

M. Takács Lajos
M É G
(cikk, tanulmány, fordítás)

Edelény, 2005

In memoriam
KLTE

Edelényi Füzetek 33.

ISBN 963 218 177 8

Felelős kiadó, borítófotó: **Hadobás Pál**, az edelényi Művelődési Központ, Könyvtár és Múzeum igazgatója * Szerkesztés: **a szerző** * Számítógépes szerkesztés, tördelés: **Slezsák Zsolt** * Nyomdai munkák: **K-B Aktív Kft. Gyorsnyomda és másolószolgálat, Miskolc**. Felelős vezető: **Kása Béla** *

Példányszám: 210

© **dr. Takács Lajos**

M. Takács Lajos

M É G

(cikk, tanulmány, fordítás)

**Edelény
2005**

(Utolsó változataim szlávokra, magyarokra; élőkre, holtakra)

Hazafelé! Hazatérni egy nemzedékhez, mely szenvedéseivel jogot adott nekünk itt forradalomra, hitre és világepítésre, történelemfogalásra. Hallgatni azok búcsúszavait, akik még látták mindazt és szenvedték, melyből ma minden gondolatunk ered: hallgatni a hagyományok élő teremtoit, a világháborúk megmaradt rokkantjait, az álmódott forradalom esett és elesett szívverőit. Hazatérni, otthon lenni ott, ahol hal-doklik és elmúlik egy világ, amely az egész század értelmét adta nyomorult létével és forradalmat érszakoló igényeivel, szenvedéseivel. Otthon lenni mindannak napon-kénti tetetésén, ami minket szült, gondolatainkat megteremtette, ami még ma is életben tart, amiért érdemes volt élni, és amiért csak nekünk lenne érdemes meghalni.”

„hogy meddig élek nem tudhatom / azt sem végső percem miként lesz / csak azt tudom hogy lázas múltamon / szívem szégyent sem megbánást nem érez / csak azt tudom hogy botlásaimat / sok buta dolgom merem vállalom / s ha lenne isten tetteim miatt / nem lenne mért bűnbánón állanom / csak azt tudom hogy megtettem mit tehettem / jövő elé is állhatok nyugodtan / s bár oly kevés a mérlegen a tettem / nem rajtam állt s bele sose nyugodtam”

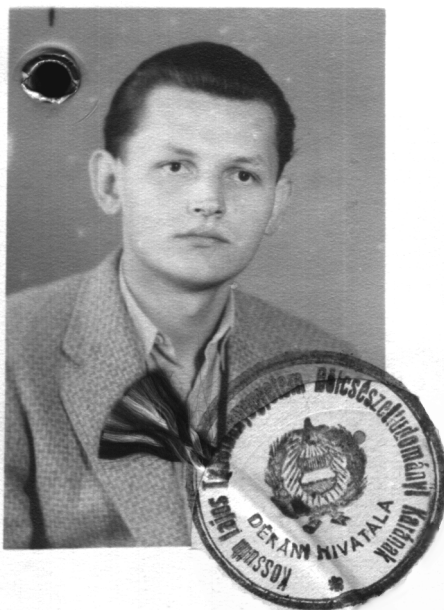
Szívből köszönöm az edelényi Művelődési Központ, Könyvtár és Múzeum igazgatója és munkatársai irántam tanúsított jóindulatát.

M. Faruqi

70171

EGYETEMI ÉLET

A KOSSUTH L. TUDOMÁNYEGYETEM MSZMP ÉS KISZ SZERVEZETÉNEK LAPJA

(1958)

Így történt...

Soha nem látott város; de a villamosok ugyanolyan rozogák, mint Miskolcon.

Füledt júliusi délutánon egy kedves néni eligazítja a tanácstalanul ballagó „gólyát”. Másnap; évet öregítő várakozó izgatottság után reménykedés. Megtörtént a felvételi vizsga. Talán...

Otthon háromhetes bizonytalanságot követő megkönnyebbülés; felvettek. Tervek. És (szeptember) 13-án indulás.

Gyönyörű volt a nyárvég az alföldi városban. Félsszeg kézfogás a dékánnal; befogad az egyetem.

Pár napig nem találom a tantermeket, s nem ismerem meg mindig azt sem, akit már sokszor láttam. Aranyos őszi reggeleken vidáman csüngök a villamoson, bent jegyzetelésről megfeledkezve figyelek az előadásokon. Még nincs lógás.

Gólyabál: színes forgatag, sokak számára kezdődő szerelem, s az összetartozás boldog érzése.

Majd az első ködös őszi reggelen, megpillantva az egyetem méltóságteljes épületét, valamiféle kötelességtudat, s hivatásérzet ébredzik bennem. Látom én, s minden társam; komoly a feladat.

December végén vizsgaidőszak kezdődik. Pillanatnyi rémület: szerencsére nincs sok idő megrémülni. Tizenhetedikén tűzkereszttség; lezajlik első vizsgánk. Izzadó tenyér, homlok, belső remegés; utána boldog megkönnyebbülés. Az első akadályt sikeresen vettük.

Karácsonykor vizionlátom az otthoniakat. Féltő szemek, biztató szavak kísérek vissza. Meglepődve tapasztalom: kicsit debreceni lettem; a szép magyar város enyém is már, lassan távolodik a régi, érzem, már soha nem térnek vissza újra huncutul tréfálkozó, álmodozó, kedves „gimista” éveim. Új harcok, új boldogság, de új kudarcok is vannak.

Kollégáimmal egyékovácsolódtam; mintha testvérek lennénk. Kilenc kollókvium, négynaponként ismétlődő örlő izgalom. Ha valamelyikünk kijön a vizsgaszoba ajtaján; körésereglünk, s ő boldogan borul nyakunkba. Bevallom; azért nem mindig boldogan. Van (szerencsére kevés), aki csalódottan morog: nem tud eleget, vagy elég szerencséje nem volt? Itt-ott becsúszik az „egs” is. A vizsgákon, talán nem nagy szavak ezek: közelebb kerültünk az előadókhoz is: segítsre kész emberek. Nem tudom, más hogy van vele, de mi szégyelltük, ha néha csalódást okoztunk.

Az index két lapja megtelik jegyekkel, már csak két, már csak egy vizsga és: tizenhármunknak már sikerült! A magyar-orosz szak 6 jelest és 7 jót produkált. Tudjuk, nincs ok elbizakodásra, a neheze majd az elkövetkezendő időkben jön.

Január huszonharmadika nevezetes nap volt. Igazán egyetemisták lettünk. Nem tagadom, bizonyos elégedettséggel pihentük ki otthon áttanult, izgalmas

napjainkat. Az ország minden sarkában sokan boldog mosollyal gondolnak vissza az „imádkozz értem!” vizsgát megelőző szokásos mondatára.

Az idegesen félig szívott cigarettákat már kiséptették. Megszűnt egy időre a csendet kérő kopogtatás a tanulókbán. A mormolva köröket rovíók cipője kopogása elhalt.

Újra fűrtökben lógunk a villamoson reggelenként, arcunkat hideg szél pirosítja. Újra sopánkodunk: 34 óra, mi lesz itt! De bírni fogjuk; mert fiatalok vagyunk, mert akarjuk, mert sikerülnie kell, mert jó pedagógusok akarunk lenni és mert szép tanulni, tudni.

[In: Egyetemi Élet; 1959. február]

Haj, hallgatók, haj, oktatók...

(A kommunista erkölcsről meghallgatott előadás után
ezek is eszembe jutottak.)

1958 március. Hová jelentkeztél, fiam? Tanárira megyek, felelem egyik tanáromnak. Elég nagy hülye vagy, mondta erre ő.

*

Ez az épület reprezentatív hodály; a Horthy-rendszer maradványa; olyan, mint egy nagy lyukas sajt. Meg ne tévessze önöket! (Bevallom, ma is tetszik mindnyájunknak.)

*

Ma 8 órám volt. Hatszor hallottam egy igen ismert marxista tételt az előadásokon; sajnós, csak háromszor kapcsolták az anyaghoz...

*

Gyűlésen voltam. Egyik felszólaló húsz percig beszélt. (Ma sem tudom, mit akart mondani.)

*

Szeretem a műveit. Láttam is a Nagy Írót. Móricz szobra leleplezése közben szakadatlanul trafikált barátjával. Mások meghatottan figyeltek.

*

Ajánlott kollégium. Vállaltuk. Kis korongokat osztogatnak; s azokat másnap le kell adnunk, igazolván, hogy megjelentünk. (Ellenőrzés?!)

*

A marxizmus szerint így, meg úgy; a marxisták azt vallják... (Mennyivel szívesebben hallanánk: szerintem; ez az én meggyőződésem is!)

*

Élénk, lelkes vita folyik az egyik szemináriumon, de már nem csupán a kötelező olvasmányok alapján. (Nagyon izgalmas kérdés. Sokan akarnak beszélni.) Persze, ilyenkor már mindenki azt mondhatja, amit akar – torkol le bennünket oktatónk.

*

Elmerülten olvassa a kedves levelet egyik kolleginám órán. Már hetedszer e szent napon. (Lehet, hogy épp ebből az anyagból teszik majd hidegre...)

*

Barátom igen sok újságot olvas. (Nálunk a legtöbb lapnak van sportrovata!)

*

Múlt májusban kölcsönadtam egyik jegyzetem. Töprengek; megérem-e, hogy visszakapom?

*

Kedvezményes színházjegyet akartunk. Kultúrfelelősünk kijelentette másnap, hogy már nincs arra az előadásra. Aznap délután bementem a pénztárhoz. Tizenhat darabot kaptam, s jó helyeket.

*

Amíg vele jártam; minden szavamat leste, s helyeselt. Ma már nem járunk együtt. Azóta aljas és beképzelt vagyok.

*

Már végzett ismerősöm két évig volt vőlegény, de itt, Debrecenben a szivarzsebében hordta karikagyűrűjét...

*

Egyik nagy sportoló barátunk gyakran cserélgeti szíve hölgyét. Kolleginám így nyilatkozott erről: sima; bolond volna, ha nem csinálná!

*

Az oroszok nem tudnak focizni – jelenti ki kategorikusan évfolyamtársam. Azóta egyesek úgy emlegetik, mint a szocialista rend megátalkodott ellenségét.

*

Nézzétek csak; az előadó a családi életéről bőven beszélt. De mit csináljunk mi, akiknek nincs családuknak!? (Húzódj minél sötétebb helyre; veti közbe a „cinikus”.)

(Kissé pang nálunk mostanában a szatíra műfaja. Tessék, néhány téma!)

[In: Egyetemi Élet; 1961. december 15.]

Mindenféle

„Hát egészében véve egy ilyen, – ahogy mondani szokás – a kérdés bizonyos vonatkozásaiban történetesen objektív problémafelvetés; tehát konkrétan az egy országon belüli, ugye, munkásmozgalom, mint politikai tényező perspektivikus távlatba állítása és megvizsgálása szerintem feltétlenül időszerű: és vitánkban, mint ilyenben, hogy úgy mondjam, helyet követel magának. Namármost; mit is akarok ebből, mint legdöntőbb lényegét, a dolog történeti fejlődését szem előtt tartva, kihozni? Stb., stb...”

Hát bizony. Van, aki ezt tanulja meg elsősorban az egyetemen. Elég jelentős számú hallgató veszi igénybe a szemináriumi órákon. Hogy zavaros költői képpel éljek; jól belemarkol a „duma-ládába”, s ügyesen vékonyka kis ismeretanyag-szálon fickándozó, (ahogy ezt a téma kívánja) piros vagy fekete similabdát formál belőle; aminek tompa „ütésével” némelyeket meg is szédít, s ilyesféle elismerésre készítet: „jól nyomja a sódert, az tutkó.” Mert olyan is van, akinek még a „duma-láda” sincs a nyakába akasztva, s benne áhítatot, vagy tán még irigységet is kelt az effajta fűrészipor, ha úgy tetszik: „sóder.”

*

Kezembe akadt egy kis üvegecske. Német gyártmányú folt-tisztítószer, magyar használatra. A rajta díszelgő használati utasításból néhány mondatrövidék: „Tárgyak vadbőrből... alaposan felszabadítandók a kikefélés vagy lekefélés által...” „a száradás után egy kefével érdesítendő”. „Cipőket és tárgyakat bőrből a folttisztítóvíz használata előtt valamely kevesen látható helyen feltétlenül vizsgálandók a színállhatóságjaira vonatkozólag.” (Na még ilyet!)

Egyrészt: hurrá! Hisz a gyár ezt a kis szövegecskét valószínűleg a magyarul legjobban tudó szakemberrel fogalmaztatta. S ha az csak *így* tud magyarul; a mi német szakosaink dülleszthetik a mellüket; ők ettől sokkal jobban tudnak németül. (Nehogy igaz legyen már!)

Másrészt: hej, haj... Sokan morfondíroztak már azon, hogy de jó lenne „anyanyelvi füllel” hallani saját idegennyelvű beszédünket. Olvasni már lehet... (Bizony, bizony.)

*

A menzát mindig csak szidja mindenki; legtöbbször joggal. Én most az egyszer dicsérni fogom. (No, nem a menzát, csak Kató nénit, a B. menzáról.) Te csak áskálódni tudsz, mondják rám sokan. De ami igaz, az igaz. Ha mindenki olyan gyors, olyan kedves, olyan türelmes lenne, mint Kató néni, akkor hajlamos lenne azt hinni az ember, hogy már a kommunizmus kellős közepén él.

Azt hiszem, mindnyájunk nevében írtam ezt a pár sort szeretett Kató néinkről. (Tinektek meg, sötétben bujkáló gyanúsítgatók, csak annyit, hogy isten

látja a lelkem; azaz a gyomrom, távol áll tőlem minden olyan irányú szándék, amely aljas egyéni érdekek árnyékából hízelegne! Különb is, ha nem is a menza, hanem a disznóölések jóvoltából; de lehelleitnyi pocakosodási tendenciák mutatkoznak „bölcsész-atléta” természetem; s így tárgytalan a hízelgés.) Összegezéssel: ha rajtam állna, Kató néni rég „A szakma kiváló dolgozója” lenne; természetesen a vele járó félhavi fizetésnek megfelelő pénzjutalommal együtt.

*

Milyen más és milyen kedves tud lenni az ember, ha azt hiszi, hogy egyedül van. Most a portás bácsiról lesz szó. Valamelyik este „igen vágott a madzag”; értsd alatta, hogy másnap beszámoló volt. Az egyetemről emiatt csak 3/4 10 után távoztam hideg, de annál zajosabb, boldog emlékezetű Dóczy-úti szobácskámba. (Kis cimboráim nem tudták mire vélni, hogy csak mosolygók elrévedőn, még akkor is, amikor a székből kiálló szögecske kiszakítja a nadrágomat.) A portás bácsi vidított fel; jöttem lefelé, és ő nem látott engem. A második emelet visszhangos csarnokában, zseblámpával a kezében ballagott, egy kicsit illegette magát; s fütyörészett. Egyre hangosabban, mert igen jó az akusztika. Sőt; később dúdolgatott is; olyan hangon, mint ahogy, teszem azt, a rádióban csinálják, ha a „Deres már a határ” van műsoron. Bujkált a hang a kiszögelések mentén, az oszlopok között átkígyózott, felszállt a díszudvar üvegtetejéig; s ott elcsitult. Az öreg ment tovább, befordult a folyosóra. A kandeláberek fényében arcukat áhítatosan fürösztő klasszikus szépségű kőfejek elmosolyodtak. Hétköznapi kis csoda...

[In: Egyetemi Élet; 1962. március 2.]

Szentiványi Kálmán: A föld alatti folyam

(Kossuth Könyvkiadó, 1961)

Terjedelmes, háromrészes regény, a Horthy-fasizmus éveiben játszódik, 1938-tól 1945-ig. A „föld alatti folyam” a nehéz időkben is harcoló kommunisták mozgalmát jelenti. Egy hadianyaggyárrá alakuló dunántúli vegyüzem a cselekmény fő színhelye. A regény minden egyes szereplőjének élete – a rokoni kapcsolatok, ill. a munkaviszony alapján összefügg ezzel az üzemmel. Az író felvonultatja az akkori társadalom minden jellegzetes alakját, a szervezett munkástól a falusi kiskereskedőn és nagygazdán át egészen az Angol-Magyar Bank elnökéig; magyarokat, németeket, zsidókat és nem zsidókat.

Érzelmileg többé-kevésbé színezett illusztráció-gyűjteményt kap kezébe az olvasó. Nagyon sokat megtudhat a korról, az egyre fokozódó fasiszta terror, a német megszállás idejéről, de csak úgy, mintha egy történelmi jellegű szöveggyűjteményt lapozna. Úgy tűnik, hogy a mozaikszerűen összeállított cselekménysort bárki, aki átélte ezeket az éveket, s „forgott bizonyos körökben”, el tudná mondani. A lexikonszerűen megszerzett ismerethalom nem hat ránk a művészet formáló erejével, nem hömpölyögnek a sokszereplőjű regény eseményei, nem sodornak magukkal, hanem mint gyöngyök a cérnára, felfűződnek szépen egymás után. Azon vesszük észre magunkat, hogy már vége, de nem több, mint egy igen hosszú sikerült expozíció.

Szerkezeti aránytalanságokat tapasztalunk. A mű vége felé egyre nagyobb a sietség, mesterkéltek a színhely-váltások, a szimbolikusan visszatérő mozzanatok keveset segítenek. Hiányzik a konfliktusok igazi drámaisága, a cselekedetek motivációja. A jellemek statikusak, alig fejlődnek, ha igen, úgy többnyire ad hoc jelleggel. Megkopnak a nyelvi eszközök, olykor banálisak, elnyújtottak, logikátlanok a dialógusok, a beszélgetések.

Kétségtelen, hogy Szentiványi a munkásélet apró, kedves, jellegzetes mozzanatait ügyesen építi be a regénybe; elismerjük, hogy külsőségeiben hitelesen írja le a luxusvillás-luxuskocsis magas személyiségek életmódját. Mégis, a lírai azonosulás észrevehető szándéka ellenére sem bensőséges, hanem felszínes a munkások ábrázolása; még akkor is, ha kísérteties hűséggel számol be pl. egy vasárnap délelőtt főzéssel, borotválkozással, otthoni lebzseléssel eltöltött óráiról, és gyakran még az őszinte szavak is hamisan csengenek Szegő elnök úr s környezete szájából – művészi eszközök-beli hiányosságok miatt.

A munkásmozgalom megjelenítése sem olyan mély és sokrétű, mint ahogy azt elvárnánk. Néha röpcédulák kiragasztása, május elsején máglyagyújtás az erdőben, csomagok küldése titokban az internálótáborokba, frontra; gyakori elégikus színezetű emlékezések és beszélgetések a tanácsköztársaságról, a börtönövekről, egy-egy ronggyá olvasott Szabad Nép; ez volt csupán a föld alatti kommunista mozgalom? Ennyire izoláltan, ennyire szűk körben, felsőbb utasí-

tásokat ennyire nélkülözve dolgoztak? A regényből csak ennyi látszik, mert mélyebb, sokoldalú ábrázolásra a „*jaj, ki ne felejtsek valamit!*” szemlélet miatt nem jutott hely s idő.

Elérkeztünk a hibák legfőbb okához, ami röviden így foglalható össze: ki sokat markol, keveset fog. Az egymástól távolálló életpályákat, a korszak rendkívül bonyolult és ellentmondásos viszonyait egy szintézisbe összefogni enciklopédikus igénnyel, magas művészi szinten – óriási feladat, és törvényszerű, hogy nem sikerült. Nem arról van szó, hogy ehhez a regény műfaji teherbírása kicsi. A túlzásba vitt extenzivitás alkotói módszere mondott itt csődöt. Kevesebb anyag körültekintőbb feldolgozása jobb eredményre vezetett volna. Ha az extenzivitás nem párosul a műben az intenzív ábrázolással, úgy az egymás mellé állított jelenségek sokasága – a mélyre hatolás igénye nélkül, a valóság ábrázolásának komplex módszere kikerülésével – nem sokat ér.

Olyan ez a regény, mint egy iskolai összefoglaló óra: a tanító sokszínyomású szemléltető táblákon mutogat pálcájával jólismert dolgokat futólag és sietve, de újat aligha ad. A felszabadulás után két-három évvel, amikor még az élmények friss és rendezetlen volta bizonyos fokig indokoltá tehette a fenti tévedést – örömmel üdvözlöttük volna Szentiványi regényét. Azonban 1961-ben ez már kevés.

[In: *Alföld*; 1962/2]

A Tűz-tánc; és azóta

1.

15 fiatal költő 105 verse címmel 1957 tavaszán megjelent egy antológia Simon István szerkesztésében. Első híradás volt ez a kötet az ellenforradalom törmelékhalma alól kihajtó, megújuló, vajúdások közepette születő szocialista költészetünkről. Felemás voltában is biztatott. Elmarasztalták komor, sötét alapszínét, túlságosan észrevehető reminiscenciáit. Elvitathatatlan érdeme volt azonban a fiatalok könnyen felismerhető élményvilág-azonossága; az, hogy érezte az olvasó rendünkhöz tartozásukat, az „új nép, másfajta raj” jelleget költeményeikben.

1958-ra megérett egy reprezentatívabb, szocialista mondanivalójukat érleltebb művekkel bizonyítani tudó költők részvételével szerkesztett antológia kibocsátásának lehetősége. A *Tűz-tánc* volt ez a gyűjtemény, 21 főként akkor induló fiatal költő verseivel, nagy részüknek addig még nem jelent meg önálló kötete. Irodalompolitikai – társadalmi jelentőségét hamar visszhangozták lapjaink, folyóirataink. A könyv előszavában bizonyít velük, nevezetesen azt, hogy „létezik máris és létezett 1957-ben is olyan költői kórus hazánkban, amelyik egészséges-természetes alkotánál fogva nem riadt vissza a politikától, a nagy társadalmi kérdésektől, a rázúduló történelemtől, nem menekült rezignált be-

felé-fordulásba, mert nem illúziókra építette meggyőződését, hanem – a kisebb-nagyobb megrázkódtatásokat kibíró – lényegében szocialista világnézetére. Éppen ezért 1957-et sem tartotta a határozottabb kiállítás alól mentesítő időszaknak, hanem épp ellenkezőleg, a harcbszállás kötelező időszakának.” Meg kell jegyeznünk az igazság kedvéért, hogy az antológia – a válogatás természetéből következő ez – kissé optimistább képet adott annál, ami valóban létezett. Ugyanis a tematika meghatározottsága, valamint az, hogy 5 versnél többel csak igen kevesen jelentkezhetek, nem engedte meg a költők, mint alkotó egyéniségek megismerését az ítéletalkotás bizonyosságával sem témaskála-szélesség, sem pedig formai tudás tekintetében. Egy azonban bizonyos; konszolidálódó irodalmi életünknek színvonalas, művészi dokumentuma volt ez a kötet.

Vizsgáljuk meg részletesebben antológiánkat az akkori kritikai anyag kritikus felhasználásával. Mind a kezdő fiatalok, mind pedig a középnemzedék képviselői mintha ekkorra találták volna meg igazi önmagukat. Egyesítette őket a korunkkal való azonosulás szándéka. Vállalták a párt politikáját a pokoljárás után is, sőt épp az ellenforradalom tanulságai adták meg számukra az érzelmi izzás magas hőfokát. Témájuk: a II. világháború, a faszizmus szörnyű emlékei, a szocializmus igenlése, 1956, és a béke. A versek szándéka nemes, mondanivalójuk mélyről jövő, őszinte. Elszántak újabb küzdelmekre. Az ellentmondásokat, szörnyűségeket, fenyegető nehézségeket szocialista eszmeiségükkel, erős hittel, ingathatatlan meggyőződéssel ellensúlyozzák. Előtérbe kerül az idő problémája; az idő, amelyet a legjobban, leghasznosabban kell kihasználni, az idő, amely világszerte „a szocializmus ügyének dolgozik”, a rohanó Idő, amely a XX. század fergeteges fejlődés- és életiramatától szinte megszárdult ember nagy élménye s félelmes szorongatója lett. Behatol verseikbe a természettudományok terminológiája, ismeretanyaga. Ez izgalmasan korszerűvé teheti a költészetet, de veszélyeket is rejt magában. Többségüknél újból jelentkezik a szocialista Budapest, a munkásváros kemény, lobogó lírája, de képviselőkre lel kisebb intenzitással parasztságunk életének bemutatása, az átalakuló falu rajza is. A magánélet ábrázolásából keveset nyújt a kötet, szerelmes vers alig van benne, valószínűleg a szerkesztés elvei miatt. A közölt szerelmes versek egy része is lapos, konvencionálisra sikerült.

Formai téren jellemzőjük a szakítás előző éveink költészetével. Modern eszközökkel akarják kifejezni erősen intellektuális jellegű, absztrakt, gondolati-értelmi általánosítások felé hajló, távlatokat érzékeltetni akaró mondanivalójukat. Szabadabb a verskompozíció, lazítanak a formákon, stilizálnak. Megváltozott módon, de mégis, mintha a 20-as évek expresszionizmusát alkalmazzák. A fenti sajátságok „sokszor új színben láttatják a valóságot, s különösen az események rohanását, az idő múlását, a szimultán történetet – vagy az egy színhely sokféle megidézését – s másrészt: a sajátos kétértelmű lelkiállapotokat, a szét-tört valóságot tudják ábrázolni” – írja a kérdéssel kapcsolatban Szabolcsi Miklós.

A pozitívumok elismerése mellett ki kell térnünk az antológia hibáira is. Az öntudat és hűség mértéktelen emlegetése bombasztokhoz, indokolatlan gőghöz, nagyhangú öblösséghez vezet. Egyesek ál-majakovszkiji pózokból, „védekezve-támadó sziget-attitűd”-jük vélt magasáról szónokolnak, pedig az erőszakosan felvett, külsőleges „költő-vátesz” magatartás könnyen nevetségessé válik. A legőszintébb hangúak munkás- vagy parasztszármazásúak. Nekik gyökeres, igazi, átélt, osztályukhoz kapcsoló emlékeik-élményeik vannak múltról, közel-múltból. Szerintünk utóbbiak javára billen a mérleg, ha választanunk kell a gondolati azonosulás létrehozta konstrukciók és a jóértelemben vett életrajz-líra megnyilvánulásai között, különösen, ha figyelembe vesszük az antológia szerkesztőinek azt a meggyőződését, hogy a kötet költői a szocializmust építő néptömegeknek akarnak írni. Sajnos, néhány vers az „összegubancolódtól dolgozat” még irodalmi műveltséggel rendelkező olvasók számára is igen-igen nehezen érthetően bagozza ki, formai megoldása következtében. Előfordul az is, hogy erőszakot tesz egyikük-másikuk a magyar nyelv mondatszerkezetén, nyakatekert mondatokban ír a modernség ürügyén. De találunk példát a hamis pátozusra, s a közhelyek sem ritkák.

Az önbírálat igényessége nélkül alkalmazott modernkedés nem a kifejező eszközök gazdagodását jelenti, hanem az avultság, a „visszatérés ok nélkül” hatását kelti, és gátolja a korszerű szocialista mondanivaló, a kommunista eszmeiség kifejeződését. A *Tűz-tánc* költőinek sok verse vét a költői fegyelem ellen, s a tört, megformálatlan sorok, a ritmustalanság néha mintha még szándékolt is lenne. A szabadvers nem lehet kibúvó a tehetséges, de mindenáron könnyebb utat választani akaró költő számára; művészi alkalmazásához sok kísérletezés, tanulás kell. (A versek megformálásának kérdése, verselésünk problémái, a hagyomány és az újítás szabadságának viszonya vitát kavartak irodalmi életünkben, erről később még részletesen beszélünk.)

A mindenáron való hatáskutatás mindig gyanús dolog, de a *Tűz-tánc*-osok esetében annyira kézzelfogható a hatás, hogy kell szólni róla. A legfőbb ihlető József Attila, erősen érezhető nagy gondolati s tájverseinek hatása. Ady és Radnóti a további sorrend. A kritikusok felfedezik esetenként Juhász Gyula, Szabó Lőrinc, Sinka István, sőt Majakovszkij, Neruda s mások hatását is. Sajnálatos, hogy József Attilától épp a legfontosabbat, a mindig jelenlévő közérthetőséget és a gondos műhelymunkát veszik át legkevésbé.

Ha futólagosan is, próbáljunk a *Tűz-tánc*-osok között rendet teremteni az antológia alapján. A legerőteljesebbek: *Csepeli Szabó Béla*, *Garai Gábor*, *Györe Imre* és *Váci Mihály*; ezért az ő pályájukat majd részletesebben, külön-külön vizsgáljuk, itt róluk ne essék hát szó.

Mezei András rendkívüli érzékletességével, kitűnő megfigyelő készségével, hatásos, de nem hatásvadász képalkotásával vívja ki elismerésünket. Nyerszagotott eredetisége, izgalmas élményanyaga érték.

Maróti Lajosra jellemző a „természettudományosság”, bizonyos geometrizmus; újfajta, modern urbanitása teszi egyénivé. Közel áll az impresszionizmushoz. Kicsit fölösleges erotikus ízű „antropomorfizmusa”.

Kalász Márton költészete mértéktartó, finom, realista; jó megfigyelő. Nem idegen tőle a mozgalmasság. Főként a hétköznapi élet krónikása.

Ladányi Mihály verseiben ekkor még keresettség fedezhető fel, nem hatol mélyre. Lendülete dicsérendő.

Simon Lajos eredeti hangú, bátor kiállású költő, de olykor közhelyeket is alkalmaz.

Hárs György képgazdag fantáziára valló verseket ír. A hangzásért sokat áldoz. Nehezen érthető.

Számunkra egyszerűségükben is jelentősek *Danyi Gyula*, *Papp László*, *Pákolitz István* versei, sőt épp a közérthetőség, közvetlen melegség, póztalanság, a hagyományos formák kedvelése, a konkrétság, népi realizmus helyezi őket, ha nem is a legtehetségesebbekkel egy sorba, de több zavaros-modern társuk fölé.

2.

Már a *Tűz-tánc* kritikáiban nagy helyet foglalt el a fiatal költők figyelmének felhívása az önmagáért való modernkedés veszélyeire. Szabolcsi Miklós a Kortársban fontos tényre mutatott rá: „A magyar költészetnek van egy rendkívül erős, eleven realista hagyománya; a valóság megfigyelésének s érzékeltetésének egy olyan szinte kötelező normája, amely éppen József Attilánál ért legmagasabb fokára, s amely – éppen nála – összefért a legelvontabb gondolatisággal s a legnagyobb távlatokkal.” Fiataljaink modernség-igénye mellett szólna az az idegenkedés, melyet a közelmúlt sematizmusa, prózaisága, s az 1953 utáni naturalista ellenzékiesség váltott ki bennük. „De nem kerülhetik el ezt a hagyományt; a mindennapok életének, embereinek s tárgyainak megidézése olyan valósághitelt, erőt s alapot adhat költészetüknek, amely a nagy összefüggések, az eszmei igazság érvényre juttatását is segíti; a valóság ábrázolása hitelesítheti éppen ezeket a nagy összefüggéseket”. Az alaktalan felsorolás, a széttörtség indokolható az erős érzelmi felindulással, az azonosulás vagy gyűlölet szenvedélyességével; de a fejlődés útja az értelmes rend felé kell, hogy vezessen.

Darvas József, amikor az Írószövetség újjáalakulásakor felméri irodalmunk helyzetét, megállapítja fiatal költőinkről, köztük a *Tűz-tánc*-osokról is: „legtöbbjük a kísérletezés stádiumánál tart, keresi az utat mondanivaló és művészi megformálás szempontjából egyaránt. Sokuknál bizonyos epigonista vonások tapasztalhatók s a modernség félreértése, különösen a szürrealizmus epigonhatása mutatkozik.”

Komoly hibák figyelhetők meg fiataljaink egy részének művészi fejlődésében. A kérdést kritikaink felszínen tartják 1960 óta, napjainkig. Horváth

Zsigmond Embereszmény és *arc poetica* című cikke bátorságával, az igények hangsúlyozásával megkülönböztetett figyelmet érdemel. Hiányzik fiatal költőink egy részénél az előrelépés kényszere, a mindentakarás; a költő felfokozott humánumból fakadó nyugtalanság, mely mindennapjaink fejlődésével, küzdelmeivel lépést kellene, hogy tartson. Tudatosan magasra állítja a mércét, amikor olyan költői egyéniséget követel, aki „A kor – jelen esetben a szocializmus világméretű győzelmének kora – egyre inkább megvilágosodó embereszményének legértékesebb vonásait elsősorban önmagában áhítja megvalósítani,” aki kulturált, derűs életszemléletű, tájékozott dolgaikban; de meleg szíve is van. Nem csupán a tehetség, de emberségbeli többlet dolga is a költészet. Ezzel szemben a valóság 1960-ban az, hogy több fiatal kommunista költőnk túlságosan elégedett önmagával, önhitt, nehezen tűri a bírálatot, szellemi gyarapodása stagnál, belemerevedett 57-es hősies pillanataiba, politikai világképe egyoldalúvá vált, megkérgesedett. Hibás ebben a kritika is, természetesen: „nem helyeselhető »bölcsességgel« emberi portréjukat színezgeti rendszerint, és ugyancsak nem helyeselhető tapintattal hallgat a rossz versekről, amelyek különös módon tabu alatt állnak, mihielyt megjelentek.” S ennek hatásaként jelentkezik az a szemlélet, hogy néhány fiatal volt-önmaga-szobrát látja csupán, s lassanként ez lesz egyedüli „ihletője”.

Íme az okok: beszűkült horizont, belső bizonytalanság, a helyes embereszmény kialakulásának hiánya, részben a liberális kritika eredményeként. Ami aztán a versekben túlkiabálással, formai ziláltsággal, tétova versépítéssel: tehát a költői munka hányaveti kezelésével, erőlködő formalizmussal jár együtt. S oda a szuggesztivitás, lapos, egyszerűsítő a világkép. A többség költészetéből így aztán kiszorul a vers szellemi szépsége, érzéki varázsa. Nem elég a józsefattilai póz; józsefattilai művészi-formai felkészültség, műgond és józsefattilai szenvedélyes érdeklődés is kell gyorsan változó életünk apró és nagy problémái iránt. „Az értelem keménysége és a líra melegsége” kell, hogy ötvöződjön a költeményekben, vallja Simon István. Csak így lehet népért való s népek szóló költészetet csinálni. Kritikánk ma már a fentiek szellemében, megújultan, az objektivitás talaján állva próbál eligazodni új költészetünk távolról sem egyszerű kérdéseiben, levetkőzve az ellenforradalom veresége utáni inkább érzelmi politikai bírálat, illetve melléállás akkor történelmileg szükségszerű, de később veszélyessé váló fölösleges, elnéző magatartását.

A fejlődés megállíthatatlan. Új formai megoldások, a korunkat adekvát módon kifejezni tudó versszerkezet, ritmus- és rímformák, képkincs törvényszerűségeinek kutatása már is hozott értékes eredményeket. Minden tartalmi, költői-magatartás-beli hiányosság dacára, a formalista túltengés itt-ott még észlelhető jelenléte ellenére már körvonalazódnak az új magyar szocialista verselés szabályai. A kérdés vizsgálatához elsősorban Kiss Ferenc *Alkotás vagy öncsonkítás?* című tanulmányát használjuk fel.

A *Tűz-tánc*-osokkal kapcsolatban emlegetik legtöbbször a modernséget a korszerűséggel egy értelemben. (A buktatókról már beszéltünk.) A „korszerűség” tartalma egyelőre még nincs kétségeket kizáróan meghatározva. Annyi bizonyos azonban, hogy igényesebb fiatal költőink elindultak az új utakon. A verseikből általánosítható verstani tapasztalatok a következők:

Ritmusuk alapját az időmérték szolgáltatja, de a lejtés egyirányúságát nem érzik kötelezőnek. A sorok határait kiterjesztik, a lábakat vegyítik. Az időmértékes formák klasszikus módon való felhasználása csak előkészítő stádium volt számukra. Fellazították a sorlejtést, de a rímeket alkotó verszületekben megmaradt a mérték erős, jellegadó azonossága. A lábak gyakori lejtésváltozásai egyazon soron belül sem okoznak zavart, az időmértékes sorokban jelenlévő ütemhatárok miatt, ugyanis „a többé-kevésbé erős ütemek metszetei elvágják a neki indult metrikus íramot, s tiszta teret nyitnak a másirányú, mástermészetű lüktetésnek...” Az ütemeknek az időmértékbe való behatolását, s a kettő egyszerre ható egységét Kiss Ferenc a modern verselés generális sajátosságának tekinti.

Szabadversük sem a 20-as évek szabadverse. Fegyelmezettebb annál, értelmi rendje világosabb, szerkezete fejlődő. Ríme valóban nincs, s metrikája is erőtlén, de „az egyes szólamok egymáshoz mért arányossága gyakran olyan nagyfokú, hogy ha a sorok rímekkel végződnének, kiegyenlítődéjük a gyakorlatlan versolvasó számára is evidens lenne.” Szabadversük sorai rövidebbek a hagyományosnál, s egyre jobban tért hódít bennük az ütemesség, amely könnyedebbé, dallamosabbá teszi a sorokat. S legújabban a rím sem mindnyájuk számára teher már ezekben a „szabadversekben”. Ütem, időmérték, gondolatritmus, rím ötvöződik vers-építkezésükben. A szerkesztésre vonatkozóan meg kell jegyeznünk, hogy tért hódít a zenei természetű építkezés; összetett formákkal kísérleteznek, érezhető náluk az ünnepélyes jellegű zeneművek szerkezeti felépítést ihlető hatása. A versek szinte tételekre oszlanak. Jól észrevehető elkülönülésüket a tételeken belül egynemű, arra a részre jellemző, szabályos ritmus biztosítja.

Így jön létre „az új, minden eddigi vívmányt magábafooglaló verselés, amit *modern ütemezésnek* lehetne nevezni.” Kialakításában fiatal költőinkre észrevehető hatást gyakorolt Juhász Ferenc és Nagy László mélyen intellektuális költészete. Az új szintézis eredményei még nem tisztultak le teljesen. Meg kell, hogy hozza a lehiggadás folyamata a nagyobb szabályosságot, mert különben a „rapszodiák és oratóriumok retorizmusa uralja el a lírát”, ami nem lenne jobb a rosszemlékű sematizmusnál. (Az új forma mellett természetesen népszerűek a kikristályosodott, hagyományos versformák is.)

Mielőtt belekezdennék a *Tűz-tánc*-osok jelenleg legtöbb figyelmet érdemlő képviselői költészetének kissé részletesebb elemzésébe, elkerülhetetlen a többiek megtett útjáról is beszélni.

Öröndetesen, egyéni módon fejlődött *Ladányi Mihály*. Legeredetibb hajlama rokonszenves líraisága, a falu otthonos bensőséggel való ábrázolása, első kötete az „ezer apró jel” költőjévé avatta. A létezés áhítatos átérzése megmentette a pusztá idillizmustól. Második kötetében mintha megváltozott volna. Poémikus hév, lángolás, örökös türelmetlenség, a természetes kifejezőmód nyeresége kezdik jellemezni. Bizonyos kakofónia, poentírozott szerkesztés uralkodott el költészetében, kedveli a groteszket. Még alakulóban lévő, érdekes tehetség.

Simon Lajos is jelentős költővé érett. Jellegzetessége a népi ihletű realizmus – korszerű tartalommal telítve. Derűs, fogékony, harmonikus természet. Bátor közéleti líráját emberközelsége hitelesíti. Első kötetében a paraszti lét szolgáltatva élményei alaprétégét, formailag a tudatos egyszerűség jellemezte. Második kötete is rokonszenves; nála nincs öncélú, megmerevedett magamutogatás, az élettel való folytonos kapcsolata egészséges. Az átalakuló falu életét teljességében igyekszik ábrázolni. Példaképe Jeszenyin.

Kalász Márton a csend költője első kötetében. Meleghangú lírikus, egyszerű, tiszta; de hiányzik belőle a feszültség, a szenvedély. Témája a falu; realista zsánerképeket ad. Második kötete tanúságtétel formakészsége rohamos fejlődéséről. Városi élményekkel gazdagodik, de tovább él benne paraszti öröksége is. Korunk valóságából keveset tükröz, az egyén látszólag kis problémái érdeklik.

Hárs György is két kötettel jelentkezett már. Sokszor önfeledten követi mestereit, József Attilát és Radnóti Miklóst. Szinte a szolipszizmusból eszmél korára 1956-ban; s nagy kérdésekre óhajt választ adni. Sajnos szimbolikája gyakran érthetetlen. Újabb kötete a kozmikus – parnasszista irány híveként mutatja be. Szűkös élményvilága, a ma részletes ismeretének hiánya minden formai bravúrja ellenére elgondolkoztató.

Érdekes színfoltja költészetünknek *Papp László*. Egyesek szegényesnek, szimplifikálnak, epigonnak tartják. Szerintünk azoknak van igazuk, akik látszólag igénytelen sorai mögött észreveszik félreérthetetlen szemléleti tisztaságát, őszinte érzéseit, realizmusát, kedves naivitását; s azt, hogy az egyszerűség nála tudatos művészi állásfoglalás. Az viszont valóban problematikus, hogy ezekkel a költői eszközökkel vajon lehet-e érdekfeszítő korunkat magas hőfokon ábrázolni, s nem kényelmesíti-e el költőnket a könnyebb megoldásokba való belenyugvás.

3.

Csepeli Szabó Béla már nem fiatal ember. 1951-ben jelentkezett első kötetével „jólismert rímekkel és kócos sorokkal” – ahogy egyik kritikusa enyhe rosszmájúsággal írja. Témája volt felszabadult életünk, a múlt iránti gyűlölet, s hódolt a személyi kultusznak is. Optimizmusa gyakran sematikus, s olykor idillikus színezetet öltött. Fenti kritikusa plakát-realizmussal, provincializmussal is vádolta, részben helytállóan.

1956-os, *Út, a messzeségbe* című kötete meggyőző bennünket arról, hogy párthűsége, rendünkbe vetett hite őszinte érzés. Az ő sajátos „idillizmusa” nem a lakkozás szándékából fakadt, hanem őszinte lelkesedéséből: nagynak, szépnek, erősnek látja osztálya képviselőit, közülük jött, értelmi-érzelmi azonosulása velük tökéletes. Nép – osztály – föld – város – család: ezek a témái. Hangja üde: népi, fiatalos ízeket érzünk költeményei olvasása közben. Biztonságosan versel, világosan szerkeszt, képei könnyen érthetők. Az életképszerűség jellemzi. Az egyéni sorsokat ötvözi az egész nép jövőjének távlatáival. A munkásváros mindennapi életének hangulatos, érzelmi telítettségű krónikása.

Ellenforradalom utáni versgyűjteménye *A világ peremén* címmel látott napvilágot. Felelősségtudata, „harcossága” elmélyül. Továbbra is a munkásosztály életfelfogását visszhangozza, Csepel levegőjét, pátoszt tükrözi. 1956 szörnyű élményei nyomot hagytak költészetében, de megküzdött és leszámolt a Rémmel. Már képes bonyolultabb mélységek ábrázolására is, képteremtő ereje növekszik, zenei fantáziája bővül. Szinte fanatikusan forró pártos szenvedélyű költőt ismerünk meg a kötetből. Intellektuális készsége sohasem szakad el érzelmi alapjától. Legsikerültebbek azok a versei, amelyekben környezetének élete cselekményes formában realizálódik. Balladái megrendítő erejűek, költői magatartása bennük rokonszenves. A kritika viszont elmarasztalja 56-os balladáit erős stíl-konvenciójuk, korszerűtlenségük miatt. Családi költészetének hangja bensőséges, meleg, csak állandóan kísért fentebb már említett „elítélhetetlen idillizmusa”.

A világ peremén a költő egy új tulajdonságával is megismerteti az olvasót. Előterbe kerül nála a ciklikus szerkesztés. Nagy terjedelmű, monumentalitásra törő, kozmikus méreteket mindennapi eseményekkel ötvöző, filozofikus mondanivalójú költeményeket ír egyre gyakrabban. Ezek szerkezete összetettebb, hangzásuk dübörgő, szerzőjük művészetének gondolati elmélyüléséről tanúskodik.

Sajnos, Csepeli Szabó nem mértéktartó egyéniség. Művészi ökonómiája, szerkesztő készsége nagy gondolati verseiben nem eléggé fejlett, illetve egyenetlen. Lávaszerűen az olvasóra zuhogó, expresszionizmust súroló képei, lazán kapcsolt szimbólumrendszerei kiérleletlenséget takarnak. Kevés a fegyelem, sok a nagybetű, a harsogás, bántó a túlzásba vitt öntudat, mindig egyesszám első személyben beszél, itt-ott már pózba merevedik. Hangos látomásai nehezen appericiálhatók, romantikusan felnagyított, de még hihető képei mellett triviális, üresen kongó is akad szép számmal. Néha cserbenhagyja szófantáziája, színei diszsonanciában vannak a színek által kiemelni szándékozott mondanivalóval. A „kozmosz” mélyek és távolok még kuszák, üresek többnyire. Elemzett kötete a következő tanulsággal szolgál: több önkontroll, nagyobb tömörség, igényes mértéktartás kell ahhoz, hogy eljusson a szocialista ember érzelmvilágának tisztább és sokoldalúbb ábrázolásához gondolati költészetében.

Legutóbb megjelent viszonylag kis-terjedelmű kötete *A föld fia* címet viseli. Ebben az újak mellett helyet kapott több régebbi – valószínűleg a költő által legjobbnak tartott – nagy verse is. Az újabb költemények egy része – ezek megírásánál feltehetően konkrét élményanyagra támaszkodott a költő – nagy érzelmi telítettségű, vonzó olvasmány. Sajnálatosan elszaporodtak az olyan versek, amelyek a biztoskezü verselő rutinosságán kívül egyebet nem bizonyítanak. Nem rosszindulatból mondjuk, de korai még tehetségét a lánglelkű próféta mértékével mérni; s káros is, elsősorban önmaga számára.

Csepeli Szabó Béla tehetséges. Világnézete, mondanivalója alapján a legelsőik között lenne a helye: minden adottsága a költészetünkben oly ritka igazi proletárköltő szerepére predesztinálja. Itt az ideje, hogy véglegesen leszámoljon súlyos hibáival, ez fegyelem és mértéktartás kérdése.

4.

Garai Gábor első kötete, az 1956-ban megjelent *Zsúfolt napok* osztatlan sikert aratott. Ez a 25 vers egy öntudatos, máris érett, elmélyedő, a mesterség titkait kitűnően ismerő költői egyéniségről vallott. Mindenre hallatlan fogékonysággal reagál, nála tematikai súlypontosítást végezni csaknem lehetetlen. A félmúlt apró s mélyebb nyomot hagyó emlékei, élményei foglalkoztatják talán leggyakrabban, úgynevezett „nagy témái” nincsenek. Nagyszerűen érzékeltet finom árnyalatokat, meghitt szépségeket. Sajátos, kicsinyítő képalkotó módszerével, enyhén impresszionisztikus látásmódján vall évszakokról, derűs ember-szeretetéről, csendes, állhatatos szerelemről, s arról, hogy jól érzi magát rendünk keretei között. Elsőrangú formaművész: mesterei Arany, Juhász Gyula, Illyés és Szabó Lőrinc. Klasszikus kifejezésre törekszik, tömörség jellemzi. Terzinától szonetten át a hexameterig minden versformában otthonos. Van hite és hivatásérzete, de idegen tőle a népvész s a napi-politikus szerepében tetszelgő költő magatartása. Kritikusai az elkövetkezendőkben nagyobb aktivitást vártak tőle, s szerették volna, ha közelebb kerül az emberek hétköznapijához.

Az ellenforradalom nehéz próbája magas hőfokú, szenvedélyes erejű, szilárd eszmeiségű hatalmas gondolati költemények alkotójává érleli. A *Tűz-tánc* antológia megjelenése után már költőink legjobbjai között emlegetik nevét.

Második kötete az *Ének gyógyulásért*. Garai ebben a kötetében nagyot lendül előre a hangulattól a gondolat felé. Tudja önmaga erejét, „már nem annyira megszabadul az érzéstől, hanem egyre inkább felszabadul az érzésben” – állapítja meg Horváth Zsigmond. Van bátorsága felismerni, hogy még nem az, aki akar lenni. A világtól megbabonázott, azt minél mélyebben megismerni akaró ember erőfeszítéseivel küzd a teljes életért; a sokat emlegetett nagyszerű *férfikorért*, érzi küldetését. Nagy lélek, érzelemvilága rendkívül gazdag, bonyolult kérdések megnyugtató tisztázásának módját kutatja. Ha paradoxként hangzik is;

még szenvedélyében is okos-higgadt, hangja sohasem harsány, nem kiabál, nem tetszeleg a nagyság és feddhetetlenség pózában. Tud megbocsátani, de alapvető kérdésekben nem ismer megalkuvást. S ami számunkra a legtöbbet jelenti: filozofikus mélységű nagy költeményei is érthetők egyszerűbb olvasók számára is, meggondolkodtatnak, emlékezésre késztetnek, emberség-vállalásra buzdítanak.

Kísérletező kedv fűti, formavilága továbbra is változatos. Általános, egyetemes problémákat a korunk igényei szerint átalakított szabadvers nyelvéen fejez ki, szubjektív, bensőségebb mondanivalóját a hagyományos, kifinomult formák segítségével közli. Költészetének sajátja a nagyszerű festőiség. Nemigen van ma olyan költőnk, aki felülmúlná Garait kitűnő színérzéke tekintetében; harmonikus pasztell-árnyalatai híven szolgálják elképzeléseit.

Hibájául rója fel egyik kritikusa, hogy művészileg kiegyensúlyozott kötete tartalmilag kissé széteső, amennyiben „a versek egymás mellett élnek, és még nem mutatják tisztán a személyiséget, amelyből kiszakadtak.” Ez szerintünk nem hiba: szinte természetes is egy sokoldalú, kutató szellemű, s főként még nem teljesen beérett, alakuló költő esetében.

Legújabb kötetének címe: *Emberi szertartás*. Versei egy részét olvasva úgy tűnik, valamiféle átmeneti válság köszöntött a költőre. A világos színek megfogytak palettáján, fáradtság, keserűség érződik a költemények hangján. Nem szűnt meg a közösségért harcolni, továbbra is állást foglal a szocialista rend mellett, de néha hatalmába keríti a lemondás érzése, az élet kicsinyessége s a benne való eligazodás hallatlan nehézségei láttán. Harca a rohanó Idővel, s az a vágya, hogy a változó világból már a holnapot is szeretné hallani, olykor sziszifuszi küzdelmet idéz. Alkotói türelmetlensége több nyugalomért kiált. Verseinek művészi megformálása megsínyli a pattanásig feszített értelmi mondanivalót. Időnként a szürrealizmussal érintkező utakra téved, ami megnehezíti költeményei megértését. Költészetének ezeket az újabb sajátságait akkor értelmezzük helyesen, ha emberi s művészi nagyságra való törekvéseként, a kor minél tökéletesebb visszaadása igényének megnyilvánulásaként magyarázzuk. S megértőbbek vagyunk akkor, ha figyelembe vesszük egyéni élete megpróbáltatásait.

Új oldalról mutatja be a kötet szerelmi líráját is: férfi és nő kapcsolatának legbenső mozgatóit kutatja pszichoanalitikus mélységű költeményekben. Garai Gábor kiváló tehetségű, nagyigényű, türelmetlen költő. Önmagában hordja egyre magasabb csúcsokat ostromló fejlődésének biztosítékait.

5.

Györe Imre 1955 végén napvilágot látott *Fény* című első kötete nem keltett különösebb feltűnést: hullámzó teljesítmény volt. Keresgélő, rapszodikus költőt mutatott. Optimizmus, bizalom, reménység jellemezték. Múlta emlékező verseiben Ady és József Attila proletárverseinek erős hatása érződött. A háború

szörnyűségeit tiltakozását tükröző borzalmas és embertelen képekben állította az olvasó elé. Szerelmes verseinek az egészséges életöröm adott hangulatot. Impresszionizmus felé hajló költeményei legtöbbször megszemélyesítésekre épültek. Gyermekkorába helytelenül sok tudatosat belemagyarázott, s túlzottan a csattanókra épített. Az életmozzanatok hitelesítő ereje sokszor éppen vallo-más-szerű versei mögül hiányzott. Néha beleesett a sematizmus hibájába is.

A *Tűz-tánc* már egy kommunistává érett, harcos közéleti lírát alkotó, meg-ingathatatlan bátorságú Györe Imrével ismerteti meg az olvasót. Nem mindennapi tehetség és szenvedély birtokosa. Ódai szárnyalás, hiperbolizációba átcsapó monumentalitás, mitikus atmoszféra, a fortissimóig terjedő fokozás jellemzi nagy verseit, melyekben Majakovszkij és József Attila formai, illetve eszmei hatása tapasztalható. Tud egyszerű, a népköltészethez közelálló hangon is írni, s otthonos a groteszk alkalmazásában.

A *Zuhogj csak ár* című második kötetében is a *Tűz-táncban* megismert törekvések folytatója. Jelentőségét Kardos László így méltatja: „A rázuhanó politikai ellenszenv tagadja művészi rangját... Mi másképp ítélünk róla. Ez a húszegynéhány esztendősköltő sokat jelentett nekünk egy tragikus időszakban... az ő hangja bátran, kiáltva szólalt meg a beteg csöndben.” Diószegi András kiemelendőnek tartja, hogy „Györe költészetének probléma-világát tudatosan látja át és vállalja,” s hogy „gondolkodását a költészettel való cselekvés szándéka igazítja; »lírájában« nem valami avult, ernyedt magányérvzés veri visszhangját, hanem egy objektíve létező, az ellenforradalom által teremtett vákuumba, keserűen regisztrálható világhiányba szorult költő bánata.” Kardos László szerint József Attilához való viszonya nem póz és dekoráció: „A történelmi szituáció rokonsága, az állásfoglalás rokonsága, a szemlélet rokonsága – mindez testvériesíti a két zenét, a két költői módot;” azonban további fejlődése érdekében kívánatos, hogy „kinője” mesterét.

Tematikáját a politikai rajongás és gyűlölet, a friss aktualitás, a pártosság jellemzi. Stílusa olykor keresett; nyelvi bonyolultsága, szürrealizmussal való érintkezése veszélyessé válhat, talán mondanivalójának jellege megóvja ettől. Arányosan, ökonomikusan szerkeszt. Biblikus-népi szálakkal átszőtt szürrealisztikus hajlandósága jellegzetesen egyéni tulajdonság.

Hiba, hogy néha már a rutin íratja vele verseit. Veszélyeket rejt magában az oldott forma, a „lávázás” elhatalmasodása költészetében. Motívumai gyakran, ismétlődnek, túlteng verseiben a „vörös lángok”, a „tüzes vasak”, a „véres szitkok”, a „fortyogó dühök”, a lámpavason függő hullák, a folygújtott gyárak, a vérző tetemek, „szertezúzott koponyák”, vérben fürdő öklök, kilógó szederjes nyelvek, tipró csizmasarkok nyüzsgő sokasága. Kardos László szerint ezek „az erjedés szimptomái”, Györe „meg fog tőlük szabadulni, s következő kötetében már új életünk tiszta és érceshangú énekeseként lép majd elénk”.

1959-ben, egy évvel a *Zuhogj csak ár* után megjelent a *Korbácsos ének*. Lássuk mi vált valóra a reményekből? Sajnos, semmi. Meggondolatlanság volt annyira sietni az újabb kötettel. Amit az előző részekben elmondtunk egyes fiatal költőink fejlődésbeli rendellenességeiről, az szinte változtatás nélkül érvényes Györe e kötetére. Az ál-mártírság, az öntömjénezés, az indokolatlan fortissimók, a néha már expresszionizmusnak sem nevezhető zaggyvaság; mind-mind a látókör beszűkülését, az új mondanivaló hiányát bizonyítják. Nem tart lépést az élettel, nincsenek új élményei, művészete megmerevedett. Hogy a friss élmények hiánya a baj legfőbb oka, azt mi sem bizonyítja jobban, mint a *Nagypéntek* című ciklus, amelyben főként a háború, azonkívül az ellenforradalomig terjedő korszak eseményeit, tehát válsága előtti élményeit dolgozza fel. Sajnálatos, hogy a legutóbbi hónapokban már kortársaival szembeni személyeskedések is eljutott, méghozzá versben.

Reméljük, Györe Imre megpróbál ablakot tárni mozgalmas világunkra, kiszabadul önmaga szabta bűvös köréből, kiszélesíti tematikáját, visszatér az élet vérkeringésébe; s ami szintén fontos, megkapja ehhez a kritika segítségét is. Hiszen tehetséges és még nagyon fiatal.

6.

Váci Mihály első kötetét, az *Ereszaljá*-t a kritikusok döntő többsége őszinte örömmel üdvözölte 1955-ben. Csendes szó, forró érzelmek, ízig-vérig mai humanizmus jellemzi. Nem erőltet magára töle idegen hangot, van mondanivalója, sugárzik belőle a népdalok őszintesége. S ami ezidőben ritka: mentes a sematizmustól, de van közösségi perspektívája. Szemérmes büszkeséggel, patriarchális melegséggel ír a valaha semmibe vett emberek fontosságuk tudatára való ébredéséről. Szépülő életünk derűs bizakodása otthonra lel szívében. „Leszerelt hangszóró”, „emberi közelség” – ez az ő ars poeticája. Természet- és népközelég, szenvedélyes szeretet fűti át verseit.

Tematikájának legszembevetőbb sajátossága a szülőföld tájainak, tárgyi világának, emlékeinek szinte túlzott jelenléte: ezek irányítják képalkotó fantáziáját, ezek adnak anyagot hasonlataihoz. Feltűnő „antropomorfizmusa”, helyesebben szólva sajátos, mindenbe, tárgyakba, ház körüli dolgokba, növényekbe, állatokba, földrajzi alakulatokba életet lehelő megszémélyesítése. Bizonyos objektivitás figyelhető meg még szerelmes verseiben is; kivetíti vágyait a természetre. Szerelmi költészetének halk, bánatos líraisága Juhász Gyulát idézi; játékos, kamaszos természetszemléletében József Attila ujjá ismerhető fel. Néha bőbeszédű, témáihoz gyakran visszatér, s olykor túlvariálja őket. Formailag még nem eredeti, gyakran prózai, sápadt. Merészebb, politikusabb hangot vártak tőle kritikusai.

1957-ben elbeszélő költeményt bocsát közre, címe: *Nincsen számodra hely!* Nincstelen parasztősei kelnek életre benne; a megnyugvás, a létnek biz-

tonságot adó, senki által nem bolygatható kis „enyém” vágya, a megalázás és kitisztottság előli menekülés kényszere: íme, fő motívumai. Olyan szenvedélylyel ír a szegényparasztok, béresek sorsáról, mintha őt magát is megkínózta volna az elődeit megnyomorító rend. Hiteles, aprólékos megfigyelések emelik a mű értékét. Itt is hibája a helyzetek túlzott kiaknázása, s fennáll a bőbeszédűség veszélye is. Nagyobb ökonómia, a gáttalanul ömlő sorok megfékezése nem ártott volna, különösen a bevezetésben. Paraszti alakjai szájába néhol túl bonyolult költői dikciókat ad. Sorai néhol döcögnek, rímei suták.

Tűz-tánc-beli versei az önfeláldozó alkotás, minden viaskodás, kitartó könnyes akarát nagyszerűségéről vallanak. A természetéről s a szerelemről friss és bájos hangon, lüktető ritmusban énekel.

Bodza című 1959-es kötete őrzi az *Ereszaljá*-ból megismert erényeit, de azóta gondolatisága elmélyült, formakészsége csiszolódott, megnőtt az igénye önmagával szemben. Keresi az élet értelmét, s építő életünkben találja meg. A testi-lelki szenvedésekben, vívódásokban megedződött, áldozatokra képes, de esendő ember rokonszenves vonásai bontakoznak ki költeményeiből. Nagyvárosba szakadtsága, betegsége a magány fájdalmát ébresztik benne. Szerelmes versei szelíd, odaadó, mindent-köszönő, a kedves feje köré glóriát fonó dicséretetek. Szűkebb hazája tájai továbbra is el nem fakuló fényben ragyognak. Pártos verseiből nem dől a brosúrák szaga: jegenye ő, amely kiemelkedik a rozstáblák közül, de azokkal egy talajban fogant és nőtt fel.

Legújabb verseskötete a *Mindenütt otthon*. Erős belső sodrású, szuggesztív, nagy expresszivitású, heves indulatok extázisától lángoló költészettel ajándékoz meg bennünket. Jelentős, nagy fajsúlyú költővé érett, aki képes világát tökéletesen kivetíteni verseibe, s teljes valójával benne gyökerezik hétköznapiaink sűrűjében. „A férfi komolyságával, tapasztalataival s gondolataival él, de a gyermek érzékenységgel, nyíltságával érez és vall magáról”, költészete csupa hű és ideg, állapítja meg kritikájában Király István. Majd később: „Nem a magányos lélek lázas, beteges látomásairól ad hírt az ő lírai szubjektivitása: a testvéreinek érzett valóságáról beszél.” Tökéletes hangulati-értelmi egységbe fogja életünk ezernyi jelenségét. Megrendítő módon gazdagítja líráját súlyos betegsége okozta lelki drámája. „Egyik oldalon a hősies, nagy tettekre elszánt alkotásvágy, másik oldalon az ember önmaga elleni védtelensége.” De fölébe emelkedik szenvedéseinek, s költészetében „fájdalmas csodává finomul a test erőfelesztése” – írja Kovács Kálmán.

Szerelmi költészete is kiteljesedett. Szerelme mindent akaró férfiszenvédellyé mélyült, de megőrizte a hű társ iránti bensőséges áhítat érzését is. Szerelmes verseiben új szín a finom erotika. Eltolódás történt művészetében a szabadvers-szerű konstrukciók javára. Megkedvelte a szonettet. Gyakori költői eszköze továbbra is a megszemélyesítés, sok ígét és ígéből képzett melléknevet épít be verseibe. Néha még mértéktelenül túlfeszített mondatokat alkot, akad példa a szóhasználat pongyolaságára is. Művészi fegyelmet tovább kell javítania.

Váci Mihály beváltotta a hozzá fűzött reményeket. Ahogy Kiss Ferenc mondja: „Ő itt ma, 1960 táján az igazán modern költő, pedig nem igyekszik mindenáron az lenni, épp csak magát adja, de egész önmagát, feltétel nélkül.” Költészetében századunk pátosza fénylik: szenvedélyes, végletes, százhuszat verő szívét közös céljaink épülő tornyaira tűzte biztató és bizakodó lobogónak.

Váci Mihály (1924 - 1970)

7.

Új költői nemzedékünk derékhadát a *Tűz-tánc*-osok alkotják. Ha az ő problémáikról beszélünk, nagyjában-egészében mai magyar haladó költészetünket jellemezzük. Ellentmondások, harcok között született ez a költészet. Korunk József Attilája még nem jelentkezett, de az eredmények bizakodással töltenek el bennünket a további fejlődés távlatait illetően. Sok még a hiba, de úgy érezzük, megérték egy új, klasszikus mércével mérhető magyar poézis kialakulásának feltételei; mind eszmei-politikai, mind pedig művészi vonatkozásban. S afelől sincs kétség, hogy alkotói módszere csak a realizmus lehet, az az irányzat, amely szoros kapcsolatban a társadalom fejlődésével, gazdag életismeret birtokában valóban a széles tömegek ügyévé teheti az őszintén áradó verset, az egészséges, sallangmentes lírát.

*

(Szem előtt tartva dolgozatom áttekintő-összefoglaló jellegét, kis terjedelmét, versidézeteket szándékosan nem alkalmaztam. A következő folyóiratok és újságok 1956-62 közötti kritikai anyagát használtam fel: *Csillag*, *Új Hang*, *Irodalmi Újság*, *Alföld*, *Kortárs*, *Új Írás*, *Élet és Irodalom*; különös tekintettel az alábbi, Kortársban megjelent cikkekre:

Szabolcsi Miklós: *Tűz-tánc*,

Horváth Zsigmond: *Embereszmény és ars poetica*,

Kiss Ferenc: *Alkotás vagy öncsonkítás?*,

Kiss Ferenc: *Hódítás vagy öncsalás?* és

Szabó Ede: *Modernség, korszerűség.*)

(A tanulmány az V. Országos Tudományos Diákköri Konferencia 1962. évi, debreceni ülészakán országos harmadik díjat kapott.)

[Kézirat; 1962]

Bulgáriai útirajzok 1962-ből

1. Éjszakai vonattal Szófiába

Két debreceni egyetemista álldogál a tikkasztó nyárvégi alkonyatban București-Nord pályaudvarának peronján. Zsebükben az Egyetemisták Nemzetközi Szövetségének Prágában kiállított, s Jiří Pelikán főtítkárral aláírásával hitelesített diákigazolványa, szívükben a kétéves bolgár nyelvtanulás során megkedvelt testvérnép hazája megismerésének vágya. 1962-t írunk. A pályaudvar szomszédságában épült, magasházakból álló lakótelep égre rajzolódó sziluettjét most eltakarja a 3. vágányra behúzó szerelvény. Oldalán a felirat: București-Szofija.

Az egyik kocsiban hangosan éneklő, húsz-huszonöt ifjúból álló társaság. Szűk farmernadrág, színes, nagykockás ing, zokni nélkül viselt szandál az öltö-zékük. Hozzájuk szállunk be. A szófiai Művészeti Akadémia hallgatói, akik most érkeznek haza az NDK-ban és Csehszlovákiában tett tanulmányútjukról. Egy sasorrú, akaratos állú, bozontos fekete hajú izmos fiatalember az akadémisták hangadója. Cigarettával kínál, vállunk megragadva magához ölel mindkettőnket, mikor nehezen megmagyarázzuk, kik vagyunk. Aztán társai hívására az ablakhoz rohan. A hatalmasan felharsanó kacagásra mi is ablakhoz ágaskodunk. Kövérkés, középtermetű, göndör fekete hajú, bajuszos fiatal férfi rohanna a szerelvényhez. Rohanna, ha tudna, mert annyi s olyan terjedelmes csomagja van, hogy minduntalan elejt valamit, s mire felszedi, már megint elperget va-

lami mást. Szőke, molett asszonyka segít neki, most épp egy fürgén guruló műanyag vödört csíp nyakon. Nagynehezen felkászálódnak ők is, és a vonat elindul Rusze felé.

A sasorrú akadémista helyet szorít magával szemben, közelebb int magához, ő is közelebb hajlik, s váratlanul árvíz-sodrással áradni kezd belőle a szó. Élénk gesztusokkal – megfélekezve szegényes nyelvtudásunkról – mesél, mesél hazájáról, történelmükről, tájaik szépségéről, honfitársai nemes tulajdonságairól, bolgár italokról, ételekről. Egy negyedóra múlva abbahagyja. Hátradől a forró levegőjű fülkében, kitekint az aszály-szikkasztotta román mezőkre. Néhány perc múltán térdünkre teszi kezét, kicsit szégyenkező mosollyal szemünkbe néz, és bocsánatot kér, amiért úgy elragadta a hév... De értsük meg, ő, s a társai és minden bolgár nagyon szereti gyönyörű ifjú hazáját, s minden poklokat megjárt, minden próbát kiállt ősi népét; s erről, különösen így, a két hónapos távollét után hazatérőben, másképp nem tudott beszélni. Feláll, s aztán többet nem szól hozzánk.

Nagyon sokan vagyunk a fülkében, többen állnak a bolgár fiatalok közül. Elbúcsúzunk, visszaadjuk a helyet, benyitunk egy másik fülkébe, ahol mindössze négyen vannak. A sarokban a verejtékét törölgető, zsebkendőjével arcát legyezgető férfi ismerősnek tűnik. Igen, ő az, akinek a csetlő-botló igyekezetét az előbb megnevettük. A műanyag veder most is ugrándozik, de már csak a vonat ütemére a csomagtartóban. A férfi Ivan Ivanov szófiai fogorvos. Mi is bemutatkozunk. Hevesen, csak úgy ülve, kezét rázunk. Erre már felébred fejét vállára hajtó felesége is. Az NDK-ból jönnek, üdülni voltak. De ugye, elmegyünk Szófiában hozzájuk? Jaj, nagyon vágnak már a nagymamánál maradt kisleányok után! Meg aztán biztosan tükön ülnek a Blagojev bulvár környékének fájós fogú betegek is. Igen, a kisleány! Még csak öt éves, de máris hogy szeret meccsre járni! Gyönyörű így nyáron az esti fényben fürdő Vaszil Levszki stadion. Tudja ő, mennyire szeretik a magyarok a futballt. Ugye, elvihet minket esti mérkőzésekre? Lelkesen bólogatunk. Erre élénken csillogó szeme egy pillanatra elkomorodik. Aztán nagyot kacag, hát persze, tudhatná már, a németek is így csinálják: fordítva, mint a bolgárok. Mi is tudtuk, hogy a magyar igen-bólogatás a bolgároknál nemet jelent, s élénk, nálunk tagadó értelmű fejrázással jelzik a helyeslést. Tudni a szokásról és helyesen alkalmazni: bizony, ez két különböző dolog! Ivan Ivanov barátunk, hogy elkerüljünk sok nevetséges és félreérthető helyzetet, edzésbe fog bennünket. Tíz perc múlva úgy megy a dolog, mint a karikacsapás. Ha nagyon helyesel a bolgár ember, nemcsak a fejét rázza, hanem vele együtt törzsét is jobbra-balra döntögeti. Erre már inni kell. Előkerül a bolgár rakija s a magyar barackpálinka, és bár az időjárás ellene szól, mégis iszunk egy-egy kortyot a barátságra.

Giurgiu román határállomás után feldübörög alattunk a Barátság hídja. A hatalmas folyammá szélesedett Duna túlsó partján már a bulgáriai Rusze váro-

sának fényei csillognak. A pályaudvar betonján vad kergetőzés, örömtáncot járó, csókolózó fiatalok. Akadémista ismerőseink s elébük utazó rokonaik üdvözlilik ily viharosan egymást. Az egyik fiú egy marék földet kapar a virágágyból, magasra dobja, s mintha frissítő zápor hullna, nevetve a visszahulló hazai föld alá áll. Igen, ők itthon vannak Minket kis szorongás fog el. Vajon mi otthon leszünk-e bolgár földön? Magyarul beszélgetünk az ablakban könyökölve. Kosuthot szívunk. Egy vasutas kopogtatja hosszú nyelvű kalapácsával a kocsik kezekeit. Hozzánk érve felegyenesedik, s megszólal: magyarul. Szülei – milyen kicsi a világ! – sokáig Miskolcon éltek, ő is csak azért jött haza, hogy bolgár iskolába is járhasson. Kezet fogunk, cigarettát cserélünk. Hátunk mögött a fogorvos mosolyog. Itthon vagyunk.

Egymás vállának dőlve alszanak útitársaim. A hűvösödő éjszakában Szófia felé robot a vonat. A lámpát eloltottuk, a hold fénye csillog a csendes szuszogó alvók még mindig verejtékező homlokán. Nem tudok aludni, gondolkodom. A bolgárok nemzeti énekükben így szólítják hazájukat: „Bâlgario, mila”, „Bulgáriám, kedves”... Hogy is mondta Balassi: „édes hazám”... A szláv írás itt született, 1100 éve, 863-ban. Az első bolgár könyveket Budán nyomták, a XIX. század elején. Budán, ahol másfélszáz évig lengett török zászló. Annak a népnek a nyelvén nyomták, amely ötszáz évig sínylődött a félhold s a pasák korbácsainak árnyékában. És megmaradt Kirill és Method hitén, betűin, s ami ezzel együtt járt, csodálatra méltó akarással megmaradt kultúrárt teremtő szláv nemzetnek.

Az „apostol”, Vaszil Levszki, a Rózsák völgyéből jött oroszlan szívű XIX. századi bolgár szabadsághős szavai ötlenek fel bennem: „Nem a török nép, nem is hite ellen küzdünk, hanem a császár és az ő törvényei ellen, amelyek barbár módon uralkodnak nemcsak fölöttünk, hanem a törökök fölött is.” Nem jut-e eszünkbe okvetlenül Petőfi neve, s hite, ha Levszki következő mondatait halljuk a XIX. századról? „Ez a század a szabadság és az egyenlőség százada minden nemzetiség számára. Ma mindenki, akit szorongatnak és elnyomnak, mindenki, akit gyötör a rabbilinc, aki a rabság siralmas és szégyenletes bélyegét viseli, megfeszíti minden erejét, erkölcsi erejét éppen úgy, mint fizikai erejét, hogy alkalomadtán lerázza magáról, bármi módon is, a rabság terhét, hogy szétördelje rabbilincseit, letörülje homlokáról a rabság bélyegét.” Vaszil Levszkit Bulgária ottomán kényszerű 1873. február 18-án Szófiában felakasztották. De az általa szervezett nemzeti felszabadító harc 1878-ban győzedelmeskedett: a testvéri orosz seregek az őket támogató bolgár önkéntesekkel együtt felszabadították az országot, s a legelső bolgár állam megalakulása után csaknem ezerkétszáz évvel, ahogy Georgi Dimitrov az 1933-as lipcsei perben mondogta: „Egy nép, amely 500 évig élt idegen iga alatt, anélkül, hogy nyelvét, nemzetiségét elvesztette volna...”, elindult a modern Bulgária megteremtésének a régi századokénál nem kevésbé viharos történelmi útján.

Az éjszakai vonat elhalad egy város mellett, melyet a hős iránti kegyeletből Levszkinnek neveznek, s keresztjezi a hajdanvolt orosz és bolgár hősök dél felé, a Sipka-szorosba tartó hadiútját. Majd hajnaltájt eljut az Iszkâr folyó völgyébe, ahol az égnek meredő sziklafalak s a szédítő mélységben sustorgó, habzó víz közötti, Istent kísértő hegyi pályán gyorsuló tempóban eléri a fővárost. A török uralom idején a pasák és a francia mérnökök azt mondták, lehetetlen az Iszkâr-szorosban vasutat építeni, hasztalan költenék rá a milliókat. Aztán, néhány évre rá, hogy eltakarodtak a pasák, az újjáéledt Bulgária mérnökei és parasztból lett munkásai felépítették a maguk tehetségéből, a maguk pénzén.

II. Nyárvégi ünnep a Vitosa alján

Első Szófiában töltött éjszakánk után ragyogó reggelre ébredünk. Enyhén fújdogál a langyos szél, az égbolt leírhatatlanul szép „mediterrán” kék. Szobánk ablakából a város fölé emelkedő 2.000 méteres Vitosa-hegységre látni. Erkélyünk alatt a diákotthon-városka parkokkal ékes utcácskái. A város délkeleti szélén, közel a repülőtérhez, a Lenin bulvár végén lakunk. Itt a modern diákotthonokban és tanulószobákban 4.000 bolgár és külföldi, főleg afrikai és német egyetemista él, s 12.000 főiskolás étkezik. Vasárnap van, délelőtt kilenc óra. A diákotthon meglehetősen kihalt. A bulváron sincs forgalom. Hát persze, eszmélünk hirtelen, ma van szeptember kilencedike! Tegnap délután, amennyire a trolibuszok ablakából megfigyelhettük, már teljes ünnepi díszben állt a város. A középületek falát transzparensok, zászlók, portrék borították. Ma ünnepli a bolgár nép „deveti szeptemvri”, azaz 1944. szeptember kilencedike, Bulgária fasiszta uralom alól történt felszabadulásának, a második felszabadulásnak nagy nemzeti ünnepét.

A ragyogóan tiszta Lenin bulváron harckocsik, majd önjáró, ezüstös testű rakéták dübörögnek végig. Véget ért a díszszemle, sajnos, későn ébredtünk. A városközpont felé haladva, a bulvár bal oldalát hatalmas, három kilométer hosszú liget, a Szabadság Park foglalja el. A fák közül felmagaslik a Bolgár Televízió 1959-ben épült adótornya. Mint később megtudtuk, rendkívül sok létesítmény található a parkban. Csillagászati obszervatórium, állatkert, futballstadionok, tenisz-, kosár- és röplabdapályák, jégkorong és kerékpár versenypálya, tóvendéglő, kertmozi, tánckertek, koncertpavilon, gyermekjátszóterek, alpesi park, strandok, úttörőpalota.

Kíváncsian eredünk egy nagyobbacska csoport nyomába. A park délkeleti végén 41 méter magas obeliszk áll. Előtte hatalmas szobor. Halálra szánt férfi és nő kapaszkodik egymásba. Az ellenállási mozgalom 117, Szófiában kivégzett vértanújának emlékműve ez a „Bratszката mogila”, a hősök sírja. Talapzatán Hriszto Botev, a bolgár Petőfi szavai: „Nem hal meg az, aki a szabadságért vívott harcban esik el...” Virágerdő borítja a hatalmas emlékművet, a feliratot is

csak úgy tudjuk elolvasni, ha óvatosan félrehajtjuk a csokrokat, koszorúkat. Az ide tartó felnőttek szemében fájdalom, egy-egy asszonyéban könny is ragyog. Elengedik a velük jött kisgyerekek kezét, s néhány percig mozdulatlanul állnak ércbe öntött kedveseik előtt. A gyerekek nem hagynak időt az elérzékenyülésre. Egyre szűkülő körben futkosnak a két idegen körül, nehezen értjük csacsogásukat. Lefényképezzük őket, s megígérjük, hogy „messziről” majd küldünk nekik képet.

Nemcsak itt helyezték el e napon a kegyelet virágait Szófia lakói. A Tolbuhin bulvár melletti 80 méter hosszú és 28 méter széles gránit-terazon emelkedő Szovjet Hadsereg emlékművét, s a Szeptember 9-e téren álló Georgi Dimitrov mauzóleumot ugyancsak elborították az emlékezés virágai.

Délután és este azonban már önfeledt vidámsággal ünnepel a város. A természet kedvelők kényelmesen juthatnak fel lanovkán vagy autóbuszon a Vitosa közeli csúcsaira, vagy az Iszkár folyón létesített Pancserovói víztárolóhoz. A futball szerelmesei villanyfényes mérkőzésen szurkolhatnak kedvenc csapatuknak: a Levszkinének, a Szláviának, a Lokomotívnak, vagy éppen a CDNA-nak. A Nemzeti Operában most épp Prokofjev gyönyörű balettje, a Rómeó és Júlia van műsoron. A fiatalok a tánckertek valamelyikének betonján járlák a modern táncokat, az idősebbek pedig a számtalan kerthelyiség és árnyas nyári vendéglő asztalainál kortyolják sörüket, borukat, s rágcsálják hozzá az elmaradhatatlan „zakuszkát”. A belvárosi mozik Maria Schell és Spencer Tracy filmjeit játsszák, a cirkusz alumínium-kupolája alól narancsizzású fények szűrődnek. A diákotthonok parkjaiban az afrikai hallgatók gitárzenekarainak vérpezsdítő ritmusára hajlongó fiatalok körvonalai látszanak.

De mindez talán más városokban is így van. A legcsodálatosabb és legmegragadóbb nem ez. Hanem az, amikor – nincs rá más szó, – megindul az egész város. Elcsitul a forgalom, este kilenc-tíz óra van. A széles, öreg fákkal övezett bulvárokon először csak tíz-húsz, majd ötven és száz, aztán ezer meg ezer, tíz és tízezer szófiai sétál. Nem zajonganak. Csendesen beszélgetnek, esetleg dalolgatnak. Élvezik az estét. Az úttest teljes szélességében virágmintás ruhájú, éjfékete hajú s szemű, erős derekú bolgár asszonyok és lányok, mellettük sötétkék vagy fekete nadrágban, hófehér, rövid ujjú ingben izmos, zömök, nagyon erős és nagyon szelíd, barnára sült bolgár férfiak. Annyira egyformák a szó jó értelmében, annyira kiegyensúlyozottak, s annyira – hogy is mondjam – egy apától-anyától valóan rokonnak látszók külsejükben is. Ilyet, azt hiszem, Európa egyetlen más országában sem tapasztalhat az utazó.

Szófiában nincsenek éjszakai lokálok, mulatók. Tudtommal egyetlen hajnalig nyitva tartó hely van, viszont oda bejutni csak kemény levák befizetése után lehet; inkább az ilyesmikhez szokott külföldiek látogatják. Szép nyári, ünnepi éjszakákon azonban, különösen, ha a következő nap is ünnep, mint most is, nem szívesen tér aludni a jókedvű társaság tizenegy órákor. De van erre megal-

dás. Záróra előtt becsomagoltatnak a pincérrel sajtot, sonkát, sós mogyorót-diót, kézbe fognak egy-két palack jó bort, kerítenek egy harmonikát, s a rengeteg szép park valamelyikében szelíden és mérsékelten ugyan, de folytatják a szórakozást. Ha hasonlókban járó másik társaság megy el mellettük, néhány tréfás szóval üdvözlik egymást. S hogy ez mennyire így van, azt a Rodina étteremben megismert mérnök barátom tanúsíthatná, de őt nehéz lenne előkeríteni. Talán nagyobb a valószínűsége annak, hogy a tanulmányúton a szófiai Mezőgazdasági Főiskolán tartózkodó magyar agronómus-csemeték, akikkel hajnali háromkor hozott össze a sors, lesznek tanúim, ha a szófiai nyári esték s éjszakák hasonlíthatatlan báját idézem.

Lassan virrad. A sárga keramitkockás vagy szürke gránittal fedett úttestekre kábeldob-szerű szerkezeteket gurítanak ki a köztisztasági vállalat dolgozói. Óriáskígyó vastagságú gumitömlőket kapcsolnak a vízvezeték-aknák csaptelepeire, s bő sugárban ömlő hideg hegyiforrás-vízzel gondosan felfossák az egész várost. A parkokban csobog a sűrűn elhelyezett ivókutak kristálytisztá vizze, kihallatszik az utcára a Blagojev nyomdakombinát gépeinek zümmögése; el-suhannak az első, még csaknem üres trolis a központi pályaudvar felé. II. Sándor orosz cár 14 méter magas lovasszobra komoran áll a Russzki bulvár közepén. A Tudományos Akadémia, az országgyűlés épülete, s az Állami Egyetem tiszteletet parancsoló tömbje tekint rá. A várost övező új lakótelepek sokemeletes házaiban mosolyogva álmodják vissza a tegnap esti gyönyörű tűzijáték sokszínű fényeit a legifjabb szófiai polgárok. Az Alekszandr Nyevszkij székes-egyház harangtornyán és hatalmas kupoláján hirtelen aranyos szikrázással tündöklök fel a mindig új csoda, a reggeli napsütés.

Jó reggelt, Szófia, jó reggelt, ötezer éves város! Jó reggelt, húszéves város! Sok boldogságot neked, te mindig újjászülető! Joggal büszkék rád a benned élők. Tizenötezer lakosú, poros, karavánszerájokkal zsúfolt fészekből nem egészen egy évszázad alatt egészséges, gyönyörű, 900 ezres lélekszámú nagyvárossá nőttél. Várossá, amelyben egy lakosra 280 m² zöldterület jut; várossá, amelynek üzei három hónap alatt annyit termelnek, mint 1939-ben egész Bulgária; várossá, amelyben 56.000 egyetemet végzett ember dolgozik; várossá, melynek 14 főiskolája, egyeteme, s nyolc színháza van. Trák, római, bizánci, török gazdáid után végre szocializmust építő öntudatos, tehetséges népedet szolgálsz, s biztatod címered jelmondatával: „Gyarapszik, de nem öregszik.”

III. Kedves bolgár barátaink

Három hete élünk immár bolgár földön, s otthon érezzük magunkat. Megvan rá az okunk. A kétszeres felszabadítóként tisztelt orosz nép után minket, magyarokat szeretnek legjobban bolgár barátaink. És ismernek is bennünket, történelmünket, kultúránkat, jelenünket. Csak szégyenpírral arcomon tudok ma

is arra gondolni, hogy mi, magyarok milyen nevetségesen keveset tudunk Bulgáriáról ahhoz viszonyítva, amennyit rólunk akármelyik bolgár iskolás gyerek is tud. Több bolgár fiatalemberrel találkoztunk, aki öt-hat Petőfi-verset szavalt el „csak úgy kapásból” a tiszteletünkre. Kossuth neve ugyanolyan otthonosan cseng minden bolgár fülének, akár Georgi Rakovszkié, a nagy forradalmár költő-publicistáé, aki kortársa volt a mi múlt századi szabadsághőseinknek. Sumen városában, amelyet a közelmúltban néhány évig Kolarovgrádnak is neveztek, a legtiszteltebb és leglátogatottabb helyek egyike a Kossuth-múzeum. Szófia egyik tiszta, zöld homályba merült, csinos házakkal szegélyezett, muskátlis-petúniás erkélyekkel hívogató utcájának valamennyi sarkán Petőfi Sándor neve olvasható. A Petőfi-utca egyik keresztutcája pedig Kossuth Lajos nevét viseli. Keresztveződésükben épült a Pirogov Baleseti Kórház, s itt található a Nép-hadsereg Múzeuma is. Zootechnikusokkal, agrónomusokkal találkozok gyakran az ember, akik jobban ismerik Mezőhegyes, Bábolna, Mosonmagyaróvár nevét, mint sok hazánkfia.

A Georgi Dimitrov bulvár közelében egy kis antikváriumban Móricz s a többi nagyok bolgárra fordított művei mellett meghatódottan fedeztem fel Szabó Pál első regényének, az *Embereknek* 1944 januárjában megjelent, franciából (!) fordított egyik példányát. Pavlikeni község kultúrcikk-boltjának fiatal elárúsítónője büszkén mutatta a Corvina kiadó Régi Képtár albumát. Pleven városában tanuló pedagógiai főiskolás kedves lányismerőseink, Darina és Marina a város Kajlák nevű, csodálatos természeti szépségekkel megáldott parkerdejének szabadterti színpadánál Madách művét idézték. Rendkívül népszerű Bulgáriában Bartók és Kodály zenéje, de nagyon kedveltek a magyar operettek és slágerek is. A szófiai gyerekek színészkép-gyűjteményében Ruttkai Éva, Vass Éva, Bitskei Tibor s Gábor Miklós portréja a fő helyen áll. A futballistákat pedig talán említeni sem kell.

Sok tízezer bolgár beszéli többé-kevésbé nyelvünket. A hazatért bolgárkertész családok ugyanolyan szeretettel beszélnek a nálunk töltött évekről, mint a hazánk déli részének felszabadításában részt vett veterán bolgár harcosok. Ma is éneklük Bulgária-szerte a kedves dalt egy bizonyos Ilonka nevű fejkendő, csillogó szemű baranyai lányról, aki az elkeseredett harcok nehéz hónapjaiban örökre belopta magát a bolgár katonák szívébe. Ne csodálkozzon a magyarországi utas, ha néha azt hallja, hogy Erzsikének, Ilonkának szólítanak valakit valamelyik bolgár városban. Sok katona hozott a győzelem után az ősi szülői háza magyar feleséget. Groteszkségükben is megható jelenetek tanúja néha az ember. Két pavlikeni nagyon öreg bácsi, kedveskedni akarván nekünk valamivel, elmesélte, hogy a század elején magyarokkal dolgoztak együtt az Egyesült Államokban, ahová őket is a szegénység kényszerítette. S tudnak ám még mindig valamit magyarul. És mondták, hogy mit. Nagyon csúnya káromkodás volt biz az. Ők már nem tudták az értelmét, mi meg nem magyaráztuk. Az egyik

szófiai kisvendéglő kopaszodó, ráncos arcú, nagyon öreg, de meglepően friss mozgású pincére megállt asztalunknál. Udvariasan, német nyelven tudakolta, véletlenül nem magyarok vagyunk-e. Igenlő válaszukra elmondta, hogy még a Monarchia idején Budapesten dolgozott a Gerbaud cukrászdában. Negyedóra múlva visszatért, kendőjével megcsapdosta asztalterítőnket, nagyon szomorúan ránk nézett, s törve ennyit mondott magyarul, miközben szemét előtötték a könnyek: „Löwi Éva, Alagút utca,.. szeretlek, Pista, írnál sokat...” Aztán zavarosan felkapta üres poharainkat, s elment.

De azok is meglepően kedvesek velünk, akiknek semmiféle magyar kapcsolatok sem voltak. Jártunkban-keltünkben annyi szíves meghívást kaptunk egyszerű emberektől, hogy mindegyiknek a teljesítése több hetet vett volna igénybe. Egyet azért elfogadtunk. Veliko Tárnovo-tól, a régi fővárostól mintegy negyven kilométerre, a nálunk is ismert Gamza nevű vörösbor hazájában két nagyon kellemes napot töltöttünk Zdravko Boriszov Vaszilev vendégszerető házában. Pavlikeni község újtelepén laknak, az Ohridszki utcában. Házuk emeletes. Majdnem minden bolgár falusi ház ilyen. Kőből épült, felállított négyzetes hasábra hasonlító, az utca felé előreugró emeletű 3-5 szobás egészséges házakban lakik a bolgár vidék népe. Zdravko saját szobáját bocsátotta rendelkezésünkre. Hatalmas tangóharmonikája az egyik, modern német gyártmányú rádiókészüléke a másik asztalkán. A falon Lermontov, a nagy orosz költő képe. Az ablak alatt új Jawa motorkerékpár.

A kislánya balettet tanul, most a feleségével együtt üdülni van. Velük együtt él édesapja, édesanyja, s 80 éves öreganyja, aki még szemüveg nélkül olvas, varrogat. Édesapja cipész volt valaha, ma már csak a szomszédok gyerekeinek szétrúgott cipőit mesterkedi, javítgatja: szívességből. Zdravko gépállomáson dolgozik. Délután értünk jön a barátja, egy piros arcú óriás. Beülünk a szürkészöld Volgába, s elvisznek bennünket a mintegy húsz kilométerre fekvő Roszica I-es vízierőműhöz. Pompás látvány a hatalmas zárógátról a szédítő mélységben habzó, felduzzasztott Roszica, amint hosszan elnyúló tavat alkot az erdős hegyoldalak között. A gépész elmagyarázza a vezérlőteremben a csehszlovák berendezések működését. Műszakonként két ember kezeli a 35 megawattos erőművet, amely rendkívül olcsó energiát termel: ha jól számoltam, 15 fillérbe kerül egy kilowattóra előállítás. Eszembe jut egyik szófiai mérnökhallgató barátom néhány mondata. Több energiát termel Bulgária, amelynek 8 millió lakosa van, mint Török- és Görögország együttvéve, pedig azok lakossága 40 millió. S mégis kevés. Kevés a fém, az olaj, a cement. S mit gondolsz, miért kevés? – kérdezte. Mert szörnyű tempóban építünk, rövid évek alatt pótolva évszázadok lemaradását – adta meg maga-magának a választ.

Este Zdravko édesanyja ünnepi vacsorával vár. Éjfél után egy óráig eltöltjük az időt a jó vörösbor, a borsos kolbász s a zamatos bolgár gyümölcsök, meg a harmonika zenéje mellett, s lefekvés előtt néhány perccel már vendéglátóink

is szinte hibátlan kiejtéssel fűjják a „Szép asszonynak kurizálok” kezdetű nótát, nemkülönben mi is meglehetősen ügyességgel járjuk a bolgár körtáncot. Se szeri, se száma a sok szép emlékeknek. De nincs rá lehetőség, hogy mind elmeséljem. Így csak őszinte szívvel tanácsolni tudom, nézzék meg önök is a Várna melletti Aranyhomok 17 km hosszúságú tengerparti üdülőtelepét, sétáljanak Tárnovo fecskéfészkekhez hasonló színes házacskákkal rakott keskeny girbe-gurba utcácskáin, vegyüljenek el a Marica-parti Plovdiv vásárvárosának soknyelvű, zsi-bongó tömegében...

Négy hét múltán újból a ruszei pályaudvaron vagyok. Rágyújtánék, de mosolyogva visszateszem az előhúzott cigarettát. Mert mit is mondott egy kedves bolgár öregasszony alig félórája, nehezen érthető sopszki nyelvjárásban: de kár, te szép legény, hogy olyan sokat dohányzol! Szeretném búcsúzóul megölelni, de már nincs sehol. Egy fiatal lánytól búcsúzik a peronon egyszerű öltözetű, kucsmát viselő nagyapja. Integet neki, majd egyedül marad. Érzelmes hangulat vesz erőt rajtam. Odamegyek az öreghez, bemutatkozom. Alig beszélgetünk néhány percig, be kell szállni. Az öreg megsimogatja a vállam. Mi lesz belőled, fiam? – kérdi. Tanár, mondom, gyerekeket fogok tanítani. Szép, nagyon szép, légy boldog, fiam! S talán ő is megérezte a pillanat szépségét: személyében búcsúztam el Bulgáriától. Ismét feldübörög alattunk a Barátság hídja, maradék sztotinkáinkat bedobjuk a Dunába, hogy bizonyosan visszatérjünk. Dovizsdane, Bâlgário; Viszontlátásra, Bulgária!

*

(Elhangzott mindhárom rész 1968 júliusában, a Miskolci Rádióban, a szerző előadásában; a szófiai Világifjúsági Találkozó tiszteletére.)

[Kézirat; 1968]

A tudósok megtanultak „tisztán dolgozni”

A tudományos-technikai fejlődés egyik legfontosabb problémája a szupertiszta anyagok megteremtése. Tulajdonképpen mik is azok a szupertiszta anyagok? A tudósok ezt felelik: olyan anyagok, amelyekben az alapanyag egymillióárd atomjára csak egyetlen atomnyi idegen anyag juthat! Íme, egy példa: ha egy egész vagon porcukorba egyetlen teáskanálnyi sót szórunk, ugyan észrevehető-e ez a cukor ízén, színén, vagy szagán? Természetesen egyáltalán nem; az átlagember véleménye szerint ez teljesen tiszta termék. Azonban a szupertisztaságú anyagokról alkotott tudományos elképzelés szerint az ilyen cukor már egyszerűen „piszkos anyag”. Példánk esetében legfeljebb néhány sókristályocska lenne megengedhető. De miért fontos bizonyos anyagok ennyire steril tisztasága? Arról van szó, hogy ilyen állapotban sok anyag teljesen új fizikai és kémiai tu-

lajdonságokra tesz szert: hőállóbbak lesznek, jobban ellenállnak különböző környezeti hatásoknak, s biztonságosan alkalmazhatók a legszélsőségesebb, legmostohább viszonyok között is. Nélkülük még a – viszonylag egyszerű – rádió- és tv-készülékek sem működnének.

A különlegesen tiszta anyagok előállítása rendkívül bonyolult folyamat. Az átlagos vegyiüzemekben a dolgozókat védik a vegyianyagok káros hatásától; a szupertiszta anyagok termelésénél azonban egy teljesen ellentétes irányú gond merül fel: itt a vegyianyagokat kell megvédeni minden külső hatástól. Ha nem alkalmaznak védőintézkedéseket, még az a homokvihar is károsan hathat a Moszkvában készülő különlegesen tiszta anyagok minőségére, amely a Szahara, vagy az Arab-félsziget sivatagjain vonult át. Speciális, hermetikusan elzárt; úgynevezett „bokszokban” állítják elő ezeket az anyagokat.

A bonyolult munka szovjet központja az állami ritkafémipari tudományos kutató- és tervezőintézet. Borisz Andrejevics Zaharov, az intézet igazgatója, a tudományos akadémia levelező tagja nemrégiben nyilatkozott az intézet munkájáról. Elmondotta, hogy a természetben is vannak tiszta anyagok: a hegyikristályt például, amely kvarc és oxigén vegyülete, a legutóbbi időkig igen-igen tisztának tartották. Azonban a tudomány és a technika fejlődése ma már sokkal tisztább anyagokat kíván. Ha idegen anyag van benne, sok ritka fémeket egyszerűen lehetetlen azoknak az új céloknak az érdekében felhasználni, amelyeket az utóbbi egy-két évtized tűzött eléink. A tudósok megtanultak „tisztán dolgozni”; s miután eltávolították a szennyező anyagot a különböző ritka fémekből, előtűntek ezeknek a fémeknek igazi, nagyszerű tulajdonságaik. Kovácsolhatók, nyújthatók lettek, ellenálltak az aktív savakkal, lúgokkal, s egyéb aktív vegyianyagokkal szemben; vagyis, rendelkeztek mindazokkal a tulajdonságokkal, amelyek a gazdasági élet sok területén – a vegyiparban, a kőolajbányászatban, a kőolajfeldolgozó iparban – oly fontos korrózióálló készülékek és berendezések gyártásához felhasznált anyagok számára elengedhetetlenek.

Az ilyen anyagok ipari előállításához speciális berendezéseket kellett kialakítani, olyan berendezéseket, amelyek teljesen kizárják a termelés közbeni szennyeződés lehetőségét. Ezek a berendezések különösen tiszta kvarcüvegéből, műanyagokból, különféle tiszta fémekből és ötvözetekből készülnek. A szupertiszta anyagok előállításához nagy mennyiségű, különösen tiszta segédanyagra is szükség van, például kvarcra, grafitra és ... vízre. Igen, vízre, az elektronikus készülékek gyártásánál, a fémek mosására. Ennek a víznek azonban már „semmi köze” a mi vízről alkotott hétköznapi fogalmunkhoz. Nem egyszerűen csak desztillált víz; ez a „víz” ioncserélő és abszorpciós technikával alaposan megtisztított folyadék, amelyből eltávolítottak minden idegen anyagot...

A szupertiszta anyagok előállításánál nem kevésbé fontos és bonyolult feladata ma a szovjet népgazdaságnak a jól felkészített szakember-utánpótlás biz-

tosítása az új iparág számára. Olyan specialistákra van szükség, akik egyaránt magas fokon művelik mind a kémiát és a fizikát, mind pedig a kohászatot és az analitikát.

[In: *Észak-Magyarország*; 1971/271. sz.]

Közép-Szibéria fényei

A Szovjetunió központi televíziójának főszerkesztősége a közelmúltban négyrészes műsort készített. Címe: A Jenyiszej délkörén. Helikopteren, repülőgéppel, hajón és gépkocsival kilométerek ezreit járta be a forgatócsoport. Elbeszélgettek a sok-magyarországnyi nagyságú terület lakóival; építőkkal, geológusokkal, villamos- és faipari szakemberekkel, pilótákkal, folyami hajósokkal találkoztak. Több kilométernyi filmfelvételt készítettek. A hatalmas anyag egy részéből aztán elkészült a folytatásos filmnapló a folyamóriás mentén élők mai hétköznapijairól. Délen, a Jenyiszej forrásvidékén kezdődött a forgatócsoport útja, s csaknem háromezer kilométerrel északabbra, Igarka sarkkörön túli kikötőjében ért véget. A Szaján hegységtől az Északi Jeges-tengerig húzódó krasznojarszki körzet területén található a Szovjetunió erdőségeinek egyötöde, kőszénkészleteinek több mint negyven százaléka; gazdag vasérc-, grafit-, molibdén-, antimon-, ólom-, réz- és nikkellelőhelyeket rejt a föld méhe. Az ország-rész folyóinak vízierőművekkel hasznosítható potenciális energiáját négyszáz-húsz milliárd kilowattórára becsülik! Mindezt a végtelen gazdagságot csak a szovjethatalom idején kezdték meghódítani. Különösen gyors fejlődést hoztak a legutóbbi évek.

*

A körzet szíve Krasznojarszk. 1628-ban alapították; a cári időkben a száműzetések központja volt – közelében három évig élt száműzetésben V. I. Lenin. Hatalmas ipari és kulturális központtá a szovjethatalom éveiben vált a régi szibériai város. Határában épül fel a bratszkinál is nagyobb, a világon egyedülálló óriás, az ötmillió kilowatt teljesítőképességű jenyiszeji vízierőmű. Krasznojarszkból indulnak a geológusok kutatóexpedíciói, s az északra árut szállító teherhajók. Repülőteréről szállnak fel a körzet legtávolabbi vidékeire is eljutó, utasszállító gépek. Évről évre sok száz, a város főiskoláin végzett fiatal szakember indul útnak oda, ahol a legnagyobb szükség van rájuk, a messzi tajgavidékre...

*

A végtelen erdőségek felett repülőgépek köröznék. Egyszerre színes ejtőernyők sokaságával virágzik ki a kék ég: légi tűzoltók csapata érkezik. Leszállásuk tanulmányi célt szolgál; szerencsére ebben az évben még nem volt er-

dőtűz a nagy kiterjedésű Bogucsan nevű erdő- és fafeldolgozó gazdaság területén. Mindenesetre, az ejtőernyők, tűzoltók állandóan készenlétben vannak. Őrzik a tajga kincsét, a híres angarai fenyőt. Szépségre, minőségre nincs párja. Kiváló mechanikai tulajdonságai révén elsőrendű fontosságú a repülőgép-, a hajó- és a bútorgyártásban egyaránt...

*

Negyvenkét éve, hogy a Poljarnij nevű gőzös fedélzetéről a mai Igarka földjére lépett harminchárom önkéntes építő: huszonöt kommunista és nyolc komszomolista fiatal. Hét évvel ezután a New York Herald Tribune kénytelen volt elismerni, hogy az iparosított észak „többé már nemcsak a Kreml álma...” Ma, ötvennégy évvel a Nagy Október után Igarka aranyló fények áradatával fogadja a látogatót: a fából épült régebbi városka helyén, az örök fagy birodalmában felnőtt a nagyszerű kőépületeivel büszkélkedő kikötőváros, amely ma a legkorszerűbb a világ északi folyami kikötői közül. Közép-Szibéria szigorú éghajlatú, komor fenségű tájain új korszak történelmét írja a kommunizmust építő, szovjet ember.

[In: Észak-Magyarország; 1971/266. sz.]

Az ország kenye

Tyimirjazev, a nagy orosz tudós mondta egyszer: egy darab jól megsütött búzakenyér felér az emberi ész legnagyobb találmányaival. Ma a Moszkvában élő külföldit a bőség zavara fogja el, ha belép a sok száz kenyér- és süteményszaküzlet bármelyikébe: a polcokon, rekeszekben sorakozó búza- és rozskenyerek, cipók, kalácsok, zsúrkenyerek, zsemlek, kiflik, perecek, püspökkenyerek, kuglófok, mazsolás, túrós, lekváros, mákos péksütemények, kétszersültek, kekszek, teasütemények „arzenáljából” nagyon nehéz a választás. És a sokféle késztermék úgy „jön le” az üzemek szállítószalagjairól, hogy emberi kéz szinte sehol sem érintette sem a nyersanyagokat, sem a tésztát, sem a legbonyolultabb módon ízesített-dúsított, cukrászati jellegű készítményeket. Az egész technológiai művelet sor folyamatos és automatizált.

*

Hosszú évek tudományos kutatómunkájának, az élelmiszeripari berendezések fejlődésének eredménye a jó minőségű pékáruk gazdag választéka. Összszövetségi tudományos kutatóintézet munkálkodik a sütőipar fejlesztésén. Különböző városokban működő fiókintézetek dolgoznak az új technológiák és gépek kialakításán, elterjesztésén. Napjainkban a Föld sok országából érkeznek a

szakemberek, hogy megismerkedjenek a szovjet kenyérgyárakkal. S mindig van mivel ismerkedniük.

A kutatóintézet leningrádi munkatársai például a közelmúltban új technológiát dolgoztak ki: bizonyos fermentáló preparátumok alkalmazása révén egyharmadával sikerült csökkenteniük a kenyérfeldolgozás idejét; ezenkívül szebb és jobb ízű is az új módon készült kenyér. A közeli jövőben a kemencéből kikerülés után tizenkét órával is ugyanolyan friss lesz majd minden üzletben az áru, mint amilyen az elkészülés pillanatában volt. Speciális kondicionáló kamrákat fejlesztettek ki a szaktechnológusok, amelyekben a kenyér hosszabb ideig megőrzi teljes frissességét.

Nem feledkeztek meg a kutatók a sokat úton levő tengerészekről, sarkkutatókról, geológusokról sem. Különleges kenyérfeldolgozási módot dolgoztak ki az intézet kísérleti kenyérgyárában. Az új rozskenyér-fajtát egy, az erre a célra alkalmas savval átitatott papírba burkolják, majd polietilén fóliába csomagolják. Ha egy ilyen csomagot hosszú hónapok, vagy akár egy év múlva is kibontanak, a benne levő kenyeret kissé meghintik vízzel, majd fellemegitik, olyan lesz ismét, mintha abban a percben vették volna ki a kemencéből.

A tudósok új, hatékony élesztőfajtákat hoznak létre. „Receptjeik” nyomán külön zsemlefajta készül a kisgyerekeknek, ez segíti anyagcseréjüket, biztonságossá teszi csontrendszerük fejlődését, fokozza szervezetükben a foszforszintet. Különleges „gyógycipót” adnak a szív- és véredény-megbetegedésekben szenvedőknek, s mindenkinek ajánlják a különböző vitaminokkal dúsított „egészségvédő” kenyeret.

Az SZKP XXIV. kongresszusának irányelvei a jelenlegi ötéves terv legfontosabb feladatát a dolgozók anyagi jólétének további jelentős fokozásában jelölték meg. Több száz hatalmas élelmiszeripari vállalat; cukor- és sörgyárak, cukrászipari és konzervgyárak épülnek a tervidőszak alatt. Az élelmiszeripari termelés növekedésének kilenctized részét azonban nem új üzemek létesítésével, hanem az automatizálás és az új technológiák bevezetésével, a termelékenység növelésével érik majd el. Már az első, az 1971-es tervén is igen nagy fejlődést hozott.

Ennek a fejlődésnek egyik tanúbizonysága a moszkvai péküzletek állandóan gazdag áruválasztéka is. Belép az ember a friss kenyér és sütemény meleg illatát árasztó, csillogó, világos üzletekbe s korszerű értelmet nyer a régi szék orosz szokás: Moszkva „kenyérrel és sóval” üdvözli jószándékú vendégeit.

[In: Észak-Magyarország; 1971/288. sz.]

Tudományos-technikai forradalom – az ember nevében

A gazdaságirányítás kérdéseivel foglalkozó előadássorozatot láthatnak, hallhatnak a szovjet televízióban a nézők milliói. Az előadók a számítástechnika, az automatizált rendszerek, a közgazdasági-matematikai módszerek kidolgozása, s a tudományos tervezés területén munkálkodó legkiválóbb szakemberek, akademikusok, vállalati igazgatók s a szakminisztériumok képviselői közül kerülnek ki. A „szovjet TIT”, az össz-szövetségi ismeretterjesztő társulat bővített formában, nyomtatásban is megjelenteti a televíziós előadások anyagát. A rádió az iskolák felső tagozatos tanulói számára indított közgazdasági előadássorozatot. Az SZKP KB egyik fontos – A dolgozók közgazdaságtudományi képzésének megjavításáról című – határozata nyomán pedig széles körű mozgalom bontakozik ki tudományos intézetek és termelőüzemek összefogásával, hogy egy-egy adott gyár, vállalat minden munkása mélyebben megismerhesse mindazokat a gazdasági-termelési tényezőket és tendenciákat, valamint irányítási módszereket, amelyek munkahelye, üzeme további fejlődése szempontjából elsődrendű szerepet játszanak...

S hogy mindez miért történik, arra N. P. Fedorenko akadémikus, s a Szovjetunió Tudományos Akadémiája központi közgazdasági-matematikai intézetének igazgatója adott meggyőző választ.

Ma a szovjet népgazdaságban mintegy százmillió dolgozó körülbelül tízmillió termékfajtát állít elő. Bármelyik termékfajta termelésének mennyiségi változása kihat bizonyos mértékben több tucát, esetenként több száz más termék termelésére is. A szovjet gazdaság rendkívül dinamikusan fejlődik. A szovjet-hatalom első harminc évében összesen körülbelül 66 milliárd rubelt ruháztak be a népgazdaságba, ugyanennyit jelenleg egy év alatt – igen, évente! – beruháznak. Ennek a népgazdaságnak az irányítását már csak a közgazdasági-matematikai és számítástechnikai módszerek kiterjedt alkalmazása oldhatja meg. A népgazdaság sok folyamata, bizonyos tekintetben olykor váratlan mozzanata nem látható, nem tervezhető előre teljes bizonyossággal. Egy ilyen bonyolult, dinamikus gazdaságban évről évre egyre hatalmasabb mennyiségű közgazdasági, technikai, demográfiai és egyéb adatot kell feldolgozni. Ha az elektromosságot a mechanikai munkavégzés legolcsóbb és legjobb „megkönnyítő energiájának” nevezzük, úgy az információt bízvást nevezhetjük a szellemi munka energiahordozójának. Szemtanúi vagyunk, amint a népgazdaság irányítása – egy végső soron döntéshozási céllal kifejlesztett – hatalmas információ-feldolgozó iparrá alakul. Itt eredményt elérni csak a legkorszerűbb gazdasági-mate-

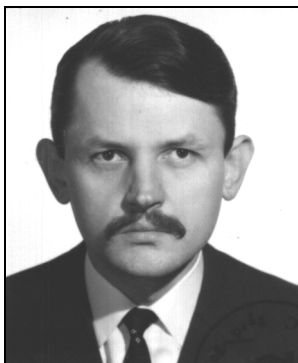
matikai modellezés és a számítástechnika közös alkalmazásával lehet. S a tervezés és a technológiák, valamint a gazdaságirányítás-szervezés tökéletesítésének fő célja: a termelés hatékonyságának, magyarul, a termelékenységnek állandó emelése.

A XXIV. kongresszus nagyra értékelte az eddig végzett kutatásokat. Már látható a szovjet tudósok eredményei alapján, milyen lesz az ország 15-20 év múlva. Jó prognózisok készültek. Kidolgozták a középtávú tervezés egész sor kérdését, többek között az energetika, a vegyipar, a kőolajfeldolgozás, a gázipar, a szállítás és az építőipar területén. Gyakorlatilag ma már kidolgozottnak tekinthetők mindazok a gazdasági-matematikai modellek, amelyeknek alkalmazása lehetővé teszi a különböző vállalatok és vállalatközi egyesülések tervezési és irányítási gondjainak rendkívül effektív megoldását. Eddig Fedorenko akadémikus...

Még csak annyit: távlatokban a Szovjetunióban megteremtik az automatizált adatgyűjtés és feldolgozás össz-szövetségi rendszerét. A kilencedik ötévsérv ideje alatt 1600, a vállalati vezetést, az ipar- és mezőgazdaságszervezést, a hírközlést, a kereskedelmet és a szállítást segítő automatizált irányítási rendszert kell létrehozni.

Már közhelyszámba megy, ha arról beszélünk, hogy a tudományos-technikai forradalom megváltoztatja a világ arculatát. Úgy kell azonban lennie, hogy a szocializmus országainak emberét még jobban felszabadítsa; s biztosítsa mindenki számára az anyagi jólét gondtalanságát, a munka alkotó jellegének fokozódását, a város és a falu, valamint a szellemi és a fizikai munka közötti lényeges különbség mielőbbi eltűnését. Napjainkban tanúi lehetünk a Szovjetunióban egy új, minden eddiginél összetettebb, komplexebb tudomány kialakulásának. Úgy hívják: „tudomány az emberről”. A filozófia, a szociológia, az etika, a jog, az orvostudomány, a pszichofiziológia, a genetika és a pszichológia eredményeinek felhasználásával a gazdaság irányváltásának, a tudományos-technikai forradalomnak a társadalom szociális problémáira és az egyes emberre gyakorolt hatását kutatja...

[In: Észak-Magyarország; 1972/25. sz.]

(1972)

„Kiskartárséknál” Egerben

A Bükkbe készültünk kirándulni a negyedéves magyar-orosz szakosokkal. Igen ám, de ez csak akkor megy, ha a kirándulás „tanulmányi”. Mitől lehetne azzá? Hát gyérünk be egy napra Egerbe, s nézzük meg a főiskolásokat! Megnéztük: a mondvacsinálnak induló látogatás végül nagyon is tanulságosnak és hasznosnak bizonyult. Különösen azért, mert – mint afféle „proletárszakosok” – a mi magyar-oroszosaink is nagyrészt általános iskolákba kerülnek majd; már akik tanítani akarnak...

*

Hogy írok az egriekről, az akkor ötlött eszembe, amikor a Ho Si Minh Tanárképző Főiskola II. sz. gyakorlóiskolája tanárainak szájából már sokadszor hallottam a szót: „kiskartárs”, „kiskartársak”. Így hívják Egerben – kedvesen és meghitten – azokat a gyakorló hallgatókat, akiknek a neve nálunk többnyire „a jelölt”... Ez az április 26-i látogatás valami olyat adott a debreceni negyedéveseknek, amit itthon kevésbé vagy egyáltalán nem kaphatnak meg. (Jó, jó, tudom; más a mi „profilunk”, „egyetem vagyunk”. De: a sors, a munkahely, a pálya gondjai a nálunk végzők többsége számára is azonosak lesznek.)

Az ötödikes oroszóra (témája: Moszkva és Leningrád), s a nyolcadikos magyar irodalom óra (Szimonov *Várj reám* című versét elemezték a gyerekek; *Szűcs* Erzsi „kiskartársnő” egy újabb keletű műfordítást is bemutatott a Lányi Saroltáé mellett, s feltette a lemezjátszóra a versből készült magyar dalt is, amit Darvas Iván énekel), után *Mikus László*, a barokkos palotában működő általános iskola igazgatója hosszan elbeszélgetett hívatlan vendégeivel. Megtudtuk, hogy a főiskola Debrecenben alakult, s „csak” 1949-től működik az egri líceumban.

A II. sz. gyakorlónak huszonöt éve 12 tanára volt, ma: 58. 700 tanulót oktatnak-nevelnek 24 osztályban és 9 napközis csoportban. Az A osztályok zenei, a C-k angol tagozatúak; a B jelzés a „normál” osztályoké. Az iskola tantárgy-pedagógiai kísérletek színhelye. A matematika oktatásában a komplex módszer Forrainé-Lénárd-féle változatát alkalmazzák. Földrajzból és biológiából programozott oktatás folyik. Kísérletképpen bevezették a technika nevű tantárgyat; az alsó tagozatosoknál pedig a természetismeretet. Most kémia oktatási kísérletekbe kezdtek.

A II. sz. gyakorlóiskola az Iskolatelevízió bázisiskolája: tizenhárom tanárral kötött szerződést a tv. Az együttműködés mindkét félnek igen hasznos; az iskola tanárainak anyagilag is. Egész sereg feladatlap, munkafüzet kidolgozása fűződik az iskola nevéhez. 14 szakkörük van, ezek egyike ún. komplex (biológia-kémia-fizika) szakkör. Ha például a víz a témájuk, akkor azt mindhárom tudományág szempontjait egyszerre figyelembe véve dolgozzák fel. (Egyébként: a harmad- és negyedévesek maguk is vezetnek szakköröket.) Az iskola tanulói két-három tárgyból minden évben bejutnak az országos döntőbe; eddig négy országos első s három országos második helyet szereztek.

Miután szinte kizárólag csak körzetükben lakó *munkásszármazású* gyerekeket vesznek fel – közepes eredménnyel is –, náluk nem kísért az általában válogatott gyerekanyaggal dolgozó többi gyakorlóiskola kirakatüvegház jellege sem. Ennek elősorban a főiskolások veszik hasznát: kikerülvén falura, sehol sem lesz tragikus a színvonalkülönbség a kezdő pedagógusok számára. (Bár ma még előfordul, hogy az egy hónapig – februárban – falun gyakorló egri „kiskartárs” tart módszertani továbbképzést helybeli idősebb kollégáinak.)

*

Kaptunk egy sokszorosított tervezetet: A gyakorlati képzés időkeretei a tanárképzésben címmel. (Ha 1976 szeptemberétől bevezetik – ami egyébként biztosra vehető –, még tovább mélyül majd a szakadék a főiskolások és a mi egyetemistáink iskolai oktatási-nevelési *gyakorlati* képzése között.) A tervezet szerint a főiskolás már az első szemesztertől kezdve hospitál; s a meglátogatott órákat külön-külön pszichológiai, didaktikai és szaktantárgy-pedagógiai foglalkozásokon elemzi. A hatodik szemeszterben napközi otthoni gyakorlatot végez. Ugyancsak a hatodik félévben szaktárgyankénti csoportos tanítási gyakorlaton vesz részt; illetve már maga is tanít! Még mindig a hatodik félévben: két hét alatt mindkét szakjából 4-4 órát kell tartania. A hetedikben – ismét két hét alatt – szaktárgyanként már 6-6 órában tanít a főiskolás, s ismételten részt vesz napközis foglalkozásokon is. A hetedik szemeszterben ezenkívül a tanév elején egy hétre külső iskolai gyakorlatra kell mennie. Az utolsó, a nyolcadik félévben pedig, a zárótanítást megelőzően, egy hónapra külső (falusi) tanítási

gyakorlatra megy, ahol a hospitálások mellett legalább 15-15 órát tart szaktárgyaiból, de köteles két osztályfőnöki órát is levezetni. A vázolt keret jellegű képzés bevezetésének egyik célja, hogy a főiskolások óracentrikus szemléletét oktatáscentrikussá változtassa.

*

Az öreg líceumban is „dühöng” a tanteremhiány. Ezért az orosz szakosok Lomonoszov tudományos diákköre metodikai szekciójának tiszteletünkre rendezett délutáni rendkívüli ülése egyik felére a turisták által is ismert toronyteremben, a másikra pedig az orosz tanszék tanári szobájában került sor. A „kossuthosok” számára az első perctől kezdve meglepő, mennyivel többet tudnak, a főként harmadéves főiskolások, a nyelvoktatás és a nyelvtanulás kérdéseiről, mint ők, a negyedéves egyetemisták.

Hunyadi Zsuzsa egy háromperces, a Család témát ötödikesek számára fel dolgozó, ún. oktató hurokfilm (bábfilm!) forgatókönyvét írja. Társa egy másik hurokfilmen dolgozik: témája az Állatkert, szakköri anyag lesz hetedikeseknek. *Joó* Vali a hallás utáni megértés és az írásbeli kifejezőképesség mérésének módszereit kutatja a matematikai statisztika eredményeinek felhasználásával. Főként az érdekl, ad-e, és milyen többletet ad a fenti területeken a nyelvi laboratóriumban végzett munka a hetedik osztályban. *Balla* Juli (másodéves) a kiejtéstanítás; az artikuláció, az intonáció, a beszédritmika tanításának igen nehéz témaköréhez kezdett hozzá. *Konyha* Zsuzsa a beszédképesség fejlesztésének problémáit vizsgálja a felső tagozatnak mind a négy osztályában.

Dr. *Béky* Loránd főiskolai docens – egyébként maga is a Kossuthon végzett s maga is több mint egy évtizeden át iskolában tanított – irányítja a diákkör 1971-ben elkezdett hasznos és az országban egyedülálló munkáját: jelenleg *Hajas* Magda negyedéves titkár a segítőtársa. Sajnos, valóban „egyedülálló” a munkájuk. Annak idején minden hazai egyetemnek és tanárképző főiskolának írtak, együttműködésre kérvén fel őket; kiderült, hogy oktatás-módszertani tudományos diákkör – Egeren kívül – sehol nincs Magyarországon...

[In: *Egyetemi Élet*; 1976/16]

Лайош Мадьяри Заветы Шандора Чома

ПОЭМА

1

«Обладая таинствами своими, среди скрипучих,
черствых мук своих, но еще владея
трепетным умом, следящим за упадком тела –
среди чужих, с иной душой,
я, Шандор Чома, собираюсь умереть.

Нет – ведь бесполезно – завета:
прах мой останется здесь; от вас довольно далёко,
чтоб, как предупредительное слово, воскресло
сие притащенное тело, сия дрянь,
в чем истлевать останется моя великая тайна.

Но довольно близко, чтобы почитанье
нашло его, когда уже достали
откуда-то пламя, мое пламя,
чем я воспламенить пытался
хворост жаждущий, сухой...

(Как мы нелепы, как мы порочны,
только поздней крови нашей не стонать бы!)

2

Кто наказал мальчика того очарованием дорог,
чтоб билось, кто вкрал ему сердце мятежное,
да сулил-врал, что он дойдет далеко?

Кто сотворил, что утолить свой ГОЛОД только этим сможет,
лишь таким его земля сущим терпит,
и с сухими камнями не смешает?

Кто наделил его мечтой угорелой,
неразменно ценным, но поддельным кладом,
скудно блестящим, вычурным хламом?

По следам маленьких принцев кто послал,
в ад и небо кто пригнал этого мальчика?

Дорогу я хотел,
ибо меня хотела дорога.

3

Бубенцами бренчит, бубенцами манит:
из земли, из лона, из дому выманит,
бубенцами бренчит... колокол и бурдон,
в теплое тело мое спрятал он этот звон,

манит через лес, дорогу, чрез яругу,
бьет ключом по далекому кругозору,
журчит он во мне, журчит в себе самом:
дойдешь ты куда-то, идешь откуда-то –
еще шаг, ведь ты родился,
кто-нибудь послал...
еще шаг, ведь кто тебя послал,
веря послал,
еще шаг, ведь ходить умеешь,
должен же идти,
сто тысяч шагов, ведь в твою дорогу
никто уж не верит...

До того города, до горного хребта...
С рожденья до смерти.

4

Когда создадите понятие об энергичном
крае, и найдете в этом моего пути
причину,
попробуйте развить дальше эту мысль:

У кого ничего нет,
всего захочет только тот,
ибо все невозможно: довольствуется мечтой,
но хоть бы ее
сумеет просить нещадно...

Кого вскинул из себя народ,
тому творить во имя его великое.
(Иначе кого занимал бы в Бухаре,
что я из секейских мадьяров!)

5

Извещал меня мир домашний мой:
разрушился бревенчатый дом,
черепицы взлетели до небес,
хрустнул, свалился остов сухой,

скот сбежал со двора, ива
корень себе вырвала,
ива согнулась,
косяки свалились, ветер
косу бесхозную качает,
у нее на ручке летошняя улыбка отца...
смотрят побито травы беззащитные.

Извещал меня мой домашний мир,
вкрался в мою кровь приливом своим.

6

О, отходы души, обуза тоски, пыл,
слабость, любовь, как с зайчонком
бросающаяся путельга,
позорно играют со мной.

Кровь польется от слабости,
хоть бы силу, чтобы идти дальше,
ведь очень далёко сокровище,
и кровь человека зря тратится.

Посыпаю главу пеплом,
тоску высушиваю проклятьем,
и моя победа: вычурная мука,
минует меня сладостный срам.

Торжествую вновь: иду по целинному песку.
Танцует надо мной призрачный зной.
Ласково.

7

Как жемчужница жемчуг, принятый в свое тело
(хотя течением принесло случайным),
берегу слово, принесенное из дому.

Куст его распускается в чужой тиши.

Завертываю в свою плоть: пусть растет,
пусть чистится его блеск, ценой боли даже –
оно, может, изменник мне, может, убежище:
наша связь с ним смертный панцирь.

Из-под языка я поднял его искрясь,
Когда попросил кроткий иноземец.
(Западным королем он меня назвал
потому, и руку мне поцеловал.)

Другой захотел лишь видеть его,
и чтоб я им вертел, толкнул клинок
к нему, да закричал грохоча:
«Заберу твой жемчуг, если выплюешь.»

С той поры закрыт жемчуг, впотьмах.
Мой рот израненный, так молчу,
предо мной еще неизмеримый путь,
как дервиш без языка, бреду.

8

В пустыне помешается, кто слаб,
бросается в пылающий песок,
зовет зверской жаждой облегчающую,
уверенную, как нож, прохладную ночь.

Если так, то думай о чем-то другом –
тихо накапливай силу в сердце,
и не торгуйся дешево на разгром:
для конца здесь еще все чуждо.

В наших костях пляшет лихорадка,
выбудет из строя, кто бравый на вид...

9

Пытали однажды, хотели узнать:
кто я, откуда, чего мне скрывать.
Сказал: какие-то мечты, душу свою.
Смотрели тупо, как на балду.

Потому что метод превыше всего
(истина не может быть такой простой):
мои нервы с мудрым мастерством трепали,
потом оставили дрожащие раны.

Чаровали меня, впивались зубами –
змея может лишь так смотреть на мышь;
не болело, только странно было знать,
что я человек, и они тоже люди.

10

Теперь живу в тиши книг и языков,
испаряется покой, как горький мой чай,
носятся порою тревожные вести,
мятежная Европа находит меня.

И напрасно любой косный обман,
мой клад на родине хранится,
нищий я, и так невозможно,
чтоб судьба его меня не терзала.

В недоумении стоят ламы:
откуда во мне кусты терзаний...
(В глухие уши лам я объясняю:
„я мадьяр, зато и европеец“.)

11

Ну, славный странник, куда вела дорога,
выношенную мечту где встречал?
Или же задушил того мальчика,
кто в тебе стонал и бунтовал ?

Любой из Мистеров знает, где ты бродишь,
и твой мозг ценит очень высоко,
вместо тебя напишет завещание:
о том, чье будет сие добро...

И напрасно вскричит тот мальчишка,
бредя обманутыми ночами...
Ты стал сильным, снесешь и это,
дурманит дело, словно спирт –

мечту свою уже сможешь прикрыть
всеми словами земли.

12

Я столь высоко здесь наверху,
в ногах у величественной смерти,
у белых вершин молчания,
у грязных камней воспоминаний,
у глубоких русл признаний –
что уже уверенно верю:
могу исповедать в дрожи, трезво,
безропотно и смиренно,
холодно, сурово.

Прошел я путь, и что готово:
то уже не мое.
(Что еще мыслимо, к тому манит,
зовет какой-нибудь пьяный просвет.)

Возможно, любить было бы хорошо,
женщину обнимать, зарождать детей...
косить летнего ветра в струе,
в зимний мороз топор поднимать,
землю копать, и все пробовать,
что шершаво, но сладко: Явь!

Возможно, это было бы хорошо?

13

А все-таки завет:

Народ, из которого я, должно быть, выживет,
скройте от него мои страдания,
бедный, его пятит горе, пытается зима.
Сделайте, чтоб он удержал – нашел свою душу,
пусть кормит его родная земля,
пусть иссякнет азиатчина,
хлеб и вино сердцам также достанется.

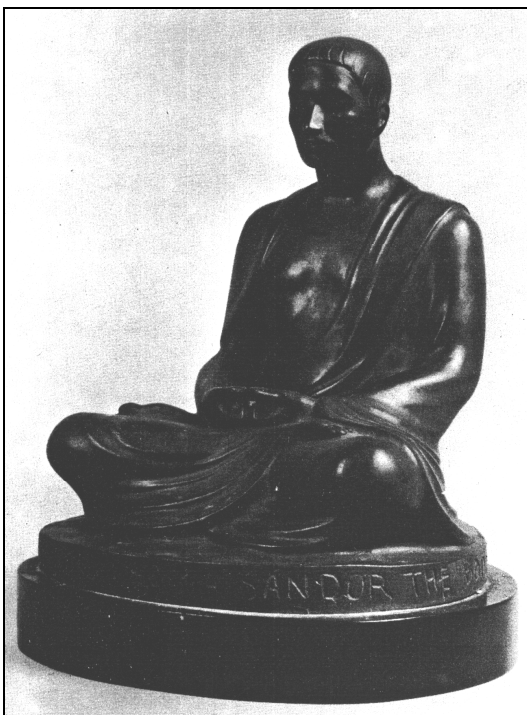
Неоправданная мечта зачем болит?
Истина моя сильнее заблуждений,

не то важно, что родные –
населяют землю: братья.

А я? Уже бьет в набат тело,
но живу. Все для меня теперь: дело,
не завещаю, нет надежды для себя.

Вы тоже не сочините из меня
бородатую притчу.»

Перевод Лайоша М. Такача (Дебрецен 1975)

*Kőrösi Csoma Sándor mint buddhizattva.
Csorba Géza bronzszobra a
Tokiói Nemzeti Múzeumban.*

*Az utat én akartam,
mert engem akart az út.*

Шанлор Кереш Чома как бодисатва.
Бронзовая скульптура Гезы Чорбы в
Токийском Национальном Музее.

Дорогу я хотел,
ибо меня хотела дорога.

Dmitrij Szergejevics Lihacsov A stilisztikai szimmetria az óorosz irodalomban

(Oroszból fordította: M. Takács Lajos)

A poétikai trópusok korántsem csak azokra korlátozódnak, amelyeket az iskolai irodalomelméleti tankönyvek általában említenek. A poétikának ilyen, az irodalomelméletekben figyelembe nem vett jelenségei közé tartozik a stilisztikai szimmetria.

Legalkalmasabban azoknak a zsoltároknak a példáin mutathatjuk be a stilisztikai szimmetria jelenségét, amelyekről az – alapjában véve, de nem kizárólagosan – kezdetét veszi az óorosz irodalomban. E szimmetria lényege a következő: ugyanarról, hasonló szintaktikai formában, kétszer történik említés; ez mintegy bizonyos megállás az elbeszélésben, egy közeli gondolat, közeli vélemény megismétlése, vagy egy új vélemény, de ugyanarról a jelenségről. A szimmetria második tagja ugyanarról szól, amiről az első tagja, de más szavakkal és más képekkel. A gondolat variálódik, de lényege nem változik. Egy példa az effajta szimmetriára: „Раздѣлиша себѣ ризу мою и о ризу мою меташа жръбѣя” (21. zsoltár, 19. vers), vagy: „Обратить ся болѣзнь его на главу ему, и на връхъ ему неправда его сънидеть” (7. zsoltár, 17. vers).¹

A stilisztikai szimmetriát rendszerint összetévesztik a művészi paralelizmussal² és a stilisztikai ismétlésekkel. Azonban a művészi paralelizmustól a stilisztikai szimmetriát megkülönbözteti az, hogy utóbbi nem két különböző jelenséget vet egybe, hanem kétszer beszél ugyanarról; a stilisztikai ismétlésektől (amelyek mindennaposak, egyebek között, a folklórban) pedig az különbözteti meg a stilisztikai szimmetriát, hogy utóbbi, bár ugyanarról beszél, de más formában, más szavakkal.

A stilisztikai szimmetria a feudalizmus előtti és a feudális társadalom művészi gondolkodására jellemző; mélyen archaikus jelenség. Az a fajta szövegolvassás és -megértés, mely az újabb idők irodalmi alkotásain nevelkedett mai olvasót jellemzi, arra késztet, hogy minden egyes új frázisban témafejllesztést, új gondolatot, valamilyen új helyzetet lássunk. A téma kifejtésére az új irodalomban a szakadatlan, fokozatos előrehaladás jellemző. Ezért van, hogy a mai olvasó rendkívül nehezen érti meg ezeknek a szimmetrikusan felépített mondatoknak a tartalmát: a második tagban valami újat vár, és nem mindig találja meg ezt az újat; ezenkívül amennyiben a szimmetria mindkét tagja kiegészíti a másikat, a gondolat az egyikben és a másikban egyaránt hiányosan vagy homályosan fejeződhet ki. Mit jelent például a „връхъ” szó a fentebb idézett második szimmetrikus konstrukcióban? A „връхъ” szó több jelentésű,³ ezért a szimmetria második tagja, ha nem hozzuk összefüggésbe az elsővel, és önállóan akarjuk értelmezni, talányosnak tűnhet. Ugyanakkor a szimmetria második tagja nem folytatja az első, hanem csupán más szavakkal fejezi ki. A második tag

„неправда”-ja megfelel az első „болъзнъ”-jének, a „врѣхъ” pedig a „глава”-nak. Következésképp, a „врѣхъ” szó adott esetben fejet jelent, vagy a közeli jelentésű „fejtető”-t.

Amennyiben a szimmetria mindkét tagja ugyanarról beszél, mindegyikük segíti a másik megértését. Az, ami a szimmetria egyik tagjában érthetetlennek tűnik, a másik segítségével fejthető meg. Így például, mit jelent a ritka „скумень” szó a 16. zsoltárban? Egészében a zsoltár e helye így olvasható: „Обяся мя ѣко левъ готовъ на ловъ, и ѣко скумень обитая во съкровиштихъ” (16. zsoltár, 12. vers). Az adott szimmetriában a „скумень” a „левъ”-nek felel meg, amit ennek a szónak: „скумень”, a további elemzése is megerősít; azt jelenti, hogy ’erős, fiatal oroszlán’ (ὁ σκῦμος).

A szimmetria tagjainak megfelelései, természetesen, nem abszolúte pontosak. Ellenkezőleg, a szimmetria tagjai pontosan sohasem felelnek meg egymásnak. Mindazonáltal a szimmetria tagjai segítenek megérteni egyik a másikát, ha nem is magyarázzák egymást vitathatatlan pontossággal. Ezért van a stilisztikai szimmetriának rávezető jelentősége a lexikográfiai munkában, és, ahogy majd az alábbiakból kiderül, nemcsak a lexikográfiai munkában.

Így például, mit jelent a 17. zsoltár „и бозъ моемъ прѣлзу стѣну” kifejezése? Egészében véve ez a kifejezés a következő szimmetriába tartozik: „ѣко тобою избавлю ся отъ напасти, и бозъ моемъ прѣлзу стѣну” (17. zsoltár, 30. vers). Milyen esetben válhat a fal a szerencsétlenség előli menedékül? Nyilvánvaló, hogy várfalról (védőfalról) van szó: „veled (Istennel) megmenekülök a veszélytől, és Istenemmel elrejtőzöm a fal mögött.” Ebben a szimmetriában a fal jelentése mint szimbólum tárul fel.

Vegyünk egy másik példát. Mit jelent a 22. zsoltár „на водѣ покоинъ въспитъ мя” (a. m. „a csendes vízen nevelt engem”) kifejezése? Ez ismét csak az egész, teljes szimmetriából derül ki: „На мѣсте паствѣннѣ ту мя въсели (a. m. „a legelőkön gondoskodsz rólam”), „на водѣ покоинъ въспитъ мя”. Következésképp Istent a pásztorral, magát pedig a báránnyal hasonlítja össze Dávid, a báránnyal, amelyet Isten az itatóhelyeken itat és a réteken legeltet. Előttünk – a Bibliában közönséges szimbolikus jelentések. Következésképp, értelmi vonatkozásban a szimmetria nemcsak szinonímikus lehet, de szimbolikus is.

Általában, ahogy már fentebb mondtam, teljes stilisztikai szimmetria nem létezik. Minden stilisztikai szimmetria viszonylagos. Ez a szimmetria tisztán külső formájára is vonatkozik: lehet tükörszimmetria (így az először idézett két példában: 21. zsoltár, 19. vers és 7. zsoltár, 17. vers), de lehet párhuzamos is, amikor a szimmetria mindkét tagja szintaktikailag hasonlóan van felépítve és a szimmetria második tagja mintegy megismétli az első szintaktikai sémáját. Ezenkívül, a szimmetria hiányos lehet abban az esetben is, ha a mindkét tagban megismétlődő állítmány a második tagban csak ráértődik. A szimmetria formai hiányossága különbözőképpen fejeződhet ki.

Hatalmas jelentősége van a szimmetriák értelmi hiányosságának a világnézet, a hitvilág, az esztétikai rendszer, a szimbolika és a szemantika kérdéseinek megragadásában. Első pillantásra azt hihetnénk, hogy a szimmetria értelmi hiányossága zavarja mindezen területek megragadását, valójában azonban éppen a szimmetria értelmi hiányossága lehet a kulcsa alkotói ideológiája, esztétikája és világfelfogása nagyon sok jelenségének.

Amikor a szimmetria tagjaiban értelmi eltérést veszünk észre, valójában ugyanakkor azt is látnunk kell, mi köti a két tagot egymáshoz, mi készítet rá bennünket, hogy a szimmetria két tagját egységben szemléljük. Ezáltal „működés közben” vehetjük szemügyre a fogalmak kölcsönösségi viszonyát, meghatározhatjuk, mi volt szerzőjük számára a leglényegesebb. Ezek a kapcsolatok és kölcsönös összefüggések egészen váratlanok lehetnek. Így a szimmetria tagjai értelmileg mintegy szemben állhatnak egymással, s úgy tűnhet, mintha teljesen ellentétes jelentésük lenne: „День дъни отъригаеть глаголы его, и ношть ношти вызвыштаеть разумъ” (18. zsoltár, 3. vers). A szimmetria első tagjának „nap”-ja mintegy szemben áll a második tag „éj”-ével. De ez csak a figyelmetlen olvasónak tűnhet így. Valójában a „nap” és az „éj” egyenlő mértékben jelentik adott esetben ugyanazt: nem a teljes nap részét, hanem a teljes napot egészében. Hogy a nap és az éj közös jelentésükben azonosak lehetnek, az a 21. zsoltárból is világos: „Богъ мой възову въ день, и не услышиши и ноштью” (21. zsoltár, 3. vers). Ennek a hiányos szimmetriának az az értelme, hogy Dávid mindennap folyamodik Istenhez, azonban Isten egyszer sem hallgatja meg. A teljes nap jelölésére a szimmetria egyik tagja a „день”, a másik pedig a „ношть” szót használja.

Egyébként, a szimmetria tagjai szólhatnak valóban különböző tárgyokról és cselekvésekről is: „Бко ты люди съмъреныя спасеши, господи, и очи грдыхъ съмъриши” (17. zsoltár, 28. vers). Azonban az idézett példában lényegében mégsem Isten két cselekményéről van szó, hanem egyről: megszabadítva az alázatosokat, Isten ezáltal engedelmességre szorítja a kevélyek szemeit. E cselekmény egységét a „съмъреныя” és a „съмъриши” azonos tövű szavak használata domborítja ki.

Már mondtam, hogy a szimmetria hiányossága feltárhatja szerzője hitvilágát és elképzeléseit; íme a példa: „Душа его въ благыхъ выдворить ся, и съмя его наслъдить землю” (24. zsoltár, 13. vers). A „душа” és a „съмя”, valamint a „во благыхъ выдворить ся” és a „наслъдить землю” fogalmak kölcsönös összefüggését azok az óhéber elképzelések magyarázzák, amelyek szerint az ember lelke tovább él utódaiban, ivadékaiban.

A 71. zsoltárban a „császár” és a „császár fia” ugyanaz a személy, s ezt az örökletes monarchia eszméivel kapcsolatos elképzelések magyarázhatják: „Боже судъ твои цъсарю даждь, и правду твою сыну цъсаря” (71. zsoltár, 1. vers).

A szimmetria az anyagi kultúra tárgyai megismerésének eszköze is lehet. Így a 32. zsoltár szimmetrikus tagjaiból megtudjuk, hogy a guzla és a tízhúrú psalterium – bizonyos vonatkozásban – ugyanaz a hangszer: „Исповѣдайте ся господю въ гоуслехъ, во псалтыри десятьструннь поите ему” (32. zsoltár, 2. vers).

A szimmetria jelenségeinek tanulmányozása alapján megállapítható, hogy a költészetben maguknak a számoknak sem kell pontos számjegy-jelentéssel bírniuk: „Триє ми суть невозможная уразумѣти, и четвертого не вѣмъ” (30. példabeszéd, 18. vers). A hármat és a négyet itt véletlenül választották ki; csupán valamilyen mennyiségeket jelentenek általában, lényegüket tekintve adott esetben azonos jelentésűek.

Természetesen, a „stilisztikai szimmetria” elnevezés feltételes. A stilisztikai szimmetria egyik legfontosabb sajátága, hogy a szimmetrikus felépítés hiányos. Amint láttuk, a szimmetria két tagja, ha ugyanarról szól is, de különbözőképpen szól. A szimmetria két tagja közötti megfelelés pontatlansága a költői leírás és a tudományos leírás közötti jellegzetes ellentéttel kapcsolatos. Az előbbi bizonyos mértékben mindig „pontatlan”: „pontatlan” a metafora, „pontatlan” a metonímia, „pontatlan” bármely művészi kép. Ez a „pontatlanság” a művészetben különleges jellegű: dinamikus, minden esetben mintegy kiegészíti az olvasó, a hallgató vagy a néző. Hála ennek a „pontatlanságnak”, a művészi alkotások befogadása bizonyos mértékig együttalkotás is. Mintegy megoldunk bizonyos feladatot, amelyet a művészi alkotás tűzött ki elénk.

Azonban, bármely művészi alkotás effajta „örök” tulajdonsága mellett a stilisztikai szimmetriának van egy olyan vonása is, amely szöges ellentétben áll az új kor esztétikai elveivel. Figyeljük meg a következőket. A stilisztikai szimmetriát úgy tekinthetjük, mint a szó széles értelmében vett szinonímia sajátos jelenségét. Magának a szinonímiának különböző funkciói lehetnek: pontosítás, konkretizálás, fejlesztés stb. A szinonímia összes funkciói közül a stilisztikai szimmetria főképpen a jelentés szűkítését és absztrahálását használja fel. A stilisztikai szimmetriában nem az a fontos, amiben a szimmetria tagjai eltérnek egymástól, hanem az, ami bennük közös. Ezért mindazt, ami az egyik vagy másik fogalmat konkretizálja, mintegy elveti a szimmetria második tagja. A szimmetria egymással szembeállított két tagja csupán azt a szűk részt emeli ki, amely számukra közös; absztrahálják a jelenséget, csupán annak elvont lényegét hangsúlyozzák. Ez az absztraháló tendencia szöges ellentétben áll az újkori művészet konkretizáló törekvésével. Ez az oka, hogy az újkori művészet nem alkalmazza a stilisztikai szimmetriát.

Egybekapcsolva tagjaiban a „psalterium”-ot és a „guzlá”-t, a szimmetria általában beszél valamiféle hangszerről. A „három” és a „négy” azért kapcsolódik össze a szimmetriában, mert bennük a mennyiség valamiféle eszméje adott, de nem maga a mennyiség. A „legelő” és az „ítatóhely” az anyagi növekedés valamiféle elvont eszméjét szemléltetik stb.

Világos ebből, hogy a szimmetriának éppen a pontatlansága alkotja a lényegét; lehetővé téve, hogy a szimmetria mindkét tagjából csak a szűk egybehangzó részt fogadjuk el, s elvessük az egyes tagok „individuális” sajátosságait.

* * *

A stilisztikai szimmetria jelenségei az óorosz irodalomba is átmentek, és, amennyire a zsoltárok költészetének – de részben a Biblia más költői könyveinek is – hatása állandó volt, a stilisztikai szimmetria egyes példái igen nagyszámúak minden évszázadban; időszakonként meg-megnövekszenek és különösen világosan mutatkoznak a „magas” stílusú irodalomban. Ha azonban a zsoltárokban található stilisztikai szimmetriát összehasonlítjuk az általa a XI-XVII. század orosz irodalmában kiváltott jelenségekkel, akkor az esetek többségében egyes különbségek is megfigyelhetők: az orosz szimmetria sokkal változatosabb, „ornamentálisabb”, dinamikusabb. Nem korlátozódik a szimmetria két tagjára, átmegegy a szintaktikai ismétlésekbe általában. Egyre kevésbé jelent „megállást” a költői téma fejlődésében; a szimmetria tagjai egyre gyakrabban fognak át különböző jelenségeket, mennek át a paralelizmus jelenségeibe, szolgálják az összehasonlítás céljait, vesznek el kapcsolatukat a művészi gondolkodással, omlanak össze, formalizálódnak.

A zsoltárok szimmetrikus szerkezeteiből merítették az orosz írók a páros szókapcsolatok iránti szeretetüket. Így például, Vlagyimir Monomah, aki szívesen olvasta és idézte a zsoltárokat, *Tanításában* hasonló szerkezetekhez folyamodik, amelyeket azonban nem sorolhatunk a stilisztikai szimmetriához: „Аще забываете сего, а часто прочитайте: и мне будетъ бе сорама, и вамъ будетъ добро”; „его же умъючи, того не забывайте доброго, а его же не умъючи, а тому ся учите”; „еже умъеть, то забудеть, а его же не умъеть, а тому ся не учить”.

A zsoltárok stilisztikai szimmetriájának sorsát orosz talajon a legalkalmasabban a *Слово Даниила Заточника* anyagán mutathatjuk be.*

A zsoltárok stilisztikai szimmetriájának a hatása a legerősebben a *Слово Даниила Заточника*-ban mutatkozik meg. Már a mű első soraiban megjelenik: „Въстрѹбимъ, яко во златокованія трубы, в разумъ ума своего и начнемъ бити в сребренія органы возвитіе мудрости своеа”.⁴ Ezek a sorok nem két felhívást tartalmaznak, hanem egyet. A „златокованія трубы” és a „сребренія органы” nem két tárgy, hanem egy, de általánosan megnevezve, meghatározatlanul: valamiféle elvont, nagy értékű zeneszerszám.

Azonban, eltérően a zsoltároktól, a *Слово Даниила Заточника*-ban a stilisztikai szimmetria egészében gyakran mint hasonlat jelenik meg: „Аз бо есмь, княже господinne, аки трава блешена, растяше на застѣннии, на нюже ни солнце сияеть, ни дождь идетъ; тако и азъ всѣмъ обидимъ есмь, за (не)

огражень есмь страхом грозы твоеа, яко плодомъ твердымъ”⁵ Vagy: „Паволока бо испестрена многими шолки и красно лице являеть; тако и ты, княже, многими людми честень и славень по всьмъ странамъ”⁶ A hasonlítás széltrombolja a szimmetriát: a szimmetria tagjai többé már nem egyenjogúak. A szimmetria szembeállítással is átalakul: „Доброму бо господину служа, дослужится слободы, а злу господину служа, дослужится большей работы”.⁷ A stilisztikai szimmetria nemcsak az értelem, de a forma szerint is bonyolultabbá válik, és feloldódik a közeli stilisztikai jelenségekben: a páros szembeállítások egész láncolata jelenik meg, miközben minden egyes pár fejleszti és folytatja az előző pár gondolatát, és aszimmetrikus véggel – kádenciával – fejeződik be. Vö.: „Не имъи собъ двора близъ царева двора и не дръжи села близъ княжа села: тивунъ бо его аки огонь трепетицею накладень, и рядовичи его аки искры. Аще от огня устережешися, но от искоръ не можеши устережение и сождения порть.”⁸ A szimmetria retorikai „lengéssé” (balancement) változik át: „То не море топить корабли, но вътри; не огонь творить ражежение жельзу, но надымание мышное; тако же и князь не сам впадаеть въ вещь, но думци вводить. З добрымъ бо думцею думая, князь висока стола добудеть, а с лижимъ думцею думая, меншего лишень будеть.”⁹

Nem vizsgáljuk itt a stilisztikai szimmetriának a poétika többi jelenségeibe való átmenetének összes formáját. Ez az átmenet minden században végbement – amennyiben a zsoltároknak és a Biblia többi költői könyveinek a hatása az óorosz irodalomban sohasem gyengült. A birtokbavétel-küzdelem sajtáságos folyamata volt ez, melynek tanulmányozása igen nagy irodalomtörténeti és elméleti érdeklődésre tart számot az eljövendő kutatók körében.

Д. С. Лихачов, Стилистическая симметрия в древнерусской литературе. Проблемы современной филологии. Сборник статей к семидесятилетию академика В. В. Виноградова. Москва, 1965.

Jegyzetek

¹ Itt és a továbbiakban a következő kiadás szerint idézem a zsoltárokat: C. Северьянов: Синайская псалтырь. Глаголический памятник XI. века. Пг., 1922. – A juszokat (az egyházi szláv ábécében a nazális ,o’, ill. ,e’ hangot jelölő betűk neve. – A fordító), a jésített magánhangzókat, a gyeszjatyericsnoje „i”-t (a tizes szám jelölésére is szolgáló i betű neve. – A fordító) a mai orosz ábécé betűivel helyettesíttem, a rövidítési jeleket (ti. az egyházi szláv írásban. – A fordító) feloldom. (A fordító megjegyzése: segítségül azoknak, akik nem ismerik az óorosz nyelvet, visszakerestem az idézett zsoltárokat a „Szent Biblia ... Fordította Károli Gáspár ... Budapest ... 1933” c. kiadásban. Miután a zsoltárok számozása általában nem egyezik, alább egymás mellett közlöm első helyen a Lihacsov-cikk, második helyen pedig az 1933-as kiadású Károli-Biblia megfeleltetett

владою гуртожитків для селянської та робітничої молоді. Навчаючись на філологічному факультеті університету, одночасно Ласло Надь відвідував лекції в Інституті образотворчого мистецтва та Інституті прикладного мистецтва. 1949 року молодого поета послали до Народної Республіки Болгарії, де він протягом трьох років вивчав болгарську народну поетичну творчість. Водночас він плідно працює на поетичній ниві й швидко здобуває широку популярність у себе на батьківщині. Він став першим лауреатом премії імені Аттіли Йожефа (1950).

Повернувшись 1952 року з навчання в Болгарії, Ласло Надь очолив дитячий журнал «Кішдобаш», а з 1959 року працював у редакції літературно-політичного тижневика «Елет еш іродалом».

1966 року Ласло Надя нагороджено премією імені Кошута – найвищою державною відзнакою в галузі літератури Угорської Народної Республіки. Останню свою збірку під назвою «Прийдуть за мною дзвони» він підготував до друку в 1977 році. Помер Ласло Надь 30 січня 1978 року.

Посмертне видання поетичних творів Ласло Надя «Вірші та поетичні переклади» вийшло в трьох великих томах 1978 року. До них увійшли вірші, поеми та художні переклади, створені в 1944–1977 рр.

Завдяки його невтомній перекладацькій діяльності угорська література збагатилася перекладами найкращих зразків болгарської поезії: крім болгарських народних пісень та балад, Ласло Надь перекладав вірші Х. Ботева, П. Яворова, Г. Мілева, А. Дилчева, Н. Вапцарова, П. Матева, Г. Джагарова та Л. Левчева. Він перекладав також твори поетів давньокитайських, іспанських (Р. Хіменеса, Ф. Гарсія Лорку), англомовних (В. Блейка, Р. Бернса, У. Б. Їтса, Ділана Томаса), французьких (А. Рембо, Г. Аполлінера, А. Френо), американських, німецьких, югославських, румунських, польських, російських та українських (В. Жуковського, О. Пушкіна, О. Блока, С. Єсеніна, В. Симоненка, І. Драча та ін.).

За кордоном твори Ласло Надя виходили окремими виданнями та в антологіях болгарською, російською, румунською, німецькою й англійською мовами.

Для творів Ласло Надя характерна сувора організація вірша й тісний зв'язок з реальною дійсністю. В усіх його віршах бринять музичні мотиви, карбовані ритми. Завдяки цьому його поезія справляє великий емоційний вплив на читача.

Поетичний світ Ласло Надя – це земля й людина, радість і сум, традиція і нові звичаї. Впливи угорської народної поезії доповнювалися впливом Аттіли Йожефа.

Деже Тот, заступник міністра культури Угорщини, так пише про Ласло Надя: «Його творчість – творчість вихідця із селянської маси – була нерозривно пов'язана із соціалізмом»

На думку Д. Тота, поетична еволюція Ласло Надя «є промовистим свідченням того, що багатство внутрішнього світу особистості є не тільки далекою метою, а й реальним результатом соціалізму... Моральна чистота його віршів народжена соціалізмом, що вимагає від митця повної щирості та чесності».

Ласло Надь «ніколи не сумнівався в неминучості остаточної перемоги соціалізму». Ця віра й визначила довершену гармонію його поезії, особливо – другої половини творчого шляху.

Лайош М. Такач

Дебрецен

*З угорської переклав
Сергій ПАНЬКО*

Стаття написана для «Всесвіту».

[In: ВСЕСВІТ; 1979/7]

Ласло Надь

ПОРА НОВА НАДХОДИТЬ

Це весна. Я літери посію...
Що зійде? Серйознішаю в думках...

Може, я прикинусь артистично
Добрим звіром на широких полі?
Або ще красунею в палаці?
То ж куди дійшов я? А нікуди!
О, нікуди? До нічого?

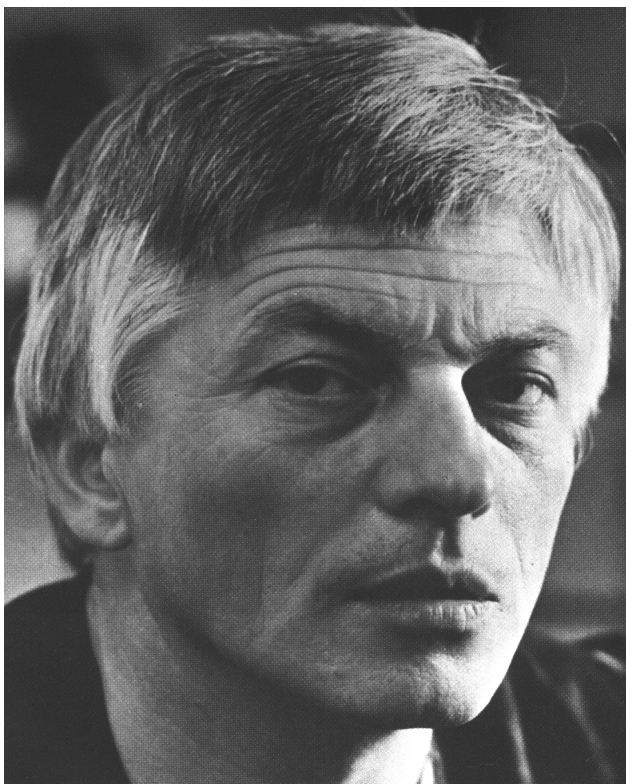
Власне, –
До сліпуче білого паперу.

І тремтить позавчорашня тиша.
Хто б дурний поцілувати плаху?
Хай плече торкається творіння!
Паровозе в веселковій шалі,
Пожени мене поперед себе.
Світ мені, вподоблений ягняті,
Знов і знов відродиться –
укотре? –

І Чумацьким Шляхом помандрує.
Визирнуть нові дорослі діти
Із колиски часу, мовби з моря.

З чгорської переклав
Володимир ФЕДИНИШИНЕЦЬ

[In: ВСЕСВІТ; 1979/7]

Nagy László (1925 - 1978)

Ivan Mehela A magyar irodalom Ukrajnában

(Ukránból fordította: M. Takács Lajos)

A két szomszéd nép – az ukrán és a magyar – között a kulturális értékek szellemi cseréjének régi hagyományai vannak. Az alkotó értelmiség kiváló képviselői vettek részt szomszédaik kulturális kincseinek népszerűsítésében. Ebben az összefüggésben elegendő, ha az írás olyan nagy mestereit nevezzük meg, mint Ivan Franko, Pavlo Grabovszkij, Leonyid Pervomajszkij vagy *Zempléni Árpád*, *Hidas Antal*, *Képes Géza*, *Weöres Sándor*.

Ivan Frankót dicsérik például *Mikszáth Kálmán*, *Rákosi Viktor* műveinek fordításai; de van olyan kutató, aki úgy véli, hogy *Jókai Mór*tól is fordított. Pavlo Grabovszkij, elsőként Ukrajnában, még a múlt században, száműzetése idején kezdte fordítani *Petőfi Sándor* költeményeit.

A múltban jelentős mértékben megnehezítette az ukrán-magyar irodalmi kapcsolatok fejlődését az a bizalmatlanság és nacionalista ellenségeskedés, amelyet a polgári társadalom, az éles történelmi fordulatok mélyítettek el.

Az ukrán-magyar irodalmi kapcsolatok igazán intenzíven a második világháború után kezdtek el fejlődni, amikor Magyarország a szocializmus útját választotta. A politikai, az ideológiai és a gazdasági alapok egysége közelebb hozta népeinket. A kiadói vállalkozások elsőrendű feladata lett a szocialista országok irodalmának terjesztése. Köztársaságunkban például olyan új szakemberek nevelődtek fel, akik már közvetlenül az eredetiből fordítottak. A háború utáni első években igen hasznos munkát végzett az ungvári Karpati Kiadó. 1949-ben ennél a kiadónál látott napvilágot *Ady Endre* és *József Attila* verseinek gyűjteménye, Kosztja Drok és Mikola Sapoval fordításában. Az ötvenes években aktívan fordítottak magyarból a neves prózaírók: Ivan Csende és Mihajlo Tomcsányi; ekkor jelentek meg például *Móricz Zsigmond* novellái, *Veres Péter* Próbatétele, valamint *Illyés Gyula* szociografikus regénye, a Puszták népe, az akkoriban még fiatal fordító, Jurij Skrobinec tolmácsolásában.

Igen sikeres évei voltak a magyar irodalomnak Ukrajnában a hatvanas évek. Ez alatt a tíz év alatt a köztársaság könyvkiadói magyar írók több mint huszonöt művét jelentették meg, köztük olyan ismert műveket, mint pl. *Mikszáth Kálmán* Különös házassága; *Jókai Mór*tól a Sárga rózsa, M. Tomcsányi, I. Csende és O. Márkus fordításában. Ebben az időszakban a legintenzívebben a magyar klasszikusokat fordították. Ez természetes volt, hisz a lehető leggyorsabban akartuk megszüntetni a fehér foltokat, átnyújtani az ukrán olvasónak a testvéri nép irodalmának remekeit.

A hatvanas évek második felétől kezdve, amikor már rendszeresen megjelent a *Vszeszvít* (az ukrán Nagyvilág – a ford.) című irodalmi-művészeti és tár-

sadalmi folyóirat, amikor létrehozták a fordításirodalom részlegeit a Dnyipro, a Mology (ifjúsági kiadó – a ford.) és a Veszélka (a kisgyermek kiadója – a ford.) kiadóvállalatoknál, az ukrán olvasónak egyre gyakrabban nyílt lehetősége a magyar irodalom újdonságaival való ismerkedésre is. Abból kiindulva, hogy az ötvenes-hatvanas évekről már elég sokat írtak nálunk is és Magyarországon is, engedtessek meg nekem, hogy az utolsó évtizednél állapodjam meg, s részletesebben elemezzem a hungarisztika mai állapotát köztársaságunkban.

Az említett időszakot nemcsak a fordítói munka fokozódása jellemzi, hanem – és elsősorban – a minőségi előrelépés is. Amikor létrejött a magyarból fordítók széles tábor, időszerűvé vált a műfordítás minőségének kérdése. Hisz nem titok, hogy az idegen nyelv ismerete önmagában kevés ahhoz, hogy a külföldi mű az anyanyelv sokszínűségével tündököljön. A kultúra, a nemzeti hagyományok, történelem és lélek jó ismeretén kívül irodalmi tehetség is szükséges. Hiszen a fordító – társszerző; munkája nagy erőfeszítést követel. Természetesen, ma még nem minden magyarból fordító felel meg korunk e magas követelményeinek, de erről talán egy másik cikkben ejtünk szót. Most arra szorítkozunk, hogy általánosságban jellemezzük fordítóink munkáját.

A hetvenes évekre már biztosítva voltak a feltételek mind a prózai, mind pedig a lírai antológiák kiadására. Ez lehetővé tette, hogy a különféle műfajok történelmi keresztmetszetben mutassuk be. Ezt a munkát J. Skrobinec kezdeményezte. Sokéves munkájának eredménye a magyar költészet antológiája Magyar hárfa címen, amely 1970-ben, az ungvári Karpati Kiadónál látott napvilágot. J. Skrobinec 48 – a XVII. századtól napjainkig alkotó – magyar költő öt-száz művével ismerteti meg az ukrán olvasókat.

Ilyen széles körrel hű képet adni csak az tud, akinek sajátja a műfordítói tehetség, aki jól ismeri a magyar nép történelmét, kultúráját, irodalmát. J. Skrobinecnél mindez szerencsés egységben ötvöződik. Lelkiismeretes munkájával a gyakorlatban bizonyította, hogy az anyanyelv eszközeivel formailag újjá lehet alkotni az eredetit, megőrizvén annak szellemét, nemzeti jellegét.

Skrobinec helyesen választotta meg azokat a korszakos jelentőségű személyiségeket, akik köré a különböző korok költőinek a verseit csoportosította. Az antológia középpontjában olyan kiemelkedő költők versei állnak, mint *Petőfi Sándor* (36 verssel), *Ady Endre* (14 verssel), *József Attila* (10 verssel), *Ilyés Gyula* (23 verssel), *Weöres Sándor* (6 verssel).

Az ún. Petőfi előtti korszak költészetét *Gyöngyösi István*, *Batsányi János*, *Csokonai Vitéz Mihály*, *Kisfaludy Sándor*, *Berzsenyi Dániel*, *Kölcsey Ferenc*, *Vörösmarty Mihály* képviseli. Ami *Petőfi Sándort* illeti, Skrobinec még a Magyar hárfa megjelenése előtt kiadta a költő legkitűnőbb poémáját, Az apostolt. (Ungvár, Karpati, 1968.) Sokat tett a fordító *Arany János* munkásságának népszerűsítéséért is. 1969-ben a kijevi Dnyipro Kiadónál jelent meg a Toldi című elbeszélő költemény és 17 ballada.

Dicséretet érdemelnek Ady-fordításai is. Olyan versei hangzanak immár ukrán nyelven sajátos erővel, mint a Párizsban járt az Ősz, a Góg és Magóg fia vagyok én, Az ős Kaján és mások. J. Skrobinec azokkal az összetett feladatokkal is sikeresen birkózott meg, amelyek elé *Babits Mihály* Jónás könyve állította. A fordítónak sikerült szervesen egyesítenie a realisztikust és a bibliaismisztikust, a jelenkorit és az archaikust.

Gazdagon van képviselve az Ady Endre és József Attila közötti időszak költészete. *Szép Ernő, Kosztolányi Dezső, Juhász Gyula, Tóth Árpád, Kassák Lajos, Pásztor Árpád, Komját Aladár, Erdélyi József, Fodor József, Szabó Lőrinc* nevével találkozunk ezeken az oldalakon. A Magyar hárfában megtalálhatók a Leninről, a Nagy Októberről és a magyarországi forradalmi mozgalom fejlődésére tett hatásokról szóló versek is.

A szocialista Magyarország költészetét *Illyés Gyula, Weöres Sándor, Benjámin László, Jankovich Ferenc, Váci Mihály, Garai Gábor, Ladányi Mihály* és mások művei képviselik.

Az eredeti szellemének mély átérzésével, a forma mesteri újjáteremtésével tűnnek ki az Illyés Gyula-fordítások, de különleges szeretettel fordította Skrobinec a költői forma virtuózát, Weöres Sándort is.

1968-ban a budapesti Európa Kiadó megjelentette az Ukrán elbeszélők című antológiát. A magyar műfordítók nagy csoportjának ezt a munkáját Ukrajnában melegen fogadták. Válaszul az egyik kijevi kiadó (a Dnyipro – a ford.) elkészítette a Magyar elbeszélések című antológiát, amely 1976-ban hagyta el a nyomdát. Ebben együtt vannak a magyar kispróza kitűnő alkotásai, *Petőfi Sándor* elbeszélésétől kezdve egészen korunk fiatal prózaírójának, *Simonffy Andrásnak* *Gödör (Gyermekkorunk gödre)* című novellájáig. Az antológiát Kira Sahova bevezető tanulmánya nyitja meg, és a szerzők életrajzi adatai zárják. A Magyar elbeszéléseknek jelentős sikere van az olvasók körében: a harmincezer példány néhány hónap alatt elfogyott. E kiadás sikerét a műfordítás magas színvonala is magyarázza. Előkészítésében tizenkét fordító vett részt, a tapasztalt mesterektől, J. Skrobinectől. I. Csendétől, J. Kerekestől, Szemen Panykótól, K. Bibikovtól kezdve egészen a fiatal fordítókig, Zs. Makarenkóig, Szerhij Panykóig (Szemen Panyko fia – a ford.), I. Mehéláig.

Figyelemre méltó ennek a válogatásnak a felépítése. A klasszikus irodalom legjobb eredményeit és a kortárs írók legjellemzőbb műveit tartalmazza. Kira Sahova legkedvesebb szerzője Petőfi Sándor, akinek tanulmányozására sok évet szentelt. A nagyszámú név határt szabott a művek mennyiségének. Emiatt az összeállító igyekezett főként szöveggyűjteménybe való írásokat felvenni az antológiába. *Molnár Ferencet* a Széltolvajok, *Móricz Zsigmond* a Hét krajcár, *Nagy Lajost* az 1919 május képviseli.

Az alapos bevezető tanulmányban az alkotói módszer és stílus általános jellemzésével a kutatónő segíti az eligazodást az irodalmi irányzatok és áram-

latok tarkaságában, a magyar novellisztika helyének az európai szépirodalmon belüli kijelölésében.

Az antológia értékét az is növeli, hogy új, Ukrajnában eddig ismeretlen nevek is felvonultat. Így például megtalálható benne *Bródy Sándor* Kaál Samu című elbeszélése; *Krúdy Gyulától* az Utolsó szivar az Arabs Szürkében és mások is.

Jobban ismert nálunk azoknak a forradalmár íróknak a munkássága, akik a Magyar Tanácsköztársaság bukása után kénytelenek voltak elhagyni szülőföldjüket: *Gábor Andoré, Karikás Frigyesé, Illés Béláé, Gergely Sándoré, Zalka Mátéé, Lengyel Józsefé* és másoké. A húszas-harmincas években nemegyszer megfordultak Ukrajnában. Zalka Máté ukrán földön harcolt a petljuristák és Mahno bandái ellen, ott volt Zaporozsje felszabadításánál, Perekop bevételénél. Természetes, hogy a polgárháború, a szovjethatalomért folytatott harc témája a műveiben is tükröződött. 1927-től kezdve, egészen Spanyolországba történt elutazásáig nyaranként a Poltava vidéki Biliki faluban pihent. Ott most emlékműzeum őrzi az író emlékét. Illés Béla a Szovjetunióban írta a Kárpáti rapszódíát, az Ég a Tiszát; Lengyel József a Visegrádi utcát; Gergely Sándor a Dózsa György vezette 1514-es parasztháborúról szóló történelmi eposzának első részét stb. Műveiket ukrán nyelven a húszas-harmincas években több ízben kiadták.

A háború utáni magyar novellisztikából *Illés Endre, Palotai Boris, Goda Gábor, Örkény István, Mesterházi Lajos, Doboz Imre, Szabó Magda, Urbán Ernő, Sarkadi Imre, Fejes Endre, Galabárdi Zoltán, Molnár Géza, Moldova György, Gerelyes Endre, Bertha Bulcsu, Baráth Lajos, Simonffy András* munkái szerepelnek. Az antológia összeállításakor a szerkesztő a következő problémával találta szemben magát: felvegye-e *Illyés Gyulát*, a magyar irodalom klasszikusát, a szovjet írók első kongresszusának résztvevőjét, az Oroszország című útirajzkötet szerzőjét, a költőt, a drámaíró? Kisprózát Illyés ritkán ír, de az ő neve nélkül a kiadvány nem lett volna teljes. Ezért került bele A fatális „f” című elbeszélés, amely valamelyes elképzelést adhat Illyés stílusáról és alkotói módszeréről.

Akárhogyan is, de a magyar költészet, a komoly nyelvi akadályok ellenére, évről évre egyre több hívőre tesz szert az irodalom ukrán hívei körében. Ebben fontos szerepet játszik az a tény is, hogy a költészet hagyományosan erős műnem az ukrán irodalomban is.

A közös sors már a múlt században közös motívumokhoz vezetett a magyar és az ukrán költők munkásságában. A. V. Lunacsarszkij a szovjet irodalomtudományban elsőként állította egymás mellé Petőfit és Sevcsenkót, bár az első utalást a két költő rokonságára Sztripszky Hiador tette még 1914-ben, a budapesti Vasárnapi Újságban. L. Pervomajszkij *Petőfi Sándor* 1972-ben megjelent válogatott műveihez írt előszavában a legteljesebben fejtette ki azokat a mozzanatokat, amelyek Sevcsenkót Petőfihez közelítik. Hangsúlyozza például

forradalmi demokrata meggyőződésüket, népiségüket, amely nem csupán alkotásaik nyelvében és képszerűsítésükben nyilvánul meg, hanem a nép életének mélységes megértésében, a népük iránt érzett határtalan szeretetükben, személyes sorsuknak a nép sorsával való, életre szóló összekapcsolásában stb.

Ami a másik nagy ukrán költőt, Ivan Frankót illeti, gyakran hasonlították sok magyar íróhoz, különösen *Kazinczy Ferenc*hez. A Kőműves szerepe különösen kidomborodik az irodalmi nyelv gazdagítása terén, az európai irodalom és szociális gondolat legjobb példáinak szenvedélyes népszerűsítésében.

Karig Sára, az ukrán irodalom ismert magyar fordítója és az ungvári egyetem magyar filológiai tanszékének docense, Vaszőcsik Vera, érdekes gondolatot fejtenek ki Leszja Ukrajinka költészetének az *Ady Endre* munkásságával való rokonságáról.

Ady költészete, legyőzve a nyelvi határokat, sok nép számára válik érthetővé. A nagy költő születésének századik évfordulójára a Dnyipro Kiadó megjelentette Ady Endre Válogatott verseit, Kira Sahova előszavával.

Az előszó, túlnőve saját műfaji keretein, az első olyan komoly kísérlet, amely igyekszik Ady munkássága alakulásának főbb etapjait meghatározni, a vezető témákat kijelölni, a költő látásmódját értékelni és felvetni azokat a problémákat, amelyek a további kutatás szempontjából fontosak.

Az említett válogatás Ady költeményeinek a legteljesebb kiadása, nemcsak nálunk, Ukrajnában, hanem az egész Szovjetunióban is. Orosz nyelven két válogatás jelent meg, a másodikat a neves költő, a magyar kultúra jeles ismerője, Leonyid Martinov készítette elő. Azonban ezek terjedelme sokkal kisebb; a mi ukrán kiadásunk 137 Ady-verset foglal magában. Előkészítésében egész fordítókollektíva vett részt. Köztük olyan híres mai ukrán költők, mint Mikola Bazsan, Dmitro Pavlicsko, Ivan Dracs, Vitalij Korotics. Rajtuk kívül fordítóként szerepelnek olyan fiatal költők is, akik már bizonyítottak saját költeményeikkel is, és műfordításaikkal is. Ilyenek: Volodimir Kolomijec, Szvitlana Jovenko, Szvitlana Zslob, Petro Oszadcsuk, Valerij Guzsva és mások.

Az említett költők nyersfordításokból dolgoztak, azonban a gyűjteményben vannak olyan fordítások is, amelyek a magyar nyelvet ismerőktől, Jurij Skrobinectől, Ivan Mehelától, Kira Sahovától származnak. Természetesen, a jelentős kötet előkészítő munkájának nagyobbik része az ő vállakon nyugodott.

Az ungvári Kárpáti Igaz Szó című újság szerkesztője, Balla László, az Ady Válogatott verseiről írott recenziójában (Ukránul szól Ady; Kárpáti Igaz Szó, 1978. április 16.) úgy véli, hogy a legsikerültebb fordításokat Mikola Bazsan, Dmitro Pavlicsko és a kitűnő Jurij Skrobinec készítette. A jövődő kutatók számára érdekesnek ígérkezik az összehasonlítás, hogyan hangzik ugyanaz a vers különböző fordításokban. A Kárpáti Igaz Szó 1978. július 17-i számában az eredetivel együtt publikálta az Élni míg élünk című vers M. Bazsan, J. Skrobinec és I. Mehela készítette fordításait.

Most új, megtisztelő, de nehéz feladat előtt állnak az ukrán műfordítók: a magyar szocialista líra óriása, *József Attila* verseinek gyűjteményét készítik elő. Ennek kiadása után jöhet majd szóba a magyar költészet antológiája.

Viszonylag jól ismert Ukrajnában *Hidas Antal* munkássága. Népszerűségét több ok magyarázza. Amint tudjuk, Hidas hosszú ideig élt országunkban, itt kapván politikai menedékjogot a Magyar Tanácsköztársaság bukása után. A húszas-harmincas években, mint termékeny költő, aktívan részt vett a szovjet irodalmi életben. Indulói például a húszas-harmincas évek komszomolistáinak kedves dalaiává váltak. Maga írta a dalokat, és maga választotta ki a zenéjüket: az egész világon énekelték őket a munkástüntetéseken; énekelték Ukrajnában, ukrán nyelven is.

Nagy érdemei vannak Hidas Antalnak az ukrán irodalomban. Az ő tolla alól került ki egész sor fordítás, többek között Sevcsenko költészetéből. Tarasz Sevcsenko verseinek fordítását még a harmincas években elkezdte. A munka sokáig tartott, és csak a Nagy Honvédő Háború után fejeződött be, az első magyar Kobzos megjelenésével.

Hidas Antal ukrán barátai, köztük olyan kitűnő költők, mint Leonyid Pervomajszkij, Mikola Bazsan és Szava Golovanyivszkij, sokat tettek művei népszerűsítéséért. 1971-ben a *Vseszvit* 12. számában Hidas huszonkét verse jelent meg, Sz. Golovanyivszkij és L. Pervomajszkij fordításában. A bevezető cikkben L. Pervomajszkij osztotta meg emlékeit az olvasóval a Hidas Antallal való találkozásairól, s elemezte a költő alkotói útját. Hidas költészetének motívumai közül kiemeli a szülőföld iránti állandó vágyakozást, az igazi harcos költő állhatatosságát, amely a sorcsapások alatt sem törik meg, és nem veszi el a hitét a forradalom ügyének győzelmében.

A hetvenes évek első felében lefordított magyar prózai művek közül észrevehetően kiemelkedik *Szabó Magda* *Freskó* című regénye, amely 1971-ben látott napvilágot a *Dnyipro* Kiadónál, Zs. Makarenko és K. Spenik fordította, az *utószót* Kira Sahova írta. A *Freskót* megszerették az olvasók. Teljesen a szereplők belső monológjain épült, minden expozíció és magyarázat mellőzésével komoly elgondolásra, átélésre kényszeríti az olvasót. Az emberi pszichikum belső paraméterei közötti szabad mozgás módszerének következtében az olvasó, önmaga számára is észrevétlenül, az élet örvényei közé kerül, ahol a cselekmény résztvevői szenvednek, szeretnek és gyűlölnek. Egy egész korszaknak, a háborút megelőző idők és az új élet első friss hajtásai időszakának a felidézése, az összes eseményével és szenvedélyével; azonban nem retrospektív előadásban, hanem úgy, ahogyan minden fontos dolog az emberi emlékezetben megőrződik, ezer élő szállal kötődve jelenünkhöz, vagyis a főhősnő szűrőjén keresztül; új eredmény volt az irodalomban.

A *Mology* Kiadó az ifjúsági irodalom kiadására szakosodott. De Kijevben működik a *Veszélka* nevű gyermekkönyvkiadó is, amelynek van fordításiroda-

lom részlege. Az utóbbi években a Veszélkánál megjelent *Móra Ferenc* mese-regénye, a Kincskereső kisködmön (1975-ben) Ivan Mehela fordításában; *Janikovszky Éva*, *Fehér Klára*, *Hárs László* regényei.

A hetvenes évek elején aktívabbá vált az ungvári Karpati Kiadó. A szovjet és a magyar írók műveinek magyar nyelven történő kiadásán kívül ukrán nyelvű eredeti műveket és fordításokat is kiadnak. A Karpatinál jelent meg ukránul *Ilku Pál* Az osztály zendülői című kisregénye (1971) J. Skrobinec fordításában, O. Rot előszavával; valamint *Karinthy Frigyes* Tanár úr kérem-jének kilencedik kiadása, Illés Endre bevezetőjével, és *Molnár Ferenc* Pál utcai fiúk-jának második kiadása (1970). A két utóbbi kiadás elsősorban köztársaságunk magyar lakossága számára készült, de Molnár Ferenc regénye ukrán fordításban is megvan.

Az Ukrajnában kiadott fordítások térképe eléggé tágas. És mégis, túlnyomó részük megjelentetése a Dnyipro Kiadó érdeme. Az utóbbi néhány év egyik legemlékezetesebb eseménye *Darvas József* Részeg eső című regényének ukrán nyelvű megjelentetése volt 1975-ben, K. Bibikov fordításában, Kira Sahova előszavával.

Nemcsak a kortársi, hanem a klasszikus magyar irodalom alkotásaival is folytatódik olvasóink ismerkedése. *Móricz Zsigmond* születésének 100. évfordulójára a Dnyipro Kiadónál megjelenik a *Rokonok* című regény, J. Skrobinec fordításában.

Itt jegyezzük meg, hogy több ízben kiadtuk Móricz novelláit és a *Légy jó mindhalálig* című regényét, ami jól mutatja az író népszerűségét.

Már hagyománnyá vált azon magyar forradalmár írók műveinek a kiadása, akik a húszas-harmincas években a Szovjetunióban éltek. A múlt évben jelent meg ukrán nyelven *Illés Béla* Honfoglalás című regénye, K. Bibikov fordításában. Még a harmincas években lefordították az *Ég a Tisza* című regényt, s a Kárpáti rapszódia is megjelent 1949-ben, az ungvári kiadó gondozásában. Illés Béla elbeszélései folyóiratainkban láttak napvilágot. Ez évben tervezzük *Zalka Máté* legismertebb regényének, a *Doberdónak* a kiadását. Ez már a mű második fordítása; az első még 1949-ben készült.

Magyar írók számos műve jelenik meg az ukrán periodikákban. A testvéri nép irodalmának népszerűsítésében legnagyobb érdemei a *Vszeszvit* folyóiratnak vannak, bár időnként más folyóiratok is megjelentetnek magyar műveket, mint például a Lvovi Zsovteny.

Az ukránok hálásak *Weöres Sándornak* Tarasz Sevcsenko Kobzosának mesteri fordításáért, de egészen a legutóbbi időig keveset tudtunk Weöres eredeti költészetéről. A *Vszeszvit* 1972-es évfolyamának hatodik száma végre csinos válogatást (27 verset) közölt Weörestől, Skrobinec tolmácsolásában. A nap huszonötödik órája című előszavában Skrobinec hangsúlyozza, hogy Weöres alkalmanként előnyben részesíti ugyan a szöveg játékoságát és zeneiségét, a

forma virtuozitását a tartalom kiélezettségével és érthetőségével szemben, de a gondolatoknak bármily bonyolult labirintusába is kerüljön az olvasó, a reális mélyréteg s a való élet hangja, amely betör a sorokba, a titokzatosság atmoszférájába, felderíti azokat a tematikai horizontokat és utakat, amelyek mentén a költő vezet minket.

Ukrainaszerte megünnepezték Magyarország felszabadulásának 30. évfordulóját. A Vszesvít különszámot szentelt a nevezetes dátumnak, amely egybeesett *József Attila* születésének 70. évfordulójával. A különszám „magyar részét” a szocialista realista költészet egyik legkitűnőbb képviselőjének versei nyitják meg, melyekből kiemelkedik a Munkások, a Fagy, a Mama, a Talán elűnők hirtelen, a Majd emlékezni jó lesz, a Születésnapomra című versek fordítása.

Ugyanebben a számban jelent meg I. Mehelának A művészi gondolkodás szenvedélyessége című cikke, amely a mai magyar költészet vezető irányzatait jellemzi, s olyan kitűnő költők munkásságát elemzi, mint *Illyés Gyula*, *Nagy László*, *Juhász Ferenc*, *Weöres Sándor*, *Váci Mihály*, *Garai Gábor*, *Hidas Antal* és mások.

Klementina Alekszandrova arról ír, hogyan fordítják Ukrajnában a magyar irodalmat. A szerző bemutatja a műfordítás fejlődését, kijelöli a legkiemelkedőbb eredményeket felmutató időszakokat, méltatja a legkiválóbb fordítók érdemeit.

A gazdag anyagból kiemeljük még Veress József írását a mai magyar filmművészet fejlődéséről és Kira Sahova Holló László – a szülőföld szerelmese című cikkét a kitűnő festőművész útjáról. A különszámot Hegedűs István és Kaján Tibor karikatúrái zárják. A testvéri Magyarországnak szentelt Vszesvít-számot köztársaságunk közvéleménye kedvezően fogadta.

A folyóiratban azóta is megjelent egy sor érdekes publikáció. Tetszett az olvasóknak *Gáll István* Az öreg című regénye (I. Mehela fordította), valamint *Lengyel József* Igézője, Misley Lidia fordításában (Vszesvít, 1976/8., ill. 1977/6. sz.).

Mire ez a cikk sajtó alá kerül, már valószínűleg megjelenik egy *Nagy László*-, egy *Simon István*- és egy *Rab Zsuzsa*-válogatás, és más olyan művek is, amelyek már a kiadói és folyóirat-szerkesztők táskájában vannak.

A magyar irodalom ukrainai fogadtatásának képe nem lenne teljes az ukrán irodalomtörténészek idevonatkozó munkásságának számbavétele nélkül. Az ungvári állami egyetemen működik országunk egyetlen magyar filológiai tanszéke. A tanszék oktatói a pedagógiai munkán kívül tudományos tevékenységet is folytatnak. V. J. Vaszcócsik docens, J. F. Gortvai, A. A. Hegyes (mindhármán irodalomtörténészek) és mások több mint negyven cikket publikáltak a magyar irodalom történetének s az ukrán-magyar irodalmi kapcsolatoknak a különböző kérdéseiről. (Lásd: A finnugor nyelvek és irodalmak kutatása a Szovjetunió né-

peinek nyelveivel és irodalmaival való kölcsönös összefüggésükben. A finnugristák össz-szövetségi tudományos tanácskozása előadásainak tézisei. 1977. október 27–30. Uzsgorod.) Sokat foglalkozott népeink kulturális kapcsolatainak a kutatásával J. Váradi-Sternberg professzor. Széles sajtóvisszhangja volt *Utak és találkozások* című, Ungváron, a Karpatinál 1971-ben megjelent monográfiájának.

Széles körben ismert nemcsak nálunk, de Magyarországon is a kijevei állami egyetem professzorának, Kira Sahovának a tevékenysége. Tolla alól egész sor monografikus kutatás került ki *Petőfi Sándor* munkásságáról. (A forradalom dalnoka, 1968; Petőfi Sándor, 1971.; A XIX. század húszas-negyvenes éveinek magyar irodalma, 1973.) Ezenkívül magyar írók portréját is megrajzolta, sok előszót írt és sok cikket publikált időszak kiadványokban.

1969-től folyik a magyar irodalom kutatása az Ukrán Tudományos Akadémia T. G. Sevcsenko nevét viselő Irodalomtudományi Intézetében. Ez alatt az idő alatt e sorok írója több kutatási eredményét publikálta: A regényíró *Németh László* (Az író egyénisége és az irodalmi folyamat című cikkgyűjteményben, Kijev, Naukova Dumka Kiadó, 1977.); *Fejes Endre, Fekete Gyula és Sánta Ferenc* munkásságáról szól a Morális-etikai problémák a hatvanas évek magyar prózájában című, Az igazság és a haladás irodalma című cikkgyűjteményben megjelent tanulmány (Kijev, Dnyipro Kiadó, 1974., I. rész), a Proletár együttműködés. A húszas-harmincas évek szovjet-magyar irodalmi kapcsolatainak kérdéséhez című monográfia (Kijev, Naukova Dumka, 1978.); és egy sor cikk a kortársi irodalmi folyamat időszerű kérdéseiről, a Vszesviben (1976/12. sz., 1977/8. sz., 1978/1. sz.), a Szláv irodalomtudomány és folklorisztika című ukrán periodikában (1978/13. füzet) és másutt.

Országaink között évről évre intenzívebbé válik a kulturális csere. Ez jól szolgálja a történelmi múlt, a hagyományok, a szellemi élet jobb megismerését, a Dnyeper és a Duna mentén élő két nép közötti barátság erősítésének nemes ügyét.

[In: *Alföld*; 1979/11]

Hozzászólás az 1980. novemberi budapesti Beszédművelési Tanácskozáson

1.) Nem tartom kétségbeejtőnek a mai magyar kiejtés és általában beszéd-kultúránk állapotát. Meghallgattam egy sor, századunk első harmadában készült, magyar beszédet (is) rögzítő gramofonlemez, ill. archív rádiófelvételt. A helyes és szép magyar beszédéről alkotott felfogásunk szerint ezek ma már szinte élvezhetetlenül modorosnak, (kongón teátrálisnak, affektáltak, szárazon pattogónak, henyén vagy magyartalanul artikuláltak, stb.) tűntek. Valószínű persze, hogy azóta ízlésünk e téren is jelentősen megváltozott. A mai Magyar Rádió és színházaink sokszor bírált beszédanyagának átlagszínvonalát nemzetközi összehasonlításban is jónak tartom. Egyetértéssel fogadom a rádió és a televízió azon gyakorlatát, hogy szakértőként és esetenként akár beszédhibás természetűdósokat, politikai kommentátorokat, stb. is mikrofon elé enged. A hangzó verbális kultúra közvetítői nagy többségének magas a szakmai felkészültsége.

2.) A hivatásuknál fogva sokat beszélni kényszerülők (tanárok, színészek, bemondók, közéleti emberek) tudják, mennyire megerőltető ez a munka mind pszichikailag, mind fizikailag. Kérdezem: ismeri, s használja-e beszédkutató-irodalmunk a 'beszédfáradtság' fogalmát?

3.) Nincs megoldva, többek között etikai és törvényességi megfontolások miatt sem, a kutatás céljainak megfelelő beszélgetés-anyagnak felnőtt adatközlőktől való gyűjtése; bár technikailag könnyű feladat lenne. A mikrofon jelenléte és az anyaggyűjtő (vagy a riporter) személye eleve mesterségesse teszi a beszédhelyzetet; s mesterkeltté a beszélgetést, ill. a nyilatkozatot.

4.) Semmilyen ok sem magyarázhatja, hogy megszüntették a tanítóképző főiskolák felvételijén az alkalmassági (beszédalkalmassági) vizsgát; s arra sincs mentség, hogy a bölcsészkarokra (magyar szakra is!) fel-felveszünk, pszichikai vagy fiziológiai-szomatikus okok miatt a pályára alkalmatlanná tevő mértékben beszédhibás fiatalokat is.

5.) Közismert a német vagy az orosz kiejtés enyhébben vagy erősebben redukáló jellege. Feltételezhető-e – esetleg a távolabbi jövőben – hogy minden ellenkező tulajdonsága ellenére a magyarban is kialakulnak a redukált ejtés bizonyos formái? Fiataljaink beszédét figyelve, hajlamos ezt hinni az ember.

6.) Modern civilizációnk egyik elképesztő sajátossága, hogy rendkívüli anyagi és szellemi ráfordítások árán intézmény-rendszereket szervezve s fenntartva igyekszik – többnyire kevés sikerrel – pótolni azokat a funkciókat, amelyeknek gyakorlása a régebbi múltban, falun s kisvároson egyaránt, minden külön beruházás és szellemi tőke-koncentráció nélkül is hatékony és eredményes volt. Illik ez a megállapítás a kisgyermek anyanyelvi beszédre s nyelvi viselkedésre való nevelésére is. Az óvoda s az iskola még oly lelkiismeretes munkája sem egyenértékű azzal a beszédnevelő tevékenységgel, amelyet a régi, patri-

archálisabb családokban és lakóközösségekben főként a nagyszülők, illetve általában a közmegbecsülésnek örvendő öregek végeztek, magától értetődő természetességgel. E szembeállított két jelenség okainak vizsgálata azonban már nem a nyelvészekre tartozik. (V. ö. Ákos Károly „Az idők örvényében. Agy és tudat” Gondolat, Budapest, 1975.; 295–299 o.)

[Kézirat; 1980]

Él Ungváron egy műfordító

Leveleiben magát *Skrobinec Jurijnak* írja. Kenyérkereső foglalkozása szerint a helybeli ukrán színház dramaturgja. Nemzetisége szerint kárpátukrán, állampolgársága szerint szovjet ember. *Szívíünk szerinti barátunk*. A pártatlan tények tanúsága szerint: a magyar irodalom rendkívüli tehetségű, meghatalmazott nagykövete Ukrajnában.

Őszintén fájjaljuk, hogy hely híján nem méltathatjuk *érdeme szerint*, az ukrán műfordítás-irodalom egyik csúcsteljesítményét megillető terjedelemben – ne féljünk a szótól – *művészetét*. A legkevesebb, amit tehetünk, hogy olvasóink elé adjuk Jurij Skrobinec mindig adekvát műfordításainak alábbi listáját. Íme:

Illyés Gyula: Puszták népe;

Petőfi Sándor: János vitéz, Az apostol;

Arany János: Toldi és tizenhét ballada;

Móricz Zsigmond: Rokonok;

folyóiratokban: huszonhét versből álló válogatás Weöres Sándortól; Nagy Lászlótól a Himnusz minden időben és az Inkarnáció ezüstben;

és a csúcsteljesítmény: az ungvári „Karpati” kiadónál 1970-ben megjelent *Magyar hárfa*; a XVII. századtól napjainkig alkotó *negyvennyolc magyar költő ötszáz műve*, Gyöngyösi Istvántól s Batsányi Jánostól Garai Gáborig s Ladányi Mihályig... (Petőfi harminchat, Ady tizennégy, József tíz, Illyés huszonhárom verssel szerepel az ukrán nyelvű antológiában.)

Hely híján – írtuk fentebb. Igen, a helyet Jurij Skrobinec egyik *magyar nyelven írott versének* szánjuk. Ő maga ezt írja magyar verseiről: „Nem mintha hibátlanok lennének. Inkább azért, mert ízig-vérig a testem-lelkem: az enyémem. És nem könnyelmű játékaim – bár azoknak is tetszhetnek –, inkább fájdalmaim, töprengő álmaim. Stílárís javításait engedélyezem. Okulásul a szerzőnek, aki azt vallja: Semper tiro!” Nem, Jurij Vasziljovics; nincs mit javítani rajtuk. Tökéletes magyarsággal szólnak. És – köszönjük; nem csak verseit, egész eddigi műfordítói munkásságát!

[In:NAPJAINK; 1981/4]

Jurij Skrobinec

Tisztelgés Tiszacsécse előtt

(Móricz Zsigmond centenáriuma)

*Tisztelgek előtted, szomszéd Tiszacsécse,
Élő színed előtt, Móricz égő mécse.*

*Hódolok előtted, ósdi-szép nádfedél,
Hogy nagy szülöttedről el nem feledkeztél.*

*Megvetem a lábam a szatmári röögön.
Képek villannak fel szent fali tükrödön.*

*Látom kis-magamat majd épp ilyen házban:
Husztai gerendáról lóg a petró-lámpa.*

*Látom: édesanyám inget foltoz éppen –
Ugyanolyan, mint itt: Singer-varrógépen.*

*Látom a vak-híven fi-szerető bölcs nőt:
Föld-nehéz kezével ringatja a bölcsőt...*

*Születtünk egy folyón – ölelt habja-színe:
Egyikünk Tiszán túl, másik – Tiszán innen.*

*Egy sors várt a népre itt, a Tiszaháton.
Ruszin s magyar talpas együtt volt a gáton.*

*Néped fáklyáját te oly magasan vitted,
Amilyen magas volt belé vetett hited.*

*Népeink fáklyája most magasan lobog,
A szíved-szavad is benne ég és dobog...*

*Tisztelgek, hódolok, Tiszacsécse, néked.
Sorsodban, sorsunkban fiadnak emléke.*

*Nagy fiadnak hódol most hetedhét ország,
Tán azért is ragyog a te kedves orcád.*

(Tiszacsécse – Uzsgorod)

[In: NAPJAINK; 1981/4]

Megjelent a Slavica XX. kötete

A Kossuth Lajos Tudományegyetem Szláv Filológiai Intézetének szakmai körökben világszerte elismert kiadványa az immár negyedszázados múlta visszatekintő Slavica. Tetszetős és gondos kivitelű huszadik kötete 1984 májusában hagyta el az Alföldi Nyomdát. Az orosz, német, angol és lengyel nyelvű tanulmányokat, cikkeket tartalmazó kötetben a debreceni, budapesti és szegedi szerzők mellett helyet kaptak szovjet és francia szlavisták is.

A Slavica XX. száma – örömkre – a magyar-szláv kölcsönhatásokat tükröző gazdag anyagával tűnik ki elsősorban.

Imre László gazdagon adatolt, nagy terjedelmű, összefoglaló tanulmánya Arany János és Csengery Antal körének orosz irodalmi kapcsolatait tárja fel. *Csapláros István* az 1830. novemberi lengyel felkelés korabeli magyar társadalmi visszhangjáról közöl cikket. *Hoppál Mihály* egy idős magyar nádudvari földművesnek Lev Tolsztoj egyik novellája alapján született népi elbeszélését elemzi a modern folklorisztika eszköztárával. *Fried István* a közép-kelet-európai irodalmi klasszicizmus kapcsán a nemzeti nyelvújítási mozgalmak jellegéről ír. *M. Takács Lajos* Nagy László verseinek ukrán és orosz műfordításait elemzi. *V. A. Fedoszov* a különböző fejfedők (sapkák, kalapok, kendők) orosz és magyar elnevezéseinek jelentéstani szempontú összehasonlító tipológiai elemzését adja.

Természetesen, a 180 oldalas kiadvány más témájú közleményeket is tartalmaz. Az orosz nyelvészet speciális kérdéseiről *Krékits József*, *Salga Attila* és *Uzonyi Pál* publikál.

Louis Allain Dosztojevszkij Lermontov-értelmezésének, *Gereben Ágnes* Babel Lovashedsereg című ciklusa húszas évekbeli szovjet kritikái fogadtatásának, *Jagusztin László* az Ajtmatov műveiben fellelhető paraboláknak, *V. G. Jolkin* Puskin prózájának, *Lieber László* pedig Gogol és Csehov jellemábrázoló technikájának szentel közleményt.

A Slavica huszadik kötetét záró Kritika és bibliográfia rovatban *Hopp Lajos*, *Hunyadi László* – *Jagusztin László* és *Ojtozi Eszter* recenzióit olvashatjuk.

[In: Hajdú-Bihari Napló; 1984. június 12.]

Volodimir Fedinsinec

Kozmikus sorok

Úrrakétám ím, cél felé süvít.
Hajnali remegés fut át a Földön.
Aranyfüstös szél egy arcot hűsít,
Felhevült korai sugárözöntől.

Napot csal le egéről az este,
Zsebbe rejti aztán, mit elringatott.
Fároszként világít Dél Keresztje.
Galaktika szór szét marék csillagot.

Fellángoltak hirtelen villámos
Meteorit-csóvák is, mint a szalma.
... Égi fűben szerteszét szóródott
Sok ismeretlen, még friss axióma.

* * *

Hegyi legelőnkön
Hej, de szép nap van ma:
A nyájat nyírják...
Hej, a Verhovinán
Nagyon szép nap van ma:
A sarjút vágják...

Édesanyam fölragyogott

(Kolomijka-reminiscencia)

Édesanyám fölragyogott,
Kezdte elvetni a magot.
Én anyácskám fölragyogott,
Elvetette már a magot.
Jó mamácskám fölragyogott,
Mikor mezőnk kalászt adott,
Mikor földünk kalászt hozott –
Hogy ragyogott! Hogy ragyogott!
És akkor is fölragyogott,

Mikor a mezőn aratott,
Súlyos kévéit kötötte.
Attól volt a mama boldog,
Hogy jól vetett, s jól vetette...
Földecskénktől sokat kapott –
Öröm-kévéket aratott...

* * *

Gazdasszony vagy, mint falusi anyám –
Olyan emelkedett, olyan földi.
Neked köszönhetem: szerény házunkban,
Város közepén, friss kenyér illatoz.

* * *

Emberek, hej, emberek!
Üljetek az asztalhoz!
Hol van hát harmatunk –
Jó pálinkánk?
Hol késik leányunk? –
Ügyes és szép!
Hej, népek az udvaron,
Szeretetben, békében
Üljetek az asztalhoz!
Kezdődjék el a vígasság –
Tisztától Beszkidekig!
Fiam nőül!

* * *

Míg leány – mint a nyest.
Szerelmes – róka lesz.
Feleség – toportyán.
Vénasszony – boszorkány.

*Volodimir Fedinisinec ungvári ukrán költő hat verse a Szekundi szercja
(A szív másodpercei) című, 1979-es kötetéből; M. Takács Lajos fordításában.*

(Az első és a harmadik vers megjelent a Kárpáti Igaz Szóban, 1984. október 13-án.)

[Kézirat; 1984]

Ласло Надь
КОБЫЛИЦА–МУЧЕНИЦА
(Nagy László: VÉRTANÚ ARABS KANCA)

Стояла она на склоне горы с крутой шеей, белая, словно маленькая часовня Маргариты на базальтовом выступе. В часовне в серебряной раме образ да холод. А в лошади плод, во рту с красным ореолом послета. Стояла белая кобылица, ждала. Она покачивала по временам своими чесаными надвое тяжелыми шелковыми знаменами. Ее шкура волновалась, вздрагивали на ней маленькие пятнышки, ромашки с золотым центром. Все ждала она и смотрела через Печенегов лес по направлению башни в Исказе.

Уже спрятались жаждущие весны синицы, когда, шатаясь, выходили от дубового стола пьяные копатели, которые открывали на весну корни виноградных кустов. Уже сидели они на телеге поэтажно, окна их очей багрово звенели на вечерней заре. В этих окнах бушевал алкоголь, и буйствовало богатырское зарево: свет их дня, которому не хотелось кончиться. Оглянулась лошадь и видит над собой пылающий град очей. И она отрицательно кивает, не пускается в дорогу, хотя кончик бича хулительно хлопает по ее глазам, где челка пляшет. Пьяные копатели стали центурионами из готики. Великански рвут они кровельную солому с погребца. Зажигают костер под живот маленькой госпожи. Пытают ее огнем, вытянули бы из нее огнем дорогу домой, белую ленту, писаную песнями, мол: окопали виноградник три раза уже, да еще: зарабатываю на зиму, для милашки на шелковые штаны.

Стояла мать у двери в очень стертом розовом платье, белая, словно часовня – беременная. Поднимала свою голову высоко, чтобы ее грива не прикасалась к земле. С ее рано выступившими веснушками только что сравнивали себя небесные звезды. Но она все стояла и ждала и смотрела на далекую базальтовую гору при холоде. И вздрогнула, потому увидела огненную звезду, как она бежит с горы и падет в ночи леса. Звезда – это были пламенная при ветре лошадка с загоревшейся телегой.

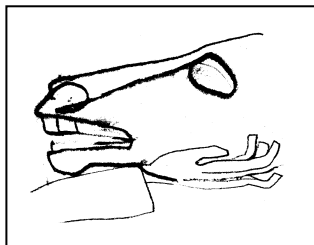
Игрушки мои упали тогда навзничь на столе. Милые мои животные из стебля кукурузы окоченелыми ногами тыкали в небо. И тогда я сложил окончательно со своего сердца крохотную торговую скрипку. Ибо шла ко мне мать с ветровым фонарем, будто она вынимала из своего живота светящего, с дымовыми волосами братишку. Поди, ты храбрец, сказала она. И я пошел, двумя руками держа перед своей грудью теплую, обшитую жестью, в стеклянных пеленках малютку. На кончике его пупка колебался огонек, будто мы шли в Вифлеем. Но я предчувствовал

бесконечность трагедии. Я пробежал рысью мимо пастей твякающих собак, мимо смертоносных зубов кладбищ. Меня секли по лицу рыжие бунчуки лисиц на обломах гравийных карьеров. С двух сторон стояли в окопах убийственные лучники при холоде.

В своем боку со стрелами стрельания дошел я до леса. Пьяные копатели уже раньше попали туда, они уже сдирали лошадь при звездном свете. Их поджигающая пылкость уже навечно погасла, сжалась в пепел в грудных клетках. Их лица сплошь в копоти. В запачканных сажей масках, словно черные доктора, делают они операцию, сгибаясь. С двух сторон сдергивают шкуру, будто они отцепляли с туловища большие, белые крылья. Слышен хруст плев. Отец мой сдирает выкидыша-жеребчика, будто лупил кожу с будущего братишки. На коленях они жалко маленькие, но их тени, упавшие на фиалковый вал, показывают: здесь сдают карты властные бесы-самцы, спускают в карты мою жизнь. Сейчас бы убить мне отца! Молился я, кто был чуть больше фонаря. Сейчас следовало бы заколоть его, как он свинью. Сейчас. Прежде мою пятку к горлу ему, потом – нож! Мысленно я уже покончил с ним. И вдруг я захныкал из-за смертного греха. Не давали мне утешения ни земля, ни небо. Даже на небе видел я гореть пламенем перевернувшуюся телегу. И вверху тот молочный поток, что внизу подымает листки фиалок, струясь из вымени разнесчастной матери. И уже знал я: в образах света – мы, и наши грехи тоже, и нельзя нам вырваться из них никогда.

Свернув шкурку жеребчика, отец надел мне ее на шею черным мехом. Сам он в окаменелой тишине надевал на себя упряжь. Взял на спину хомут, надвинул на голову оголовье. В его маске горела виноватость звездными очами алтаря. За ним стояли остальные с шкурой мученицы. Отправившись, лишь дыхание рушилось из наших „о“-образных уст. Отправились мы безмолвно, от имени бога и лошади. Звенели металлические колечки, пряжки, стучаясь на каждом шагу. И сверкали они чистым серебристым светом. А мы все были покрыты копотью, двигались, кающиеся. И нет конца, не может быть конца пути: двигаемся мы в ночи до скончания века. Впереди всех – я с ветровым фонарем, в морозе человеческого роста.

(перевод Лайоша М. Такача)

Nagy László rajza

Három ruszinisztikai lexikoncikk

Hodinka Antal (Ladomér, Zemplén vármegye, 1864. január 13. – Budapest, 1946. július 15.): történész, egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia levelező (1910), utóbb rendes (1933) tagja. Máramaroszigeti és ungvári iskolái után teológiát végzett a budapesti egyetemen (1882–1886). Az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa, majd Bécsben az Osztrák Történeti Intézet ösztöndíjasa. 1891-ben a budapesti egyetem bölcsészeti karán szerez doktori oklevelet.

1892–1906 között Bécsben levéltáros és könyvtáros, 1895–96-ban Rómában is kutatott. A pozsonyi jogakadémia (1906), majd az egyetem (1914), 1923-tól pedig a pécsi egyetem tanára. 1926–27-ben bölcsészkarai dékán. 1932–33-ban rektor volt. 1935-ben nyugalomba vonult.

Főként a délszlávok és a magyarországi rutének történetével, valamint az orosz és a délszláv történeti források magyar vonatkozásaival foglalkozott.

Fontosabb munkái: *A szerb fejedelemség viszonya Magyarországhoz* (Bp., 1889); *Codex diplomaticus... Magyarország melléktartományainak oklevéltára. 1. A horvát vég helyek oklevéltára* (Szerkesztette: Thallóczy Lajos – Hodinka Antal, Monum. Hung. Hist. I. 31. Bp., 1903); *A munkácsi görögkatholikus püspökség története* (Bp., 1909. külön: Okmánytár, 1911); *Az orosz évkönyvek magyar vonatkozásai* (Bp., 1913); *Adalékok az ungvári vár és tartománya és Ungvár város történetéhez* (Bp., 1918); *A kárpátaljai rutének lakhelye, gazdaságuk és múltjuk* (Bp., 1923, ugyanez franciául, angolul és ruténul is).

Irodalom: Szabó Pál: *A Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetem és irodalmi munkássága* (Pécs, 1940); Holub József: *H. A.* (nekrológ, Századok, 1945–46); Perényi József: *Emlékezés H. A.-ra.* (Századok, 1965).

* * *

Lehoczky Tivadar (Fuzsine, fiumei kerület, 1830. október 5. – Munkács, 1915. november 25.): régész, történész, folklorista, műfordító. Rózsahegyen és Rozsnyón, majd 1847-től a kassai jogakadémián tanult. Az 1848–49-es magyar szabadságharcban tüzerként vett részt. Jogi tanulmányainak befejezése után, 1852-től törvényszéki tisztviselő. 1856-ban bírói, 1861-ben ügyvédi vizsgát tett. 1855 óta Munkácson élt. 1865-től a munkácsi és beregszentmiklósi uradalmak főügyésze.

Ásatásokat folytatott, régészeti leletekből és érmekből nagyszabású gyűjteményt állított össze; amelyből halála után Csehszlovákia kormánya Munkácson ruténföldi múzeumot létesített. 1864-től ruszin és szlovák népdalokat, közmondásokat gyűjtött. Napilapokban és szakfolyóiratokban nagyszámú, fő-

ként Bereg vármegyével foglalkozó régészeti és történelmi tárgyú dolgozata jelent meg.

Fontosabb munkái: *Magyar-orosz népdalok* (fordítás ruszinból magyarra, Sárospatak, 1864); *Tót népdalok* (fordítás szlovákból magyarra, Szeberényi Lajossal és Törs Kálmánnal, Pest, 1866); (a) *Magyar-orosz nép szokásos közmondásaiból* (Bp., 1877); *Bereg vármegye monographiája, I.-III.* (Ungvár, 1881–82); *Adatok hazánk archaeológiájához, különös tekintettel Bereg megyére, I-II.* (Munkács, 1892–1912); *Bereg megye és a munkácsi vár 1848–49-ben* (Munkács, 1899); *A Bereg megyei görögszertartású katolikus lelkészségek története a XIX. sz. végéig* (Munkács, 1904); *Munkács város új monográfiája* (Munkács, 1907).

Irodalom: Szinnyi József: *Magyar írók élete és munkái*, 7. kötet (Bp., 1900).

* * *

Sztripszky Hiador (Munkács, 1875. március 7. – Budapest, 1946. március 9.): bibliográfus, etnográfus, irodalom- és művelődéstörténész, nyelvész. Ruszin papi családból származott. Egyetemi tanulmányait Budapesten, Kolozsvárott és Lembergben végezte.

Az Erdélyi Kárpát Egyesület alkalmazta a Kolozsvári Néprajzi Múzeumban. 1903-tól 1909-ig az Erdélyi Múzeumban dolgozott. Segédtanfelügyelő volt Máramarosszigeten, majd 1910-től 1918-ig múzeumőr a Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztályán. 1916-ban szerkesztette az Ukrán Könyvtárat. 1919-ben a Tanácsköztársaság ruszin nemzetiségi ügyekkel foglalkozó népbiztosságán működött; ezért 1922-ben nyugdíjazták. Haláláig visszavonultan élt.

Számos tanulmányban foglalkozott, *Bilen'kij* álnéven, a kárpátaljai irodalomtörténet és a magyar-ruszin népi művelődési kapcsolatok kérdéseivel. Néprajzi közleményeit Mikes Hiador álnéven is jegyezte.

Fontosabb munkái: *Kossuth Lajos a rutén népköltészetben* (? , 1907); *Az erdélyi halászat ismeretéhez* (Kolozsvár, 1908); *Szegedi Gergely énekeskönyve XVI. századbeli román fordításban* (Alexics Györggyel, Bp., 1911); *Adalékok Szabó Károly Régi magyar könyvtár című munkájának I-II. kötetéhez* (Bp., 1912); *Jegyzetek a görög kultúra Árpád kori nyomairól* (Bp., 1913); *Gyge dokumenti sztarejsej isztoriji Podkarpatszkoj Ruszi* (Ungvár, 1924).

Irodalom: Borsa Gedeon: *Sz. H.* (A Könyvtáros, 1959.)

[Kézirat; 1991. március]

M.T.L. 1994-ben

Felszólalás a Tokaji Írótáborban, 1999-ben

Tisztelt Hölgyeim, Uraim! Elnézést kérek, az egész írótabori program alatt nem kívántam hozzászólni, engem Kulcsár Szabó Ernő nem provokált, hanem készítetett arra, hogy mondjak valamit; és kérem, mielőtt ilyen vagy olyan irányban, esetleg előítéletesen vagy amiatt, hogy nem elég jól fejeztem ki magam, pálcát törnének felettem, vagy Kulcsár Szabó felett, hallgassanak végig, mert én nem őt akarom bántani.

Kulcsár Szabó Ernő az utóbbi évek – lassan tizenöt éve már – egyik legtehetségesebb magyar filológusa. Akik meghívták, végső soron jól tették. Én azonban itt az idősebbeket látom, az ismerőseimet, egykori, hetvenes évek végi, nyolcvanas évekbeli küzdőtársaimat, kelet-szlovákiaiakat, kárpátaljaiakat, ismerős erdélyieket; az ő számukra sokkoló volt, Ernő, a te előadásod, annak ellenére, hogy csupán követtél egyfajta irányzatot, ami mellett elkötelezted magad.

Na most, azért merek ebbe beleszólni, – s ez nem privatizálás – mert én is a Papp Ferenc – ha tudod, ki az – tanszékén kezdtem '71-ben tanársegédként, és a strukturalista-generativista meg egyéb dolgokat tekintve a Chomsky, a Jakobson, a Trubeckoj, a Melcsuk és a Saumjan csöcsén nőttem fel mint nyelvész, akkor. Többjüket ismertem is. És a hermeneutikát is ismerem. Tanítóim, mestereim Szépe György, Kiefer Ferenc, a két Zsilka és az a bizonyos „Papp Feri” voltak; tehát tökéletesen értem és tudom azt a nyelvezetet, amelyen ti publikáltok. És ha még azt is elmondom, – elnézést a privatizálásért – hogy tan-

székvezetőm révén '75-ig kik voltak a kollégáim: Szegedy-Maszák Mihály, – ő is nagyon előrehaladt a tudományában – Pléh Csaba, – ha tudod, ki az – a nyelvészek közül Klaudy Kinga; Miskolcon tanszékvezető, Hidasi Jutka, nagy japánológus, É. Kiss Kati és így tovább. Tehát én tudom, hogy te mit és hogyan...

Ebben a közegben – visszatérve az alaptémára – egyrészt nagyon sokaknak fájó az, amit te mondtál és amilyen nyelvezettel, sokan viszont úgy érezték, hogy végre valami reális dologra került sor. Végső soron jó, hogy itt voltál, és jó, hogy ezt elmondtad; csakhogy itt más dologról is szó van.

Hadd térjek rá, hogy miről is van szó. Serfőző Simonnal sokat civakodom, – ő nem civakodik, én civakodom vele – de vele már tisztáztuk a Veres Péter évfordulón Balmazújvárosban, hogy azért mi már csak olyanok maradunk, a többség meg az idősebbek, akik azt mondják, hogy *minden irodalmi mű*, akkor is, ha „mágikus”, ha nem is nagyon tudjuk, milyen „szöveg”, és akkor is, ha mélyen átérzem az esztétikai értékeit, és próbálom én is felfejteni, megfejteni; *kell, hogy valamiről és valakikhez szóljon, ez a minimum*.

Nekem is voltak „modern” verselemzéseim, meg is jelentek, akkor is mondom: itt a mai Magyarországon, – piros-fehér-zöld sem voltam túlzottan soha – ha tetszik, a csonka Magyarországon, a rendszerváltozásban csalódott Magyarországon, a kilencvenes évek szomszédnépei között, különösen délen lejátszó-dott tragédiák, háborúk által sokkolt Magyarországon – nemzetiségeinket sokkolta ez különösen, körbe itt a kis hazán – ahogy ugye Dinnyés Jóska énekelte, határtalanul szeretném hazámat: ezt lehet giccsesnek nevezni, de akkor is jó volt, mert a témánkat valahogy közelítette. Én csak egytől féltém az előadásod közben: hogy az idősebb emberek, fájó emlékekkel élő emberek, az idegen hatalmak szorításában élő megalázott emberek; valahogy valami „zsigeri” reakcióból, majd méltatlanul válaszolnak, esetleg kiabálnak veled. Végtelenül örülök, hogy ez nem következett be; de még hadd folytassam.

Tokaj úgy indult, hogy az itteni, környékbeli nyomorgó parasztok kérték akkor, a második világháború előestéjén, – lehet, hogy ez naivitás, lehet, hogy valamilyen álszocialisztikus törekvés volt – az akkor is nagyon erős idegen befolyás alatt sínylődő országban, – a német befolyás, a hitleri befolyás idején – adjanak nekik valami vigaszt a közjük jött, belőlük is támadt akkori népi írástudók.

Tehát egy dolog az, hogy milyenek az irodalomelemzési módszerek, és milyen egyetemen; azt eldöntik a megfelelő egyetemi posztokra kinevező illetékesek. Más dolog, hogy Tokajban ez fájdalmas ébreszthetett. Én, aki tulajdonképpen, a magam hibájából-e, nem tudom, sehova sem tartozom igazán, – ez különben nem jó, mert az illet mindenki ütheti, legalább egy csoporthoz nagyon kell tartozni, mert az az egy megvédi – azt mondom, hogy Tokajban két dolog ma is itt van: a szegény parasztok most is százezerszázmra sínylődnek, – mondjuk így, mert ez anakronisztikus megint, álszocialista szöveg – és a másik

pedig, hogy szükségünk van az irodalmunkra, – te is nagyon jól tudod a szemiotikából, hogy *jel az, ami valami helyett áll – mert nemzeti jelrendszerünk a magyar irodalom*, tetszik, nem tetszik. Elég baj az nekünk, hogy mi nem lehetünk Goethe és nem lehetünk Malraux. Itt az irodalom hiányt pótol, ez lehet, hogy rossz, de egyfajta *azilum volt* már a török időktől kezdve: emberi méltóságot, nemzeti önismeretet, egyfajta álmodozást jelentett; hogy milyen lenne, ha hagynának minket magunknak lenni és kiteljesíteni valami jobb Magyarországot. Igen. Elég baj az, hogy *az irodalomnak kell vállalnia ezeket a feladatokat*, de most is azt mondom, és nem mostantól mondom – vállalnia kell.

Itt jön a „magán-slusszpoén”: ’76-ban elhatároztam, hogy otthagynom a strukturalista-generativista tanszéket, mert amikor először eljutottam hosszabb időre Kárpátaljára, akkor tapasztaltam az ottani végtelen nyomorúságot, azt a jánosvitézes magyarságot, azt a rendkívüli visszaszorítottságot, és azt mondtam: Takács, ha te ’71-ben azért mentél a strukturalista-generativista tanszékre, hogy maradj ki a politikából, ez már nem érdekes, most maradj ki már a strukturalista nyelvészetből, és próbálj valami hasznosabbat csinálni. Persze, „egyből” lesúlylyedtem, mert nem komoly nyelvészeti folyóiratokban publikáltam többé, – oroszul, magyarul, de angolra is lefordították – hanem vidéki napilapokban, mert csak ott lehetett, esetenként húsz-harminc sort: vállalás kérdése...

Vagyis; a Tokaji Írótabornak nem kell restelkednie amiatt, – ne én mondjam, aki ötödször vagyok itt, egyébként ’84-ben jöttem ide először, akkor olyan dolgokat is tapasztaltam, hogy többet nem jöttem, kárpátaljaiakkal sem – hogy mi megmaradunk itt annak, – nem mindenki, de aki úgy gondolja – amik vagyunk, és felvállaljuk ezt a kicsit „hektikus”, – mások szerint – szinte elmebajjal határos, mindenféle szorítottságú magyar irodalomtudatunkat, és próbálunk továbbra is abban hinni, hogy a művek, versek, szociográfiák oda hatnak, hogy valamivel jobb legyen a magyar lakosságnak, szélesebb értelemben pedig a nemzetnek.

És ezt nem kell szégyellni; tudom, hogy ez a nagy, „boldog” nemzetek szemében – ismétlem – anakronisztikus magatartás, de mi nem vagyunk olyan boldog helyzetben, hogy ezt ne *kellene* megtennünk.

Befejezván: nagyon kérek, Ernő, ez nem kioktatás, – mert én csak az adjunktusságig vittem, azt is otthagytam – de olvasd el – illetve felolvasom, ha meg tetszenek még engedni – Babits Mihály tizennégy sorát. Babits egyébként több versben és tanulmányban kifejtette, hogy katolicizmusa nem nacionalizmus, az nemcsak magyar, hanem tulajdonképpen világírányzat, – hogy ne mondjak valami dehonesztáló dolgot – mint *más világírányzatok*. Íme, ezt írta Babits ’22-ben elkeseredettségében, *A sziget nem elég magas* című versében – kis nyomorult könyvem előszavául ezt választottam:

„Elöttem sanda jövő, körülöttem népek nyomora, tikkadt gyűlöletek hálója, önös kormányok öröklő versenyé, vér, vér, vér... Nem apadt el az ösztönök al-

ja, könnyű zsilip szegi csak, szomjas kontárok ügyetlen ujjá alatt. Ártér a világ, ártér Magyarország véres iszappal. A föld iszamós, s már érzem a dombot ingani házam alatt. De ezen nem sírok. A múltó perc a mienk. A többi az Isten dolga. Talán ő öntöz a vérrel csak, s trágyáz csak a szennyel. Az ínség tengere nő s el is önthet. Az emlék fennmarad, állván tűnt szigetünk tetején, mint kincses zátony a süllyedt Atlantisz vizein, s tán száz ily zátonyon épül majd az új és szebb Atlantisz. Hiszem ezt. De az arcom mégse vidám. Ne okolj!”

Mintha rólunk és a környező népekről szólna; ’89 és mostan közt.

Arról van szó, hogy mi Tokajban többen ilyenek vagyunk. Nagyon jó, hogy elmondtad a magadét, nagyon jó, hogy vannak, akik azt hiszik, hogy „provokáltál”, ezt a provokációt én idézőjelbe teszem. De hidd el, itt sokan vagyunk olyanok, egykori és mai egyetemi oktatók, és – hogy mondjam – tudomány iránt érdeklődő gimnáziumi tanárok akár, akik ugyanebben a nyelvzetben, ugyanebben a fogalomrendszerben ugyanígy tudnánk beszélni. Arra én nem „terjedek ki”, hogy ennek milyen előnyei vannak, mert tulajdonképpen a tudománynak az objektivitása mögé rejtőzve – ami nagyon tiszteletre méltó dolog – *nem kell sohasem színt vallani* és nemzetközilek is lehetünk. És nyilvánvaló; ha most valaki (nevet) Szabó Pállal, Veres Péterrel akarna bekerülni egy svájci folyóiratba, akkor az nagyon ciki dolog, mert azzal már az Alföldbe se lehet bekerülni, ugye. Nem magamról beszélek, már nem írok ilyesmit.

Tehát „örülök”, hogy vállalja magát Kulcsár Szabó Ernő – örülök idézőjelben – és nagyon remélem, hogy a Tokaji Íróttábor, az idősebbek és fiatalabbak azt az örökséget, amely a harmincas évek végén, a negyvenes évek elején keletkezett, azt is nagyon vállaljuk. Jó volt, hogy elmondtad az előadásodat a szokott magas színvonalon, még akkor is, ha nem szövegből olvastad; nyilván az még nehezebb lett volna nekünk. És ne vegyük túlságosan úgy, hogy most agyon vagyunk ütve, pedig én is azt mondtam utána, hogy: most akkor mehetünk is haza, mert az egész idei íróttábor-téma *annullálva* van; de azt hiszem, hogy Babits ezt kontrázta.

És most jön az a bizonyos „utolsó mondat” – sajnálom, hogy megint szájmenésem van, de muszáj – : csak egy fontos dolog van, az, hogy kik foglalják el a *pénzosztó* helyeket. Előnyugdíjas vagyok, nekem már – elnézést – fújhat a fenekembe mindenki; írok, ha van kedvem, vagy kiadják vagy nem, ez sem érdekes, nem tartom magam nagyra. De azért, hogy ki kapja a Széchenyi-ösztöndíjat, ki kapja a határon túliak közül, fiatalok és idősebbek, az ilyen-olyan kedvezményeket, a pályázatoknál az mindig akkor dől el, – most nem személyeskedem, mert nem látok ebbe bele – mindig azok között a csoportok között dől el, amelyek pillanatnyilag, ha nem is a karmaik között, de a kezükben tartják a dolgokat. És hogy mit preferálunk itthon, az tökéletesen mindegy; ám módszerben legyen a „legmodernebb”. Egyébként nem olyan modern már a hermeneutika sem, a generativizmus sem, ez már a harmadik nemzedéke,

Szegedy-Maszák óta is a második... Ott dől el az is, amikor a határon túliakból – ha pl. egy szlovákiai magyar gyereket ottani főiskoláról, egyetemről, vagy egy erdélyit és így tovább, be akartok hozni PhD „előjátékokra”, – hogy doktor legyen belőle – bizony oda be kell kerülni. Tudom, hogy hiába nyavalygok, aki *erős* a tudományban, az csinálja meg; de ez veszélyes, mert ott, náluk továbbra is ezt a furcsa, anakronisztikus funkciót kellene teljesíteniük az irodalommal foglalkozóknak, valószínűleg még tizenöt-húsz év múlva is; és ha túlságosan elmennek az egzakt filológiába, – mert a bölcsészet is lehet egzakt – akkor ők már sose lesznek népük szolgái. Én se vagyok már olyan nagyon oda Tamásiért, mondjuk, még Móriczért sem, mint fiatal koromban, de az igenis, – tőlem megint iszonyúan furcsa hallani – egyfajta nemzetiségi magyarok elleni büntett, ha a nemzeti irányzat, amely ott még mindig egy kicsit operettes, de valóban visszanyomottabb, – s a húszas, harmincas években olykor furcsa dolgokat is produkált, – mai képviselői közül nem tanulhatnak itt nálunk; az meg még nagyobb bűn lesz, ha a „meghívottak” hazatérve nem képviselik méltón a nemzetiségüket. Mert nem jó, hogy ezt kell csinálni, de *ezt kell* csinálni, és szerintem az ittlévőknek a kétharmada vállalná.

Utoljára köszönöm Kulcsár Szabó Ernőnek, hogy – idézőjelben – „provokált”, és köszönöm, hogy meghallgattuk, azt vélem, hogy nem volt hiba, de itt a többség, a Tokaji Írótáborban évtizedek óta kitartók, meg az úgynevezett népnemzetiek, – ma ez már gúnyszöveg is, pedig semmi rossz nincs ebben, semmi rossz nincs ebben (ismétli) – továbbra is tartsanak ki, mert ha itthon nem is annyira, – itthon is – de a határokon túli magyarság számára iszonyúan nagy szükség van erre, amit itt Tokaj képvisel. Meg talán arra is, amit az „új kánon”... Köszönöm szépen (taps).

[In: A Tokaji Írótábor évkönyve IX.; 2000]

Meditálás tantestületünk néhány volt tagjának sorsán

(Készült 1969 tavaszán)

Amikor két éve „A marxista etika alapjai” tanfolyamra jelentkeztem, ezt jószántamból, „beutaló” rábeszélés nélkül tettem. A tantestület, melynek létrejötté óta, immár hat éve tagja vagyok, egy újonnan alapított iskola erősen fluktuáló tantestülete: öt év alatt csaknem teljesen kicserélődött. Nehéz körülmények között indultunk. Több mint harminc, jórészt „isten háta mögötti” település gyerekei járnak hozzánk, kollégiumunk ma sincs. Az egyetemről alig kikerült, többnyire városi emberekből lett tanárnőket és tanárokat rendkívüli próbák

kiállítására kényszerítették a körülmények: nemcsak szakmai téren (gyenge előképzettségű gyerekek, mindennemű tapasztalat és az idősebb kartársak hiánya; akiktől tanulni lehetett volna, gyenge felszereltség, fiatal és szintén tapasztalatlan iskolavezetők, a felsőbb szervek türelmetlensége), hanem magánéletükben, baráti kapcsolataik, családi, szerelmi életük kialakításában, a község életébe való beilleszkedés terén is. Természetes, hogy a felmerült, olykor megoldhatatlannak látszó problémák nagy része erkölcsi probléma volt. Nagyon nehéz tűzkeresztség, ha úgy tetszik, „hosszú menetelés” ez a néhány év mindannyiunk számára, akik végül is maradtunk: becsületből, kötelességtudatból, esetleg azért is, mert nem volt más választásunk. És talán azért is, mert – igaz, hogy több-kevesebb, olykor nehezen gyógyuló sebet osztogatva és kapva – beilleszkedtünk általunk is egyre inkább formált környezetünkbe.

Kapóra jött tehát számomra a tanfolyam, hisz eligazodást ígért nehezen értett erkölcsi problémáim dzsungelében. Mindig közösségi érdeklődésű ember voltam; problémáimon jórészt a kollégák, a tantestület problémái értendők. Különösen izgattak a következő kérdések: az erkölcsi szabadság megvalósulásának feltételei, az emberi cselekvés erkölcsi értékelése, a felelősség mértékének megállapítása, a szerelem, a házasság morális oldala; s főként a közélet és magánélet kettősségének okai. Utóbbival kapcsolatban kínzóan érdekelt, s érdekel ma is, hogy kinek, mikor, s mennyire joga, esetleg kötelessége, hogy a közösség céljai érdekében beavatkozhasson, ill. beavatkozzon az egyén magánéletébe? Hazudnék, ha azt állítanám, hogy most, a tanfolyam végeztével immár világosan látok; az azonban eredmény, hogy szélesebb látókörű, türelmesebb, elemzőbb elméjű, realisabb ítéletű lettem, s megtanultam kérdezni erkölcsi ügyekben. „Záródolgozatom” konkrét esetekre, emberi sorsokra való sűrű rákérdezés, a tényekkel kapcsolatos meditáció kíván lenni, tudatában bizonyos dolgok ma már végleges helyrehozhatatlanságának. Korunk úgy-ahogy már tisztában van a külső világgal; de az egyén belső világa az eddigi összes genetikai, filozófiai, pszichológiai, etikai s esztétikai törvényszerűségek ismerete mellett is még felfedezendő Antarktis. Négy volt tanártársam általam ismert életszakaszának vázlatos, lehetőleg elfogulatlan vizsgálata következik, különös tekintettel az etikai kérdésekre. Haragban egyikükkel sem voltam, s ma sem vagyok. Jelöljük őket „A”, „B”, „C”, „D” betűvel.

*

„A” Édesapja paraszti származású, egy kis, provinciális városkában élő gimnáziumi tanár, akit felesége, a Horthy-rendszer-beli tisztai származású erőszakos és ravasz asszony soha nem vett komolyan. Szerény anyagi viszonyok között éltek, de a mama óhajának megfelelően szeretnek „urat” játszani. Gyermeküket arra nevelték, hogy a „felsőbbség” szavára mindig igent mondjanak, de „lefelé” örizzék meg arisztokratizmusukat, „úrságukat”, a „három lépés tá-

volságot”. Aki „felettük” van, ahhoz érdekből mindig lojálisak legyenek, aki „alattuk”, ne tartsák sokra. „A” vonzó külsővel rendelkezett, de álszent nevelése következtében szexuális téren tájékozatlan, s mint később kiderült, frigid volt. Az egyetemet jó eredménnyel végezte, szaktárgyában jeles és kötelességtudó; viszont szaktárgyán kívül alig érdekelté valami. A politika, a társadalom, a közösség problémái iránt rendkívül közömbös volt. Férjhez ment, nem is annyira szerelemből, hanem anyja unszolására, mivel húga már hamarabb ezt tette. Férje munkás származású, széles érdeklődési körű, gazdag érzelmi életű ember volt, aki viszont plebejus volta vállalatának kimutatására sokszor „faragatlannul”, nyers modorban szólt s cselekedett. Többnyire igaza volt, csak – ahogy „A” szokta volt mondogatni – nem tudott viselkedni, s nem akart alkalmazkodni. „A” igyekezett saját családjába „bekebelezni”, asszimilálni férjét, akinek régi barátait s családját kirekeszteni törekedett jövőendő közös életükből. Betegesen féltékeny volt, pusztán büszkeségből, férje összes nőismerőseire, bár a férj erre okot nem szorgáztatott. „A” szülei vallásosak voltak, „A” alig; a férj ateista volt. Gyermekeket „A” édesanyja a férj tiltakozása ellenére megkereszteltette „A” tudomásaival, holott férje előzőleg „A” ígéretét vette, hogy felesége e kérdésben mellette áll. A férj úgy gondolta, hogy elég engedmény volt tőle, amikor annak idején beleegyezett a templomi esküvőbe.

A rendkívüli munkahelyi túlterhelés (a férj húsz heti kötelező órával szembeni 35–40 órája, s „A” 25 órája mellett gyermekgondozó és háztartási munkája; bölcsőde nem volt, s a szaktanárhiány miatt a feleség nem csupán végzett szakját tanította), s a természetük, neveltetésük alapvető eltérései egyre gyakoribb konfliktusokhoz vezettek. Három és fél évi házasság után közös megegyezéssel elváltak. A gyerek „A”-nál él, „A” a szüleinél, akiket egyre nehezebben visel el, mert néha már úgy érzi, hogy szülei is vádolhatók élete elrontásáért.

Kinek, mikor, s miben illett volna közbeavatkozni? Mennyire felelős „A” s a férje a meggondolatlan házasságkötésért, azért, hogy jól ismerve az udvarlás idején is száznolcvan fokban eltérő természetüket, mégis megkockáztatták a közös életet?! Mennyire felelősek azért, hogy pillanatig sem felhőtlen kapcsolatukban gyereket hoztak világra, aki most elvált szülők gyermekeként nő fel? Gyermekeket akartak csak azért, hogy az majd talán meghozza a harmóniát?! Hibáztathatók-e volt egyetemi évfolyamtársaik, akik – egyetlen kivétellel – szemet hunytak látható kínlódásaik felett, s nem merték vagy nem akarták megmondani nekik, hogy nem egymáshoz valók, reménytelen szélmalomharc lesz közös életük? Ha viszont megmondják ezt, hallgattak volna-e a jó szóra „A” és leendő férje? Felelős-e a munkahelyük iszonyatos túlterhelésükért: hiszen úgy tűnt, szívesen vállalták a rengeteg munkát; mert nagyon kellett a pénz!? Üres státuszok mellett mennyire tehető felelőssé ezért az iskolaigazgató? Ismerve „A” féltékeny természetét, miért adtak egyes kartársnők hazug pletykákkal még lovat is a szerencsétlen asszony alá, közben jól szórakozva rajta?! Miért nem formál-

ták-szelídítették az idősebb kollégák a férj modorát? Miért, hogy a testületben akkoriban „divatozó” klikkek ténye a közösségi beállítottságú férj igazságban, emberekben való ifjúi hitét alapjában rendíthette meg? S miért „A” szüleinek vaksága, akik csökönyösen kényszerítették rájuk hallgató lányukat saját idejétmúlt, ásatag életelveik szerint élni: hogy teheték ezt „intelligens” ember létükre?

*

„B” apja dunai uszálykormányos, alig tartózkodott otthon, anyja jóra való sváb asszony. A fiút édesanyja és bigott katolikus nagyanyja nevelte. Középis-
kolás korában egyik jóindulatú, erényes, tudós, régi vágású, valláserkölcsi alapokon álló idősebb tanára befolyása alá került. Ő is nagyon vallásos, bár vallá-
sossága nem a hivatalos egyház kívánalmait tekinti követendőnek, hanem va-
lami általa „minden egyházon túli s feletti”-nek nevezett sosemvolt keresztény-
ség princípiumait. Rendkívül sokat olvas, régi teológiai, történelmi műveket,
nagy emberek életrajzeit, de a marxizmus klasszikusait is. Vitaképes, jó eszű,
bár különösebben nem művelt, s viselkedése a fanatizmust súrolja. Ellenzéki,
sőt időnként anarchista politikai kijelentésekre ragadtatja magát. Nőekkel, lá-
nyokkal szemben félszeg, pirulós, gátlásos. Híve a házasság előtti teljes szexu-
ális absztinenciának. Technikusi képezéssel kerül az iskolához politechnikai
tanárnak. A gyerekekkel szemben a kegyetlenségig következetes. Szakmáját
kétségkívül érti s szereti. Erős nyomás alatt áll, kartársai kifogásolják a tanul-
mányi átlagokat rontó szigorát. Kénytelen-kelletlen elvállalja a tanácsadó tanár-
ságot, s közben katolikus papokkal barátkozik, templomba jár: ő, a KISZ ta-
nácsadó tanár, s mi több, a templomban ott vannak egyes iskolai KISZ vezető-
ségi tagok is, mert „a falu az falu”. Próbaideje letelte előtt elbocsátják. Foggal-
körömmel harcol, míg egy évre csakugyan visszaveszik. A falu „hírbe hozza”
egy negyedikes gimnazista lánnyal, alaptalanul. Keserű lesz és bizalmatlan. Az
iskolát elhagyva szakmájában helyezkedik el. Letölti katonaidejét. A katonaság-
nál megaláztatások érik, hatásukra idegbeteg lesz. Megnősül, sebei hegednek:
jobban érzi magát. Jelenlegi munkaköre olyan, hogy kissé zavaros, egyénies-
kedő katolicizmusával, s rossz hangulatai közben előbújó ellenzékiiségevel sen-
kinek sem okoz kárt.

Kérdezzünk megint! Meddig érvényesül még bigott öregasszonyok eseten-
ként életre szóló hatású „gyermeknevelése”? Miért hat olykor egyetlen tanár –
nem csupán pozitív értelemben – tanítványára erősebben, mint az iskola egész
kollektívája, s tanári karának többsége? Ténnyé lesz-e valaha is a tantestületek
világnézeti egysége? Mi az oka annak, hogy iskoláinkban gyakran nem a legrá-
termettebb emberek vállalják az ifjúsági vezető szerepét, hanem válogatás nél-
kül rátukmálják arra, aki a legfiatalabb, s úgymond „a legjobban ráér”?! Meg-
engedhető-e, hogy bizonyos fokig torzult lelkületű emberek oktatóként zöld utat
kapjanak ifjúságunk befolyásolására szakemberhiány okán? S ha már ott van-

nak, ezért ők maguk a felelősek? A dolog másik oldala; ha már nem kellenek, szükségszerű-e, hogy önérzetüket sértő módon, körületekintés nélkül szabaduljanak meg tőlük?

„C” Félárva. Édesapja másodszor nősült. Szép, művelt, kedves, okos, szerény, érzékeny. Melegségre, szeretetre, társra, családra vágyik. És mivel otthona nem volt, a társ, a család az ő szemében, gondolkodásában a valóságnál szebbé, varázslatosabbá épül. Boldogsága reményében hiszékeny. Férfiakkal szemben is. De tiszta, még akkor is, ha néhány férfi már becsapta. Szerencsétlenségére, első vőlegény-jelöltje baleset áldozata lett. Második, könnyelmű vőlegénye visszaélt ragaszkodásával, s elhagyta. Tudja magáról, hogy jobb sorsra érdemes. Ideges, szomorú, sokat dohányzik. Sötét albérlésben lakik, a főbérlő családja eszténként a falon túl vidáman zsi bong. Szörnyű a magány, néha már iszik is. Nagyon szereti a gyerekeket. Ezért kartársnőihez, akiknek gyerekük van, gyakrabban eljár, ajándékokat visz a kicsiknek. A kolléganők „kiutálják”, mert féltik tőle férjüket. Talán nem alaptalanul – legalábbis ami a férjeket illeti. Osztályfőnök. Tanítványai imádják, ő is tanítványait. A szeretetteljes, oldott légkörben „C” elnézőbb; érettségin jönnek a bukások. Pedig jó szakember. Elhelyezteti magát. Egy év múlva megint. Egyre kisebb helyekre. Lassanként vénkisasszonnyá lesz, vagy férjhez megy már akárkihez.

Ki a felelős? Az apja, aki második házasságában nem olyan nőt választott, akitől elvárhatná, hogy első gyermekét legalább tetteve szeresse, s híven gondozza!? Abszurd kérdés: a magas fal a felelős, ahonnan az első vőlegénye leszédült? Ő maga tán, hogy egyre hiszékenyebb lett? Kartársai, akik nem kérték, mi baja, amikor kellett volna; de alkalmatlankodva zavarták, amikor nem lett volna szabad? És ki olyan fejlett érzékenységgű, hogy biztosan tudná, mikor s mit kell mondani a szomorú magányban élőknek? Ki tehet róla, hogy sok pedagógusnőnek a családot pótolják a tanítványok, az osztály? S felelős-e a gyerek azért, hogy visszaél a naivabb pedagógus túlzott szeretetével? És végül, miért, hogy volt kartársai egyike sem tudja három év múltán a címét?!

„D” Sokgyermekes szegényparaszti családban született. Erős tájszólással beszél. Szorgalmas diák, szakmája ígérete. De faragatlan, félszeg, s elhanyagolt külsejű. „Polgárlányt” szeret. A lány szülei nevetségessé teszik. Professzora megígéri neki, hogy bent marad az intézetben. Utóbb megfélemedezik ígéletéről. „D” inni kezd. Akad ivócimborá elég. Azonban a cimborák bírják az italt, ő pedig nem. Botrányosan viselkedik a városban, diákjai kinevetik. Elvonókúra. Másik állás másik helységben. Két hónapig nem iszik. Szüleitől jár be minden nap munkahelyére. Otthon szegénység, kistestvérek. Háromezret keres, de nem

sokat segít rajtuk, mert fizetését elissza. Kartársai megnősítenék. De neki mindig az kellene, akinek ő nem kell. Szerelmes megint, de érzelmeit az illető hölgy nem viszonozza. Válogatás nélkül iszik mindent, mindenütt s mindenki-vel. Kétes híru alakok prédájává züllik. Zúzott arccal tanít, elalszik a saját óráján. Kiabál a gyerekekkel, óráira nem készül. Figyelmeztetés, fegyelmi. Jóindulatú segítség kartársai részéről. Hiába. Felfüggesztik, csupán óraadóként működhet tovább. Majd elbocsátják. Fizikai munkásként dolgozik valahol. Nyolc évvel ezelőtt egyetemi tanár szeretett volna lenni.

Miért kallódik el még mindig olyan sok tehetséges munkás- és parasztfiatal? Mi az oka, hogy sok helyen pedagógus körökben a jó „baráttá” válhatásnak csak két kritériuma van: tudjon ultizni, s szeressen inni az illető?! Felelősek lehetünk-e valakiért, aki annyira gyenge alkatú, hogy embernek megmaradása legalapvetőbb érdekeivel sem törődik? Miért, hogy még mindig szülők dönthetnek a párválasztásnál leányuk helyett? Miért ígér az, aki később megfeledkezik ígéretéről, mit sem sejtve arról, hogy felelőtlenségével emberi életet küld lejtőre? Miért jön sokszor későn a jóakarat, a segítség? Valaha is megoldható lesz-e a nagy probléma: a reménytelen szerelem? Egy jó házasság helyrehozhatta volna-e „D” életét? Vagy hasztalan áldozattá lett volna esetleges társa előlegezett bizalma, szeretete? Miért, hogy már harmincévesen eljutnak sokan életük mélypontjára? Viszolygok a kérdéstől, de mégis: vannak, akik „olyannak születnek”, vannak, akiken nem is lehet segíteni?!

*

„A”, „B”, „C” és „D” élete kisiklott: kettőjüké talán csak ideiglenesen, kettőjüké viszont, úgy tűnik, véglegesen. Nem volt-e arcátlan dolog részemről, hogy „vizsgálat tárgyává” tettem sorsukat? Segítettem ezzel valakin? Esetleg magamon? Hagyjuk a kérdéseket... Elegendő élettapasztalat híján nincs jogom sem elítélni, sem felmenteni őket. Magam is beosztott lévén, munkaadói felelősség sem terhel. De munkatársuk voltam, és sorsuk fáj, mert egyéni problémáimmal való elfoglaltságom közben a velük való törődésre kevesebb időt, energiát fordítottam, mint amennyit lehetett, s kellett volna. Persze, nemcsak én, a többiek is. Talán nekik is van lelkiismeret-furdalásuk néha. Nem beszélünk ilyesmikről. Kár...

Az élet ezerarcú, megnyilvánulási formái végtelenül gazdagok. Az egyes embernek azonban csak egy élete van. Ezt az egyet meg kell próbálni egymásért küzdve leélni, tudatosan, s a lehető legkisebb hibaszázalékkal. Ebben talán segítségünkre lehet az etika tudománya is.

Utóirat, 30 év múltán

A hatvanas évek végén Miskolcon, a selyemréti általános iskola épületében zajlott megyei etika-tanfolyamon figyelemre méltó csoporttársam volt Pap Miklós tanár úr Tokajból, aki – hála Istennek – ma is él, városa és a hegyaljai szőlők-borok országos hírű, köztiszteletben álló művelődés- és gazdaságtörténetészeként.

A sors iróniája, hogy az akkori tanfolyam „gazdája”, egy agglegény megyei szakfelügyelő, rosszul végezte: távoznia kellett a pályáról, ma úgy mondanák „szakszerűen”, hogy pedofília miatt.

Mi lett a sorsa négy kollégámnak?

„A” Válása után önszántából elhagyta a pályát. Nyelvtudását hasznosítva, különböző külkereskedelmi vállalatok alkalmazottjaként élte le életét. Másodszor is férjhez ment, ugyancsak elvált feleségéhez. Közös gyermekük nyelvszakos hallgató. Első házasságából származó tehetséges nagylánya egy multinacionális cégnél dolgozik, egyedül neveli kislányát.

„B” Türelmes, gondoskodó felesége gyermeket szült neki, akit „B” nagyon szeretett. A Szentendrei-sziget egyik községében éldegéltek csendesen. A férj zavarodott elméje azonban nem gyógyult meg; Duna-parti sétákon egy tisztességes kormányról ábrándozott, amelynek ő lenne a miniszterelnöke. Fiatalon halt meg.

„C” Férjhez ment egy idősebb, elvált kollégájához, nevelte annak nagyocská gyermekeit. Egy alföldi kisváros gimnáziumának nyugdíjasa. Erős politikai érzelmei elfogultan nemzetiek.

„D” Hosszú hányattatás után visszatért a pályára; előbb általános iskolai, majd középiskolai tanárként. Megnősült, gyermekeik születtek. Hatvanas évekbeli sorsát, kéretlenül is, politikai üldöztetésként magyarázgatta. Nyugdíjazása előtt elhunyt.

Régi tantestületünk négy tagjáról szólt ez az írás; de bizvást megírhattam volna még négy másik kolléga hasonló történetét: sőt, a magamét is. Vagyis; az akkori edelényi gimnázium tanári kara nagyobbik felének élettörténete az „ideálisnak” elképzelthez képest bizony „deviáns” módon alakult. Volsz tehát min tovább töprengeni...

[In: A Borsodi Tájház közleményei; 2000/7-8]

Papp Ferenc akadémikus 70 éves

A nemzetközi tekintélyű szlavista és hungarológus, Papp Ferenc nyelvész-professzor, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja, tavaly szeptemberben ünnepelte 70. születésnapját, az egész országból tiszteletére egybesereglett egykori és mai kollégái, tanítványai körében a Debreceni Egyetemen, amelynek bő negyedszázadon át egyik legnépszerűbb tanára, másfél évtizedig pedig iskolateremtő tanszékvezetője is volt: magas palota a földszintes házak között.

Érzelemgazdag, sziporkázóan szellemes, rendkívül tágasan tájékozódó, elképesztően hatalmas tudású, nagy munkabírású, vaslogikájú, munkatársaihoz igényesen szigorú, igazi „reneszánsz polihisztornak” ismertem: a hatvanas évek elején legkedvesebb tanáromként néztem föl rá, a hetvenes évtizedben főnökömként, tisztelt „bátyámként” szerethettem. Húsz éve már, hogy saját akaratomból kikerültem köréből, hatása alól azonban sok tekintetben máig sem szabadulhatok. Hatvanévesen immár biztosan tudom: egyetlen mesterem.

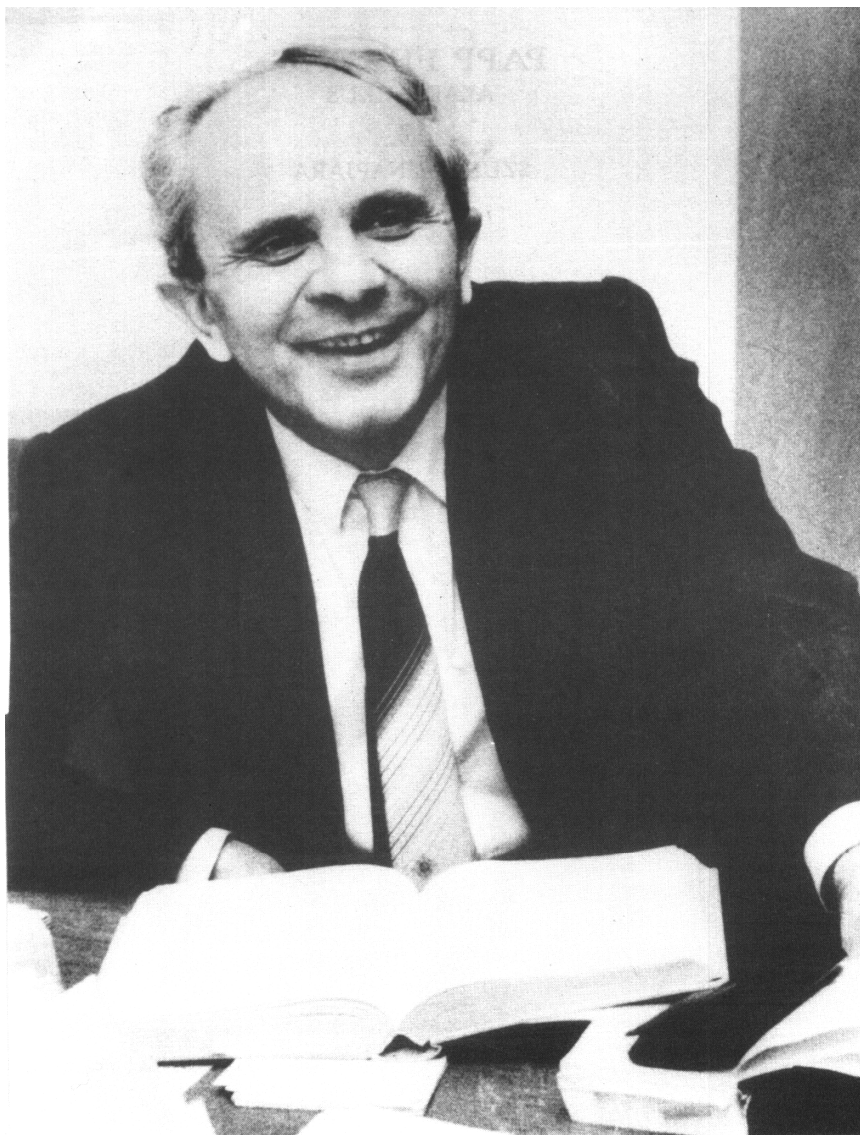
Mindez azonban önmagában még nem lenne elégséges ok, hogy egy észak-magyarországi, kistérségi irodalmi-művészeti folyóiratban emlékezzem meg róla; ha viszont hozzáteszem, hogy – hála Istennek – százával élnek, hatnak, dolgoznak ma is, éppen és főként Észak- és Kelet-Magyarországon azok a magyar-, történelem-, latin-, francia-, német-, angol-orsz kétszakos középiskolai tanárok, főiskolai és egyetemi oktatók, újságírók, szerkesztők, akik számára „Pappferi” nemcsak az orosz nyelvoktatás és nyelvészet legkorszerűbb elméleti és módszertani irányait követő tanára, hanem az általános jel-elmélet, a humán antropológia, a kritikusan humanista történelem-szemlélet, a klasszikus és kortárs szépirodalmak, a fotó- és filmművészet „orákuluma”, sőt, máig érvényes módon művelődési és magatartás-mintája is volt; akkor senkinek sem maradhat kétsége afelől, mennyire fontos ő régióink humán értelmisége számára, általában.

Hónapokig készültem rá, hogy részletesebben írjak emberi arcáról, útjáról: ahogyan Miskin hercegből Lear királlyá érlelte sorsa. Beláttam, ezt ma még nem tudom megtenni: ezért csupán a hetvenes évek elején keletkezett, a japán Sapporo város egyeteme vendégtanáráként írt, egykor rám bízott kéziratos úti jegyzeteiből adhatok rövid mutatót.

Isten éltesse, Feri bátyám, és terjessze rád kegyelmét, hogy az idős korral óhatatlanul együtt járó szenvedések minél kevésbé tegyék próbára testedet, lelkedet, szellemedet!

[In: Új Hevesi Napló; 2001/1]

* * *

Papp Ferenc (1930 - 2001)

Papp Ferenc

Tiszteletre méltó virág

(Részletek)

– Hogy mi lenne az az EGYETLEN SZÓ, amellyel Japánt jellemezhetném? – kérdezem vissza a búcsúestén. (Órák óta isszuk már a mindig kellemesen meleg – „olyan hőmérsékletű, mint az egészséges női test” – szakét, a gyenge rizsbort és ülünk törökülésben a földön. A szaké nem részegített meg különösen, már az első napokban sem, a lábam is kevésbé zsibbad, mint eleinte, negyedévvel ezelőtt. Teljes „öntudattal” válaszolhatok, és szinte gondolkodás nélkül, mert a válasz egészen természetes kialakult bennem az eltelt hónapok alatt.) – *O-hana* – Tiszteletre méltó virág.

És ha tovább kérdeznének, akkor még részletezhetném: ez a virág igen hasonlatos egyrészt Saint-Exupéry kis planétájának különös virágához, amely nem hiába olyan hallatlanul népszerű e távoli földön. Valamint nagyon hasonló egy ifjú leányhoz, akinek különös, kis, szaggatott gesztusai vannak – veleszületett ösztönnel szája elé emeli kezét, ha nevet, ha azt kérdik tőle: – „Nem ugrasz fel holnap reggel?” – azt feleli, nagyot bólintva – „Igen, nem megyek” –; ha viszont ő kezdi a tagadást, akkor nem a tenyerét, hanem kézfejének élet ingatja jobbra-balra feléd. Eközben mini van rajta és maxi, midi és kimonó, farmer és nadrágkosztüm – amint azt éppen a kedv, az időjárás, az alkalom, a pénz és még ki tudja mi megkívánja. Ugyanakkor – és ez az érdekes, hogy ugyanakkor – nagyon hasonlít a kamakurai óriás Buddha-szoborhoz (melybe beleléphetsz, lépcsőn felmáshatsz egész a fejébe, és a tarkójából nyíló rácsos ablakon kibámulhatsz a világba – tessék, csak tessék, húsz yen az egész), mely félig lehunytt szemével és lóbuszülésével döbbenetes méltóságot és nyugalmat sugároz; kontemplációt és lelki békességet a világ legnagyobb városának tözsomszédságában, a világ legnagyobb rohanásának csendes partján. Ugyanakkor hasonlít a Fuji-szanra is, erre a hatalmasan kacér, állandóan változó, hegynagyságú nő-óriásra, mely a nyugodtságon kívül az örök nyugtalanságot is ott hordozza hóperlinje alatt.

Ezekre az egészen különböző dolgokra egyszerre hasonlít Nippon – ezért hasonlatos ahhoz a más-világ-beli, szeszélyes kis mesebeli virághoz: *O-hana*.

– IRDATLAN MESSZE VOLTÁL, meg tudom érteni, hogy annyit írtál haza. Milyen érzés is lehetett az, olyan messze lenni? – mondja egy itthoni kedves barátom.

Valóban olyan messze jártam? Ezen csak akkor kezdtem el gondolkozni. Nem, ezt soha, egy pillanatig sem éreztem. Ennek talán a modern közlekedési eszközök is az okai – ha karbatett kézzel, közben eszegetve-iszogatva, csupán nyolc-tíz óra kényelmes üldögélés után eljut valahová az ember – akkor egysze-

rüen képtelen felfogni, hogy messze van. Továbbá, ott van a bizonyosság, hogy mikor jön vissza az ember – és az, hogy megint néhány óra üldögélés lesz a Boeing meg az IL-valahányas viszonylag kényelmes távolsági-busz-ülésén. Messze érezte magát a hadifogoly, aki ugyan kilométerben sokkal közelebb járt – de a haza elérhetőségében mégis a világ végén.

A *messzeség*, a *távolság* érzése nem objektív mutatóktól függ, hanem attól, hogy esetenként mekkora erőfeszítést kell végeznie a tudatnak ahhoz, hogy a világ körülöttünk a miénk maradjon, a szokásos közeli világ legyen. E szempontból pedig nem túlságosan érdekes, hogy az emberek alacsonyabbak és feketehajúak, hogy a nők lába vastagnak tűnik, hogy enyhe hal- és tengeri só-szag lengedezi körül még a lágytojást is, hogy a főtt rizs sötét, hogy a tücskök ordítanak és a szarvasok énekelnek – az érzékszervek percek, órák, vagy legfeljebb napok leforgása alatt „ráállnak” ezekre a dolgokra, mint a molnár füle a malomzúgásra, és akkor a tudatnak már szinte nincs is dolga e külső körülményekkel: belsőkké váltak.

Inkább arra tudnék példákat hozni, hogy mikor érzi különösen otthon és közel az ember magát ebben a világban...

Amikor, végre ázsiai földet érve, a tokiói repülőtér ijesztő forgatagában elegáns és itthonról, ugye, oly megszokott mozdulattal átnyújtom névjegyemet a fogadásomra megjelent jó filoszna, Okamoto úrnak – az elkezd keresgélni a zsebeiben, a tárcájában, és nem találja a saját névjegyét, és akkor szemmel láthatóan szerény, csendes, sápadt kis felesége rápillant, és nem szól egy szót se, de jól hallom: – Látod, fiacskám, ez vagy te...

Amikor az étteremben a négyéves Tecutónak az édesanyja a levesből egy külön kis mély edénybe áthalássza a metélt tésztát, pálcikával, csodálatos ügyességgel gondosan apróbbra szaggatja – és akkor Tecuto, darabig mímelve az evést, egy óvatlan pillanatban ügyesen eltolja maga elöl a tálkát, és villámgyorsan kanalizni kezdi a fagyaltot.

Amikor a különféle algákból, tintahalból és polipből álló ebéd után betérünk a szobámba – Nyiita-szan jó erős feketét igényel; Sirota-szan, aki se nem iszik, se nem dohányzik, azt kérdezi: miért nem esszük inkább a kávédarálékot magában, ha olyan erős fekete kell, és Nyiita, immár a gőzölgő kávé mellett, sóhajtvá magyarázza neki, milyen keveset is ért az a világból, aki nem tudja, milyen jó ebéd után az erős fekete mellett elszívni egy cigarettát...

Amikor az oly egzotikusan induló dolgok ilyenén fordulatot vesznek; akkor érzi az ember, hogy otthon van, hogy ez az egész földgolyó olyan kicsi, és jó lenne békében megférni rajta. Hiszen egyformák vagyunk mindenütt. Megférhetnénk.

A KOPASZ HEGYEK KÖRÜLÖTTE barnák és szomorúak. Mint néma öreg udvaroncok a ragyogó és örökké fiatal, hermelinpalástos királynő körül, állnak már évezredek óta, évtízezredek és évszázazredek óta. Mindenki a farát

mutatja nekik, mert mindenki csak Őt nézi – mintha öntudatlanul is engedelmeskedne az udvartartás szabályának: Neki nem szabad hátat fordítani. Ha véletlenül e kopaszokra siklik a pillantás, egy autó fényszórójának a fénye – boszszúsan mindjárt le is ugrik róluk: „bocsánat, tévedés”, és mind csak Őt nézik.

Mégis irigylem őket. Ahogy ott állnak körbe-körbe, évszázazredek óta mindegyikük csak egyetlen pontból láthatja őt, De az évszázazredek alatt nem volt két olyan pillanat, amikor Ő egyforma lett volna. Ahogy a nap kel és nyugszik, más-más árnyékot vet – ezt ismétli naponként és évenként. De ahogy egy-egy felhő húzódik eléje, ahogy egy-egy felhő húzódik a Nap elé, s annak árnyéka végigfut rajta, az már mindig más, naponként és percenként. Én éjjel nem láthattam, amikor a Hold süti be – de hát vajon el lehet-e képzelni, hogy a Hold nem egészen másképp süti be, mint a Nap; és hogy a változó Hold fényében nem még inkább mindig-mindig más, mint a Napéban?

Csak akkor sajnálom őket, amikor köd van és Ő nem látszik. Amikor újhold van és akkor Ő megint csak nem látszik – vagy mégis, tiszta, holdtalan éjszakákon a csillagfény is elég ahhoz, hogy hópelerinjét megcsillantassa? Irigylem a kopasz hegyeket körülötte, és még sokat tudnék írni róluk, néma, öreg udvaroncokról. De *Róla*? Róla lehetetlenség írni. Ő a *Fuji-szan*.

Méltóságteljesen megengedte, hogy megcsodáljam egészen közelről: körülautóztam és különféle tavaiban, szép tükreiben, a makulátlan ég előtt is megmutatta magát. Aztán egyszer a vonatról: hol jobbról, hol, egy kicsit később, balról nézett be ránk, és néma útítársaim, idegenek, meglevenedtek és mutatták nekem, büszkén csillogó szemmel: Nézd, gaidzsin, ott a Fudzsi-szan! És a büszke tokiói TV-torony magasából, Tokió füstködén át már alig-alig látszott, de látszott, az idegenvezetők lelkesen felhívta rá a figyelmünket: a szmog miatt a korábbi ennyi-és-ennyi nap helyett ma már évente csak ennyi-és-ennyi napon át látni, tartsuk szerencsénknek, hogy látjuk Őt. És lélekben akkor elbúcsúztam tőle...

De azt hiszik, neki ennyi elég volt a bűvölésből? Tokiótól elszakadva megletenesen emelkedünk a tenger szintjének magasságából a szokásos tízezer méteres utazó magasságba; már átvágtuk magunkat a felhők rétegén, hogy azok csak fehér vattatakaróként csillognak alattunk. És akkor egyszerre csak megjelenik egy különös felhő, a takaróból felfelé púposodik egy felhő. Aminek még-hozzá zöld az alja. Hát persze, hogy nem felhő, hanem Ő az. Most alulról nem látni, ott lehet koslatni egészen a tövében, semmi. Az a felülről olyan szép fehér vatta – alulról szürke, alacsony ég, és nem látni semmit, csak a kopaszokat...

De Ő innen még egyszer, udvaroncai nélkül, megmutatja magát: ferdén a szája elé von egy felhőt, úgy nevet. És egyre kisebb, kisebb lesz, már csak akkora, mint egy más bolygóról való különös, szeszélyes virág. O-hana.

(1972)

[In: *Új Hevesi Napló*; 2001/1]

„Legtöbb, ami lehet: a van”

Fecske Csaba: Ami lehetne még

A most ötvenhárom éves Fecske Csaba első könyve 1978-ból való, az *Ami lehetne még* a 11. kötete. Hat „felnőtteknek írt” verseskötet, három könyvében gyerekverseket, kettőben meséket publikált.

Legészakibb nagy megyénk egyik felső csücskéből, a Gömör-tornai-karsztvidék Aggtelekhez közeli falujából került Miskolcra, ahol középiskolás kora óta lakik: lelkében, emlékeiben, motívumkészletében lényegében máig őrizve Szögligetet, a szülőfalut. Kohásztechnikusból lett költő, de „kohóipari előéletéből” szinte semmit sem használt fel verseiben. Testi fájdalmakkal küszködve jár: botolva, mint egykor Nagy László. A ma is szelíd, csendes, fakó kamaszra emlékeztető, „tóthárpados” habitusú Fecske Csaba – szinte észrevétlenül – immár nagyapasarba „cseperedett”.

Borsod-Abaúj-Zemplén 1945 utáni jelentős költői – az ugyancsak a Bódva völgyében született, sőt ott élt-halt, 1999-ben elhunyt Kalász László, a Miskolc melletti Kisgyőrből indult, majd a hatvanas évek derekán a fővárosba került Bihari Sándor, a zagyvarékasi születésű, ma inkább már könyvkiadással foglalkozó Serfőző Simon, valamint az ugyancsak Miskolcra települt költő-szerkesztő, a rendszerváltozás óta visszavonultan élő, Csongrád megyei Papp Lajos – mellett és után, a kilencvenes évek közepétől már a fentiekkel egyenrangú költőként tartja számon Felső-Magyarország irodalmi közvéleménye a szűkebb hazája olvasóközönsége körében is népszerű, sokat dolgozó és szereplő Fecske Csabát, akinek az 1973-ban alakult Kelet Irodalmi Alkotócsoporthoz baráti fészekmelegéből sikerült kiválnia, felszárnyalnia.

Az *Ami lehetne még* című kötetről három méltatást ismerek. A megyei napilapban, ahová – egyre ritkábban – költőnk is dolgozik, egyik barátja köszöntötte szeretetteljesen. A miskolci egyetemhez közel álló folyóirat recenzense korrekt módon – bár kissé hézagosan és felületesen – méltatja a költő tehetségét, munkásságát. A szomszédos megye egyik folyóiratában – amelyben gyakran jelennek meg a versein kívül Fecske Csaba prózái írásai is – nagy erudícióval és empátiával elemzi a kötetet egy szintén a Bódva völgyéből való szerkesztő-kritikus, Kaló Béla.

Kerülgetem a színt vallást, több okból is, néhány kikövetkeztethető az előző bekezdésből: a három példa egyikét sem akarom követni. A költő sokéves, évtizedeken át megszenvedett étellel hitelesített munkáját egy-két oldalon, bennfentesként „értékelni”, vagy ami még rosszabb, ex cathedra kioktatgatni a szerzőt – mindez idegen tőlem. Az átlagos recenzens legtöbb megjegyzésére, javaslatára öntörvényű, tehetséges költő nem hallgathat. Neki a lehetőleg minél

több recenzió elsősorban arra jó – hacsak nem narcizmusa foglya –, hogy praktikus híradás, hírverés legyen a lehetséges értő olvasók, könyvvásárlók megnyerésére.

Fecske Csabáról a *Majd máshol* című, 1998-as kötete óta tudható, hogy költészete beérett, ő maga jelentős kismesterünkké vált. Kiforrott eszköztárát már korábban is biztonságosan, hibátlanul, látszólag könnyedén alkalmazta. Motívumkincse állandósult, véglegessé, zárttá, csak rá jellemzővé kristályosodott ki. Gondolkodásmódja, életszemlélete, tartalmi-tematikai jellegzetességei elérték az immár változhatatlan, megingathatatlan kifejelettség állapotába: mélyebb, általánosabb és összegzőbb, rezignáltabb és kételkedőbb, olykor szenvedőbb lett a költészete. A sötétebb színeket játékosággal, humorral, önironiával oldva, a *Majd máshol*ban még egy minden zavaró és tragikus körülmény ellenére a világgal és önmagával szemben is megengedőbb, majdnem harmonikus költői szubjektum arcára ismerhettünk, akit leginkább Dsida Jenővel és Kalász Lászlóval rokoníthattunk.

A *Majd máshol* költője vonzóbb, rokonszenvesebb, nyugodtabb, magabizóbb volt, mint a 2001-es *Ami lehetne még* zaklatott lelkű, tragikus önképű és világlátású, kétségbeesett, múltja, eddigi élete csaknem minden benső és kapcsolati értékét elveszíteni látszó, Isten és világa ellen forduló, szinte pánikba eső, öngyötrő lírai hőse.

Mi okozhatta a földrengésszerű változást? Az ötvenéves életforduló szűrkéségének, észrevétlenül maradásának, visszhangtalanságának túlzott magába fordulással torzított érzete; az amúgy sem egészséges testnek a korral járó, még meg nem szokott, túl gyorsnak tűnő hanyatlása; a fájdalmak és erőtlenségek kivédhetetlen, szaporodó támadásai; a lélek és a test egyelőre feldolgozhatatlan, gyűlöletes diszkrepanciája?

Íme Fecske Csaba négy nagy traumája:

1. Tűnik, távolodik a szerelem: az összes többi vagy / aki valaha elveszett / menteném ami menthető / de belőlünk csak én maradtam (*Én maradtam*); a mámor olykor ágyba csalja / ígér sok szépet ámde mit sem ad / mint huzat az ajtót becsapja (*Fű alatt*).

2. Gyengül a test, sokasodnak fájdalmai: fáj de hát ez is /dolga a testnek / fájjon ha ez kell / erre van szánva / salakja csak a / tűznek nem lángja (*Salak*); megtagad a testem / megaláz szégyenbe hoz / ez a test már rég / nem én vagyok / rosszul működő szerveim / szálláshelye csupán / menetrend szerint érkező / fájdalmak lepusztult őrháza (*A fogyó test*).

3. Elidegenedik a szellem, a gondolat: nem időzhetsz mindig másutt; ide kell érned végre / jelen lenni ebben a szinte idegenben / aki lehattél volna de nem lettél / és többé nem is lehetsz már (*A lehető legtöbb*); a semmi étke lesz a gondolat / mint földre hullt rothadó alma / rejtezik rozsdás őszi fű alatt (*Fű alatt*).

4. A gyerekkor babonázó szülőtájának szépségei is eltorzulnak, kiüresednek: kiszakad az égből egy rigó / hajnalra fölissza a hold a tavat / leáztatja arcotmat a szél / hattyúk nyikorognak a tómeder vak / szemgödrében helyet keresnek csontok / fossziliák a földszagú emlékezetben (*Helyet keresnek*); hegyek sáncái mögül néz vissza a nap / mint aki valamit ittfelejtett / nehéz elmenni lehetetlen maradni / besötétedek / kolompszót hallatva bolyong / valahol messze a rét (*Messze a rét*).

Fecske Csaba az *Ami lehetne mégben* is mestere a szonettnek (kilencet találunk belőlük a 65 verset tartalmazó kötetben), méltósággal hömpölyögnek rímtelen szabad versei, biztos vázat adva a versnek lüktetnek gyakorta használt xaxa rímelésű strófái.

Fő motívumai: a madarak, kutyák, fák, bokrok, hegyek, erdők, mezők, legelők, patakok, tavak, a nap, a hold, a csillagos ég, a napszakok és az évszakok: továbbra is elidegeníthetetlen, változatos szimbolikájú attribútumai költeményeinek. Ezúttal azonban színeik fakóbbak, hidegebbek, jelentésük pedig gyakran groteszkké, tragikussá válik; alighanem örökre vége az indulás évtizede bukolikus hangulatainak.

Helyenként az *Ami lehetne mégben* is rábukkanhatunk életigenlő, szépen szomorú vagy emlékként is vérpezsdítő mozzanatokra: Tirrén-tengeri, ostiai utazásra, egy balatoni nyaralás, esetleg kamaszkori szerelem képeire. Kedvelt XIX. századi oroszai közül Anyegin és Vjazemszkij herceget, az ószövegségi alakok közül Mózes és Jóbot idézi meg. Régebbi játékossága nyomaként enigmatikus módon fel-feltűnnek Petőfi, Arany, Ady és József Attila szövegeinek parafrázisai...

Bízvást remélhetjük: Fecske Csaba túljut emberi válságán, megbékél a betegség és az öregedés velejáróival; ismét önzetlenül, megértéssel, szeretettel fordul majd embertársai és a teremtett világ szépségei felé. Ennek ígérete is több helyen benne van legutóbbi kötetében. Például: van abban valami / meghatározó ahogy a kert / megáll a szikrázó fényben / és halványan kirajzolódik / sovány fáinak árnyéka a havon (*Etűdök*).

Azt is remélem, hogy felvidéki táj hazánk és annak költészete – főképpen a Fecske Csabáé – közelebb kerülhet Somogyország, de talán egész Dél-Dunántúl irodalompartoló közönségéhez.

(Szépmíves Kiadó, Mályi, 2001. 86 oldal, 1000 példány)

[In: SOMOGY; 2002/1]

* * *

M. Takács Lajos önálló köteteinek annotált jegyzéke

1) ÉLŐSZÓ – ЖИВОЕ СЛОВО

Az orosz és a szovjet irodalom hangos antológiája. Tankönyvkiadó, Bp., 1985, 41088 sz., ISBN 963 177 6115; 20 ív, 4000 pld. (Egyetemi és főiskolai segédkönyv, orosz nyelven, 360 percnyi, magnetofonkazettákra felvett archív hangzó anyag melléklettel.)

2) VERGŐDŐ SZÉL

A kárpátaljai magyar irodalom antológiája, 1953–1988. Magvető-Kárpáti, Bp.-Ungvár, 1990, ISBN 963 141 6275; 38 ív, 3300+500 pld. (37 szerző versei és novellái. Válogatta, szerkesztette, az életrajzi és bibliográfiai jegyzeteket, valamint a kísérő tanulmányt írta: M.T.L.)

3) RÉSNYIRE NYÍLT AJTÓK

Irodalom, művelődés, nyelvészet. Debrecen-Ungvár, 1991, ISBN 963 471 8310; 200 oldal, 600 pld. (1966 és 1990 között keletkezett 35 írást magában foglaló, illusztrált gyűjtemény.)

4) APRÓPÉNZ A TÖRTÉNELEM SZÍNPADÁN

A kárpátaljai magyar nyelvű sajtó, 1945–1948. Intermix, Ungvár-Bp., 1994, ISBN 963 812 9867, Kárpátaljai Magyar Könyvek, 40.; 328 oldal, 2000 pld. (Sajtószöveg-gyűjtemény; összeállította, szerkesztette, a bevezetőt írta: M.T.L.)

5) IZSÓ MIKLÓS GIMNÁZIUM – 30

Edelény, 1993, ISBN 963 043 3761; 128 oldal, 500 pld. (Az edelényi gimnázium első 30 évének tiszteletére kiadott emlékkönyv, 11 tanára és volt diákja írásaival, két összesítő névsorral, illusztrálva. Összeállítás, szöveggondozás, bevezető, társszerző, felélő kiadó: M.T.L.)

6) „A SÍRÁS NÉLKÜLI EMBERI ÉLETÉRT”

SZABÓ PÁL KISEPIKÁJA. VRHK, Edelény, 1993–95, ISBN 963 043 3745; 76 oldal, 300 pld. (Tanulmány, illusztrálva.)

7) TÖRŐDÉSBEN

Sorsok, művek, históriák. VRHK, Edelény, 1999, ISBN 963 048 2614; Edelényi Füzetek 19.; 136 oldal, 300 pld. (1990 és 1999 között keletkezett 24 írást magában foglaló, illusztrált gyűjtemény.)

8) MADARAK A SZUTERÉNBAN

Takács Lajos újságíró-gyakornok cikkei 1970-ből. MKKM, Edelény, 2002, ISBN 963 204 1143; Edelényi Füzetek 27.; 166 oldal, 400 pld. (A szerző 1969. novemberétől 1971. januárjáig az Észak-Magyarország című napilapban megjelent cikkeinek válogatott, illusztrált gyűjteménye.)

9) MÉG

Cikk, tanulmány, fordítás. MKKM, Edelény, 2005, ISBN 963 218 177 8; Edelényi Füzetek 33.; 104 oldal, 210 pld. (1959 és 2002 között keletkezett 26 munkát magában foglaló, illusztrált gyűjtemény.)

FÜGGELÉK

A képek forrásai (a közlés sorrendjében)

- A borítón egykori *vén körtefám* és az edelényi *görög katolikus templom* (épült 1983-ban, tervezője a Kossuth-díjas Török Ferenc műegyetemi tanár): Hadobás Pál felvétele.
- Az *Egyetemi Élet* lapfeje 1959-ből: a Debreceni Egyetem központi könyvtára (DEENK) periodikatára.
- A szerző igazolványképe 1958-ból: egyetemi leckekönyve (indexe).
- *Váci Mihály* arcképe: *Tiszta szigorúság*. Fiatal költők antológiája. Magvető, Bp., 1963.; Kónya Kálmán felvétele.
- A szerző igazolványképe 1972-ből: második katonai igazolványa.
- *Kőrösi Csoma Sándor* mint boddhiszattva: a Tokiói Nemzeti Múzeum felvétele.
- *Nagy László* arcképe és rajza: N. L., *Adok nektek aranyvesszőt*. Összegyűjtött prózai írások. Magvető, Bp., 1979.
- A szerző arcképe 1994-ből: edelényi gimnáziumi tablókép.
- *Papp Ferenc* arcképe: *P. F. akadémikus 70. születésnapjára*. Barátok, pályatársak, tanítványok tanulmányai, visszaemlékezései. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2000.

A nyomtatásban megjelent szövegek forrásai (a közlés sorrendjében)

- *Váci Mihály összegyűjtött művei*: Magvető, Bp., 1979.
- *A világ dallama. Kalász László versei*: Bíbor Kiadó, Miskolc, 2005.
- *Egyetemi Élet*. a KLTE MSzMP és KISz szervezetének, majd a debreceni egyetemek lapja.
- *Alföld*. Irodalmi, művelődési és kritikai folyóirat: Debrecen.
- *Észak-Magyarország*. Az MSzMP Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Bizottságának lapja: Miskolc.
- *Magyari Lajos: Csoma Sándor naplója*. (Poéma 7 nyelven) Felelős kiadó, utószó: Dr. Kádár László: KLTE-Alföldi Nyomda, Debrecen, 1976.
- *Helikon*. Világirodalmi Figyelő: Bp.
- *Vszeszvit*. Irodalmi-művészeti és társadalmi-politikai folyóirat. (Ukrán nyelven): Kijev.
- *Napjaink*. Irodalmi és művelődési (havi)lap: Miskolc.
- *Hajdú-Bihari Napló*. Az MSzMP Hajdú-Bihar megyei Bizottságának lapja: Debrecen.
- *Kárpáti Igaz Szó*. („Szovjet Kárpátontúl” magyar nyelvű „területi” napilapja): Ungvár.
- *A Tokaji Íróttábor Évkönyve, IX.*: Bíbor Kiadó – Tokaji Íróttábor Egyesület, Miskolc, 2000.
- *A Borsodi Tájház közleményei, 7-8.*: MKKM, Edelény, 2000.
- *Új Hevesi Napló*. Heves megyei irodalmi és közművelődési folyóirat: Eger.
- *Somogy*. Irodalom, művészet, kultúra: Kaposvár.

* * *

TARTALOM

Előszó helyett.....	5
Így történt.....	7
Haj, hallgatók, haj, oktatók.....	8
Mindenféle.....	10
Szentiványi Kálmán: A föld alatti folyam.....	12
A Tűz-tánc; és azóta.....	13
Bulgáriai útirajzok 1962-ből.....	27
A tudósok megtanultak „tisztán dolgozni”.....	35
Közép-Szibéria fényei.....	37
Az ország kenyere.....	38
Tudományos-technikai forradalom – az ember nevében.....	40
„Kiskartárséknál” Egerben.....	42
Лайош Мадьяри: Заветы Шандора Чома (поэма).....	45
Dmitrij Szergejevics Lihacsov:	
A stilisztikai szimmetria az orosz irodalomban.....	52
Поезия Ласло Надя.....	58
Ласло Надь: Пора нова надходить (Új évszak jön).....	60
Ivan Mehela: A magyar irodalom Ukrajnában.....	62
Hozzászólás az 1980. novemberi budapesti	
Beszédművelési Tanácskozáson.....	71
Él Ungváron egy műfordító.....	72
Jurij Skrobinec: Tisztelgés Tiszacsécse előtt.....	73
Megjelent a Slavica XX. kötete.....	74
Volodimir Fedinisinec hat verse.....	75
Ласло Надь: Кобылица—мученица	
(Nagy László: Vértanú arabs kanca).....	77
Három ruszinisztikai lexikoncikk.....	79
Felszólalás a Tokaji Írtáborban, 1999-ben.....	81
Meditálás tantestületünk néhány volt tagjának sorsán.....	85
Papp Ferenc akadémikus 70 éves.....	92
Papp Ferenc: Tiszteletre méltó virág.....	94
„Legtöbb, ami lehet: a van” (Fecske Csaba kötetéről).....	97
M. Takács Lajos önálló köteteinek annotált jegyzéke.....	100
Függelék.....	101

M. Takács Lajos: MÉG
(cikk, tanulmány, fordítás)
Edelény, 2005

